

PARTIJ VOOR DE DIEREN

NATUURLIJK.

Verkiezingsprogramma

Partij voor de Dieren

Verkiezingen Tweede Kamer 2025

Inhoudsopgave

Inleiding

1. Een leefbare Aarde

Klimaatproblemen en natuurproblemen anders aanpakken

2. Dierenrechten

De behoeften en wensen van dieren staan voorop

3. Voedsel en landbouw

Samen zorgen voor betaalbaar, gezond en duurzaam eten

4. De economie veranderen

Zorgen voor evenwicht: we kiezen voor groen

5. Een rechtvaardige samenleving

Democratie, rechtsstaat en gelijke behandeling

6. Een gezond leven voor iedereen

Met zorgzame gemeenschappen

7. Groen en betaalbaar wonen

Genoeg ruimte voor iedereen

8. Schoon, betaalbaar en toegankelijk vervoer

Reizen met respect voor de planeet

9. Kennis en cultuur

Vandaag leren voor de toekomst

10. Europa en internationale verbondenheid

Voor een groene, eerlijke en diervriendelijke wereld

PARTIJ VOOR DE DIEREN

NATUURLIJK.

Deze verkiezingen kunnen wat ons betreft niet snel genoeg beginnen. Want ons land heeft grote problemen. Problemen die nú opgelost moeten worden. Zoals vervuiling door de industrie. De rechtsstaat die onder druk staat. Woningtekort. Dierenleed. Natuur die verdwijnt. De Aarde die steeds meer opwarmt. De verschrikkelijke oorlog en volkenmoord van Israël in Palestina (Gaza).

Voor een leefbare Aarde

De Partij voor de Dieren vindt dat het anders moet. Totaal anders. Want het is bijvoorbeeld niet natuurlijk om kalfjes direct na hun geboorte weg te halen bij hun moeder. Het is niet natuurlijk om gif over ons eten te spuiten. En niet natuurlijk om overal bomen te kappen, terwijl we juist schone lucht nodig hebben. Niet welvaart en 'zo veel mogelijk geld verdienen' moeten voorop staan, maar ons welzijn. Want dat is pas natuurlijk: kiezen voor een leefbare Aarde. Kiezen voor een toekomst waarin we goed omgaan met álles dat kwetsbaar is.

Voor een eerlijke samenleving

De Partij voor de Dieren kiest daarom voor dieren. Voor ruimte voor natuur en woningen. Voor het aanpakken van klimaatvervuiling. Voor gezondheid en aandacht voor elkaar. Voor een eerlijke samenleving waarin we mensen, dieren en de natuur beschermen. Daarom steunen we ook iedereen die strijdt tegen vervuiling door landbouwgif. En tegen vervuilende bedrijven zoals Tata Steel. Schiphol en Chemours.

Want wij zijn er voor alles wat leeft. Natuurlijk.

Esther Ouwehand

Lijsttrekker Partij voor de Dieren

1

EEN LEEFBARE AARDE

**Klimaatproblemen en natuur-
problemen anders aanpakken**

We moeten de Aarde weer leefbaar maken. Voor alle bewoners. Dat is nu onze grootste uitdaging. Want de planeet wordt alleen maar uitgebuit, leeggeroofd. En dat maakt mensen en dieren ziek. Het moet dus totaal anders. De Partij voor de Dieren wil daarom centraal stellen wat het meest belangrijk is en het meest kwetsbaar: dieren, natuur, milieu en mensen. Ecocentraal noemen wij dat.

Actie nodig

De Aarde wordt onleefbaarder voor mensen en dieren. Wereldwijd stijgt de temperatuur flink. Europa warmt zelfs het snelst op van alle werelddelen. Er zijn overstromingen, bosbranden en zware stormen. Hete zomers, droogte en stortregens. Planten en dieren sterven steeds sneller uit. Dat komt niet door de natuur zelf. Maar door politieke keuzes. Daarom is nú actie nodig. Samen kunnen we de klimaatproblemen en natuurproblemen aanpakken. Op een eerlijke manier die écht werkt. We kunnen niet meer alles maken, kopen of eten wat we willen. Maar we krijgen dan wel een schoon, groen en dier-vriendelijk land terug. Een land waar iedereen een plek heeft om te wonen en te werken. En zichzelf kan zijn. Een eerlijke samenleving dus. Op een leefbare, gezonde planeet.

Grootste vervuilers aanpakken

De afgelopen tientallen jaren koos de politiek de kant van de grootste vervuilers. Grote internationale bedrijven konden olie en gas blijven oppompen, bijvoorbeeld. Of enorme regenwouden kappen, om dieren in de vee-industrie te laten eten. De rijkste mensen vliegen de hele wereld over. Terwijl de armste mensen lijden. Met de wettelijke plicht om klimaatdoelen te halen werd niets gedaan. Er kwamen juist anti-klimaatplannen bij. Duurzame projecten voor energie werden afgeremd. Er kwamen juist grote datacenters bij. Ook onze leefomgeving werd ongezonder. Omdat de overheid toestaat dat bedrijven vervuilende stoffen storten. En de vee-industrie kan blijven doorgaan met het uitstoten van stikstof.

Kies voor klimaatvriendelijk

Veel klimaatproblemen komen door de vee-industrie. Miljoenen dieren leven er opgepropt in stallen. Dat is slecht voor het dierenwelzijn. Het vervuult ons water en onze bodem. Het zorgt voor minder verschillende soorten planten en dieren (biodiversiteit). En het is slecht voor het klimaat en de volksgezondheid. We moeten klimaatverandering stoppen. En de natuur herstellen voor een leefbare toekomst. Hieronder lees je meer over onze plannen voor het klimaat:

- We gaan veel meer geld uitgeven aan het bestrijden van de klimaat- en natuurscrisis: elk jaar 5% van alles wat Nederland verdient.
- Nederland houdt zich aan de klimaatdoelen (afspraken die al in 2015 tijdens het Klimaatakkoord van Parijs zijn gemaakt). De Aarde mag niet verder opwarmen: maximaal 1,5 graad. De overheid zorgt voor extra geld voor klimaatwetenschap. Zodat we kunnen controleren of nieuwe plannen zich ook houden aan deze klimaatdoelen.
- Er komt een nationaal CO₂-budget en duidelijk klimaatbeleid. Zodat Nederland zo snel mogelijk klimaatneutraal is: uiterlijk in 2030. Dat betekent dat elk proces om iets te maken - voedsel of producten - er niet voor mag zorgen dat het klimaat verandert.
- Volgens de Groene Belastinggids gaan grote bedrijven en rijke mensen meer belasting betalen. Mensen met een laag inkomen steunen we om duurzame keuzes te maken.
- We stoppen direct met fossiele subsidies en landbouwsubsidies. Dat is nu nog 40 miljard euro per jaar.

Dit geld gebruiken we juist om boeren te helpen met overstappen naar plantaardige en biologische landbouw.

- Nederland maakt een plan voor een economie die de Aarde niet uitput, maar leefbaar houdt. Het welzijn van mens en dier staat voorop. Vervuilende sectoren worden kleiner, zoals de vee-industrie, de luchtvaart en oliebedrijven. We steunen sociale, duurzame sectoren die rekening houden met de Aarde.
- De overheid helpt mensen bij het omscholen naar zinvolle, duurzame banen. Inkomen blijft beschermd. Net als de werkzekerheid in duurzame sectoren.
- Bedrijven moeten zuinig omgaan met grondstoffen. Ze maken producten die lang meegaan. Of te repareren en opnieuw te gebruiken (recyclen) zijn. Het maken van deze spullen gebeurt zoveel mogelijk dichtbij huis (in de regio).
- We investeren in sectoren die goed zijn voor mens en natuur. Zoals de zorg, het onderwijs, duurzame bouw en hernieuwbare energie. Dat draagt bij aan ons welzijn: een basisrecht voor iedereen.
- Burgers krijgen meer invloed via het Burgerberaad voor het Klimaat. Ze denken actief mee over klimaatoplossingen. De overheid gebruikt hun adviezen.
- Er komt een Ministerie voor Klimaat en Natuur. De minister-president geeft elke maand een pers-conferentie over het klimaat.
- Iedereen moet zich aan de klimaatdoelen houden. Ook de grote vervuilers (bedrijven) en banken. Zij moeten daarom verplicht een goed plan maken. In dit klimaatplan laten ze zien hoe ze hun uitstoot verminderen: in alle onderdelen van hun bedrijf (ook bij hun leveranciers).
- Alleen bedrijven met een goed klimaatplan krijgen een klimaatsubsidie. Subsidie gaat alleen naar plannen die niet slecht zijn voor de natuur en de gezondheid van mensen. Bedrijven krijgen geen geld van de overheid als ze iets maken dat slecht is voor de natuur of de gezondheid van mensen.
- Het maken van duurzame keuzes wordt makkelijker, aantrekkelijker en goedkoper. Bijvoorbeeld in winkels.
- Fossiele bedrijven (die zorgen voor aardgas, steenkool en aardolie) verdwijnen uiteindelijk. Banken en fondsen mogen niet meer investeren in olie en gas.
- We verbieden reclame voor producten die slecht zijn voor het klimaat. Bij verkooppunten van fossiele brandstoffen (olie, gas en kolen) komen waarschuwingen. Net als op plekken waar vlieg-reizen, cruises en auto's op benzine of diesel te koop zijn.
- Nederland wordt minder afhankelijk van producten uit verre landen: door producten meer lokaal en regionaal te maken. En door meer samen te werken.
- De belasting op CO₂ en andere broeikasgassen gaat omhoog. Gratis uitstootrechten verdwijnen.
- Veevoederbedrijven, slachthuizen en banken betalen mee aan het omschakelen naar duurzame landbouw. Want deze bedrijven hebben jarenlang veel geld verdiend aan de landbouw.
- We verbieden privéjets, cruiseschepen en superjachten.
- Arme landen vervuilen het minst, maar lijden het meest onder de klimaatcrisis. Nederland betaalt als rijk land daarom mee om de uitstoot wereldwijd te verminderen. En de schade aan het klimaat te herstellen.

Energie besparen

Ook voor schone energie heb je ruimte en grondstoffen nodig. De Partij voor de Dieren vindt het daarom vooral belangrijk om energie te besparen. Want alles wat je niet gebruikt, hoef je ook niet op te wekken. We stoppen dus met fossiele brandstoffen. En we gebruiken minder energie en grondstoffen. Zo wordt onze planeet weer leefbaar. Het besparen van energie maakt ons land ook veiliger en minder afhankelijk van olie en gas uit Amerika en Rusland. Ook de kosten voor energie gaan dan omlaag. En het drukke energienet in Nederland raakt minder belast. Hieronder lees je meer over onze plannen om energie te besparen:

- In 2030 gebruikt Nederland de helft minder energie dan in 1990. Er komt daarom een Nationaal Plan Energiebesparing.
- Alle huizen in Nederland moeten voldoen aan een beter energielabel.

Iedereen moet kunnen wonen in een energiezuinig huis.

- We helpen huiseigenaren om hun woningen duurzamer te maken.
- Bedrijven moeten zuiniger omgaan met energie. De regels worden strenger en gelden langer.
- Sommige sectoren gebruiken te veel energie en passen niet in een duurzame samenleving. We stoppen daarom met giftige sierteelt en de kunstmestindustrie. Schaats- en skibanen sluiten in de zomer. En op terrassen verbieden we terraswarmers.
- De industrie moet veel zuiniger omgaan met energie. Dat kan op verschillende manieren: minder nieuwe producten maken, machines elektrisch laten werken, grondstoffen slimmer gebruiken en meer hergebruik. Groene waterstof zetten we alleen in waar het echt nodig is.
- Datacenters gebruiken veel te veel stroom. Er komen daarom minder nieuwe datacenters bij. We staan alleen nieuwe datacenters toe die voldoen aan strenge (milieu)eisen. We gebruiken groene stroom voor huishoudens en voor schone industrie. Niet voor datacenters.
- We stoppen onnodig energiegebruik. Zoals overbodige verlichting in kantoren, etalages en reclames. Er komen strengere regels voor het energiegebruik van apparaten en voertuigen.
- Ook airco's gebruiken veel te veel stroom: ze maken buurten en wijken onnodig warmer. Er moeten daarom minder airco's verkocht worden. We koelen gebouwen en huizen op een duurzame manier. Bijvoorbeeld dankzij zonwering, bomen, groene daken en andere duurzame oplossingen.

Betaalbare en schone energie voor iedereen

Het energiesysteem van de toekomst moet slim, schoon en betaalbaar zijn. Want energie is een basisbehoefte. We moeten daarom energie halen uit de zon en de wind. Ook bedrijven, vervoer en gebouwen moeten omschakelen. Nu gebruikt de industrie meer dan 40% van alle energie in Nederland. Grote vervuilers krijgen ook nog steeds belastingvoordelen en subsidies. Terwijl burgers en kleine bedrijven juist meer betalen. Dat is oneerlijk. En het vertraagt de overstap naar schone energie.

De Partij voor de Dieren wil daarom investeren in lokale en betaalbare schone energie. In een slim systeem met voldoende energieopslag. Zodat er ook genoeg stroom is als het even minder hard waait of de zon minder hard schijnt. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betaalbare en schone energie:

- Energie - het energiesysteem - wordt weer een taak van de overheid. Er komen duurzame energieprojecten dicht bij huis. Maar iedereen moet erover kunnen meebeslissen. Bijvoorbeeld omwonenden bepalen mee waar en hoe energie wordt opgewekt. Zij krijgen de stroom ook als eerste. En ze delen mee in de opbrengst. Dat geld kan bijvoorbeeld weer worden gebruikt voor de plaatselijke bibliotheek. Of voor een sportveld.
- Er komen overal zonnepanelen op gebouwen. Nieuwbouwwoningen krijgen altijd zonnepanelen. Er komen geen zonneparken in de natuur. En liever ook niet op landbouwgrond.
- Er komen goedkope leningen en duidelijke regelingen voor energieprojecten in de wijk. Bewoners kunnen mede-eigenaar worden.
- Duurzame energie krijgt voorrang op het energienet. Slimme systemen verdelen de stroom beter. De privacy van gebruikers blijft beschermd.
- Burgers en bijvoorbeeld ziekenhuizen, scholen en sportverenigingen krijgen altijd voorrang op het energienet.
- We breiden het energienet uit en gebruiken het slimmer. Zo worden pieken voorkomen. Energienetwerken komen het liefst onder de grond.
- Stroom die mensen zelf opwekken mogen ze gratis terugleveren aan het net. Ook huurders kunnen zo hun energierekening verlagen.
- Er komen meer projecten voor windenergie op zee. Maar altijd met bescherming van natuur en dieren. Windturbines krijgen technieken om vogels te beschermen.
- Ook windenergie op land is belangrijk voor een duurzame toekomst. Windmolens mogen niet schadelijk zijn voor mens of natuur. En omwonenden beslissen mee en kunnen mede-eigenaar worden.

- Energiebedrijven moeten een minimum aan duurzame stroom in Nederland opwekken en leveren. Dit percentage gaat elk jaar omhoog.
- Is er na het besparen van energie en het opwekken van energie uit zon en wind nog extra stroom nodig uit het buitenland? Dan halen we alleen maar groene stroom. Als het nodig is gebruiken we ook groene waterstof.
- We maken een plan om te stoppen met fossiele brandstoffen. We beginnen bij de industrie. Het halen van olie en gas - uit land en zee - stopt. We halen ook geen gas meer uit Groningen en de Waddenzee. Kolencentrales sluiten snel. Ze worden niet omgebouwd tot biomassacentrales.
- Lege gasvelden gebruiken we niet meer voor opslag van aardgas. Het storten van vervuild water in gasvelden stopt direct.
- Schaliegas en steenkoolgas blijven in de grond. Dat zijn gassen die vrijkomen bij zware winning uit gesteente. Er komen dus geen nieuwe boorvergunningen meer; bestaande vergunningen worden ingetrokken. Zeer vervuilende olie, zoals teerzandolie en schaliegas, mag Europa niet meer inkomen.
- De overheid biedt geen hulp aan banken en bedrijven die ten nadele van de natuur winst maken.

Oplossingen die echt werken

We hebben haast om de klimaatcrisis en de natuurrisis op te lossen. Daarom kiezen we alleen voor oplossingen die écht werken. Oplossingen die de uitstoot snel verminderen. We moeten er namelijk alles aan doen om de natuur te beschermen en te versterken. Want gezonde natuur is heel belangrijk; bomen en planten nemen CO₂ op. Hieronder lees je meer over onze plannen om de Aarde leefbaar te houden:

- Regels om de natuur te beschermen blijven altijd gelden. Ze worden niet versoepeld voor klimaatmaatregelen.
- We geven geen subsidie meer voor het opvangen en opslaan van broeikasgassen, zoals CO₂. Zulke technieken zorgen voor vervuiling.
- Er komen geen nieuwe kerncentrales in Nederland. Het bouwen van kerncentrales duurt te lang en kost veel geld. Bestaande kerncentrales sluiten zo snel mogelijk. Dan laten we ook geen kernafval achter voor volgende generaties.
- We sluiten geen warmtenetten aan op vervuilende bedrijven, zoals afvalcentrales.
- Waterstof mag alleen gemaakt worden met schone energie. Niet met fossiele brandstoffen of kernenergie.
- We geven geen geld (subsidie) meer om biomassa te verbranden. Het verbranden van hout is geen hernieuwbare energie, niet schoon en het zorgt voor verlies van natuur.

Het energienet is vol

Het energienet regelt de opslag en het vervoer van stroom door de leidingen. Bijvoorbeeld vanaf de windmolen via de energiecentrale tot in je meterkast. Maar ook als je zelf meer energie opwekt - zoals met zonnepanelen - dan je zelf verbruikt. Dan kun je opgewekte stroom teruggeven aan het energienet. Het energienet is in veel gebieden vol, hoor je vaak. Wat dat precies betekent? Dat er meer energie wordt gevraagd dan er kan worden geleverd. Of dat er soms geen plek is voor alle extra opgewekte stroom. Dat is zonde. We investeren daarom in het opwekken en opslaan van energie in de buurt. Maar vooral: we moeten minder energie verbruiken. En alle zonnepanelen, windmolens en batterijen die we nodig hebben? Die worden natuurlijk eerlijk en duurzaam gemaakt. Met respect voor natuur en mens.

- Ook biobrandstoffen en mestgas zijn niet duurzaam. Ze bedreigen bijvoorbeeld de natuur en de productie van voedsel.
- We stoppen met het vergisten van mest om energie op te wekken (mestvergisters). Gas gemaakt van mest of ander agrarisch afval is niet groen. Het houdt de vee-industrie in stand.
- Zonnepanelen en andere elektrische onderdelen moeten herbruikbaar zijn. Zo voorkomen we het onnodig gebruik van grondstoffen. En we voorkomen extra afval.

Natuur beschermen

De natuur is de basis van ons leven. Zonder natuur hebben we geen schoon water, geen schone lucht en geen voedsel. Maar de natuur wordt niet genoeg beschermd. De Partij voor de Dieren wil daarom dat er ook rechten komen voor de natuur. Dan is de natuur beter beschermd bij het maken van nieuwe plannen. Ook moeten er strengere straffen komen voor mensen of bedrijven die de natuur ernstig beschadigen. Hieronder lees je meer over onze plannen om de natuur beter te beschermen:

- De natuur krijgt eigen rechten in de Grondwet.
- Belangrijke natuurgebieden - zoals de Waddenzee - krijgen rechten. Zodat we deze gebieden beter kunnen beschermen.
- Ecocide - het ernstig en met opzet beschadigen van de natuur - wordt strafbaar. Ook bedrijven, eigenaren van bedrijven en landen kunnen hiervoor bestraft worden.

Natuur herstellen

De natuur in Nederland gaat snel achteruit door de uitstoot van stikstof. Dat moet anders, want mens en dier zijn afhankelijk van gezonde natuur. Wij willen dat de natuur weer de ruimte krijgt om te herstellen. Daarom krimpen we de vee-industrie en de luchtvaart. Ook verbieden we schadelijke projecten zoals het verbranden van afval uit het buitenland. En we sluiten bedrijven zoals Tata Steel. Hieronder lees je meer over onze plannen om de natuur te herstellen:

- Binnen 2 jaar worden er minder dieren gefokt en gedood in de vee-industrie: 75% minder.

- In 2030 zit 75% van de natuur die nu te veel stikstof krijgt weer onder de 'veilige stikstofgrens'. De meest kwetsbare natuur krijgt voorrang.
- De landelijke overheid is verantwoordelijk voor het herstellen van de natuur. En voor het stellen van regels voor de uitstoot van stikstof. Niet de provincies.
- De overheid zorgt ervoor dat de vee-industrie krimpt. En vertelt eerlijk over wat er allemaal mis is in de vee-industrie: het veroorzaakt dierenleed en is schadelijk voor natuur, klimaat, bodem en water.
- Alle sectoren die stikstof uitstoten betalen mee aan natuurherstel. Dat geldt ook voor bedrijven die jarenlang veel verdiend hebben aan landbouw, zoals veevoerbedrijven, slachthuizen en grote banken.
- We maken de landbouw in Nederland weer gezond. Met gewassen die zorgen voor gezond voedsel voor iedereen. Voedsel dat plantaardig en biologisch is, uit de eigen regio.
- Megastallen en technische trucs, zoals luchtwassers of koeientoiletten, verdwijnen. Ze lossen het stikstofprobleem niet op en zorgen voor dierenleed.
- Er komt veel meer natuur. Kleine, losse gebieden worden verbonden: tot één groot netwerk (de Ecologische Hoofdstructuur). Uiterlijk in 2027 is dit netwerk van natuurgebieden in Nederland klaar. Dat is goed voor het aantal verschillende soorten planten en dieren.
- We herstellen daarbij eerst die natuurgebieden die er het slechts aan toe zijn.
- In elke provincie komt er 1 groot natuurgebied bij. Met goede verbindingen naar natuurgebieden die er al zijn. Aan de rand van zo'n nieuw natuurgebied is er plek voor mensen om van de natuur te genieten (recreatie). In het midden is het een stiltegebied voor dieren.
- Een deel van de landbouwgrond verandert in natuur. Zodat dieren en planten meer ruimte krijgen. Eigenaren van landbouwgrond krijgen hiervoor een vergoeding. De overheid verkoopt geen natuurgebieden.
- Landbouwgif wordt verboden. De landbouw en tuinbouw worden gifvrij.

- We houden rekening met insecten en dieren bij het inrichten van landschappen en bermen.
- We voorkomen onnodige verlichting buiten (lichtvervuiling). In de buitenruimte kiezen we alleen nog voor diervriendelijk licht.
- In en rondom natuurgebieden verbieden we vervuilende activiteiten. Zoals mijnbouw en gangbare sierteelt. Vanwege landbouwgif en het gebruik van kunstmest.
- Bedrijven die jarenlang veel verdiend hebben aan intensieve landbouw, zoals veevoerb企业, slachthuizen en grote banken, gaan flink meebetalen aan natuurherstel.

Bossen en bomen beschermen

Mensen en dieren kunnen niet zonder bomen.

Bomen geven zuurstof, nemen CO₂ op en zijn een thuis voor dieren. Ook in steden zijn bomen belangrijk: één grote boom koelt net zo goed als 10 airco's. Daarom willen we veel nieuwe bomen planten. En bestaande bossen beter beschermen tegen kap en brand. Ook Nederland is er verantwoordelijk voor dat wereldwijd bossen verdwijnen. Voor veevoer wordt soja verbouwd: maar daarvoor moet eerst regenwoud worden gekapt. En in veel producten zit nog steeds palmolie. Hiervoor wordt ook veel regenwoud gekapt. Nederland moet dus wereldwijd helpen om bossen écht te beschermen. Hieronder lees je meer over onze plannen om bomen en bossen te beschermen:

- We planten veel nieuwe bossen en duingebieden. Deze krijgen een beschermde status.
- Bestaande bossen worden ook écht beschermd. Er wordt niet gekapt voor hout. Dode bomen mogen blijven liggen en dieren krijgen rust. Voor houtkap komen aparte productiebossen.
- Er komen strengere regels voor het kappen van bomen. Een boom moet eerst verplaatst worden in plaats van meteen gekapt. Er mag niet gekapt worden in het broedseizoen. Illegaal kappen wordt zwaar bestraft.
- We zorgen dat producten uit Nederland niet bijdragen aan het kappen van tropisch regenwoud, bijvoorbeeld door soja, palmolie of hout.
- Bossen krijgen betere bescherming tegen brand.

Er komen brandgangen, genoeg bluswater en plannen om brand te voorkomen.

Caribische natuur beschermen

De Partij voor de Dieren wil ook de mensen en de unieke natuur op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius (Caribisch Nederland) beschermen. Deze eilanden horen bij ons koninkrijk en hebben een bijzondere rijkdom aan planten en dieren. Zoals koraalriffen, flamingo's en orchideeën. Maar mensen, dieren en planten lijden onder de gevolgen van klimaatverandering. Denk bijvoorbeeld aan warmer en stijgend zeewater. Of langere periodes van hitte en droogte. Hieronder lees je meer over onze plannen voor Caribisch Nederland:

- De overheid helpt de natuur op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius te beschermen. Dit gebeurt samen met de bewoners. Met betere regels, kennis én geld.
- Een (eerlijk) deel van het geld dat is bedoeld voor klimaatherstel gaat naar de eilanden. Zo kunnen ze zich beschermen tegen klimaatverandering. En overstappen op een duurzame economie.
- Nederland helpt ook met expertise, bijvoorbeeld met hun kennis van goed waterbeheer.
- Koraalriffen krijgen speciale aandacht. We verbieden zonnebrandcrèmes met schadelijke stoffen voor het koraal.
- We zorgen voor goede zuivering van afvalwater. Zo stroomt er geen vuil water terug de zee in en blijft het koraal gezond.
- De overheid besteedt geen geld aan activiteiten die slecht zijn voor de natuur op en rond de eilanden.
- Honden en katten krijgen er een chip. Ook komen er opvangplekken om gewonde of zieke dieren te helpen. Zo verminderen we het aantal zwerfdieren.
- We investeren in een duurzaam voedselsysteem. Zo hebben alle bewoners toegang tot gezond en betaalbaar voedsel.

Stop de watercrisis

Schoon water is de basis van ons leven: van ons drinkwater en ons voedsel. Voor dieren en voor planten. Maar water in Nederland is erg vuil. Mest, landbouwgif, resten van medicijnen, PFAS en plastic komen in sloten, rivieren en grondwater terecht. Daardoor dreigt in Nederland een watercrisis. Nederland heeft op dit moment zelfs de slechtste waterkwaliteit van Europa. Planten en dieren sterven hierdoor uit. En onze volksgezondheid komt erdoor in gevaar. Hieronder lees je meer over onze plannen voor schoner water:

- We zorgen voor echt schoon en voldoende water in Nederland. We halen uiterlijk in 2027 de Europese doelen voor schoon water.
- We verminderen het aantal dieren in de vee-industrie. Zo komt er minder mest en stikstof in het water.
- Bedrijven mogen alleen afvalwater afvoeren als ze zich aan de regels houden.
- Bedrijven die veel drinkwater gebruiken - zoals in de landbouw en de industrie - moeten 20% minder water gebruiken.
- De landbouw en tuinbouw worden gifvrij. We verbieden de verkoop van landbouwgif aan burgers.
- Bedrijven die water vervuilen krijgen hogere boetes. Er komen meer controles.

Meer water voor de natuur

Droogte maakt (water)problemen alleen maar erger. Natuurgebieden verdrogen: met een groter risico op natuurbranden. Plantensoorten en diersoorten verdwijnen.

Huizen verzakken en dijken raken beschadigd. Dit komt ook doordat het waterpeil vaak onnodig laag wordt gehouden voor landbouw. Anders kunnen zware landbouwvoertuigen niet meer over het land. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer water voor de natuur:

- We maken dijken sterker. Maar we zorgen er ook voor dat rivieren de ruimte krijgen waar dat kan. Door natuurlijk processen - zoals meanderen en nevengeulen - te laten gebeuren. Zo voorkomen we wateroverlast. En zorgen we voor nieuwe natuur.
- Het waterpeil - van de grond - moet natuurlijker. Dat betekent dat we grondwater niet meer onnatuurlijk laag houden voor de landbouw. Zo voorkomen we ook droogte bij natuurgebieden en veengebieden.
- Bij droogte verdelen we water eerst over de natuur en drinkwater. Landbouw en sierteelt komen pas later.
- Grondwater oppompen mag alleen nog met een vergunning. Illegale waterputten verdwijnen.
- Regenwater moet schoon worden afgevoerd. Bedrijven mogen vervuild water niet meer afvoeren via de riolering. Grote bedrijven gaan ook meer betalen voor drinkwater.
- Tuinen en openbare ruimte worden groener. Dan kan water makkelijker de grond in. Het afvoeren van tegels wordt gratis.
- Natuurorganisaties hoeven geen waterschapsbelasting meer te betalen.

Waterschappen in Nederland

In Nederland regelen 21 waterschappen het waterbeheer. Ze moeten bijvoorbeeld zorgen voor voldoende water in een regio. Voor schoon water. En ons land beschermen tegen overstromingen. Nu hebben vooral boeren en bedrijven invloed op de waterschappen. Maar dat moet anders. We willen dat voortaan burgers alle leden van het algemeen bestuur van een waterschap kiezen. Zodat iedereen invloed kan uitoefenen op het werk van een waterschap.

Bescherm het leven in het water

Zeeën zijn belangrijk voor zuurstof, klimaat en natuur. Helaas bedreigt verandering van het klimaat ook onze Noordzee en de Waddenzee. Ook vervuiling, visvangst en scheepvaart zorgen voor schade. Vissen, haaien en roggen worden hierdoor steeds zeldzamer. Maar de overheid doet nog altijd te weinig om de slechte kwaliteit van ons grootste natuurgebied te verbeteren. Hieronder lees je meer over onze plannen om het leven in het water te beschermen:

- Er komen meer beschermde zeegebieden. Daar mag niet meer gevestigd worden. En ook geen schadelijke activiteiten plaatsvinden zoals gaswinning. Zo krijgen vissen, planten en de zeebodem de kans om te herstellen.
- Nederland houdt zich ook aan het VN-oceanenverdrag. Dit verdrag verplicht landen om de zee en oceaan te beschermen.
- Trekvisserij en zeezoogdieren krijgen betere bescherming. Er komen vistrappen en veilige routes, zodat ze zich vrij kunnen verplaatsen.
- Vissen moeten langs sluizen en gemalen kunnen zwemmen. Elk jaar sterven daarin namelijk miljoenen vissen. We passen daarom sluizen en gemalen aan.
- Kades, dijken en oevers worden groener en natuurvriendelijker. Dat biedt meer leefruimte aan planten en dieren. Veel kades, dijken en oevers in Nederland zijn harde waterkeringen. Bijvoorbeeld van beton of staal. Dat is slecht voor het waterleven.
- De zuidelijke vaarroute langs de Waddeneilanden gaat dicht voor containerschepen. Zo beschermen we de eilanden tegen ongelukken en vervuiling.
- We beschermen waardevolle scheepswrakken. Ze zijn belangrijk voor natuur onder water.

Gevaarlijke industrie aanpakken

De gezondheid van mensen, dieren en natuur moet altijd voorop staan. Nu is dat vaak niet zo bij het maken van regels voor het milieu. Bedrijven als Tata Steel en Chemours zorgen daardoor voor veel vervuiling. Dat moet veranderen. We willen strengere regels en betere (milieu)controles. Zodat onze leefomgeving weer gezond wordt.

Hieronder lees je meer over onze plannen om vervuilende industrie aan te pakken:

- Bedrijven mogen geen giftige stoffen meer afvoeren in water. Of uitstoten in de lucht. Oude vergunningen die dit toelaten verdwijnen.
- PFAS wordt in Nederland zo snel mogelijk verboden. Bedrijven zoals Chemours mogen dit niet meer maken of uitstoten. Dat geldt ook voor schadelijk PFAS vervangende stoffen.
- We zijn veel strenger voor bedrijven die ziekmakende stoffen uitstoten, zoals Tata Steel. We sluiten de meest vervuilende onderdelen van zo'n bedrijf: om nog meer schade voor omwonenden, natuur en milieu te voorkomen. Tata Steel moet betalen voor de schade die het heeft veroorzaakt.
- Staalslakken en giftig bouwafval zijn vervuilde restproducten uit de industrie. Deze producten mogen niet worden hergebruikt of gestort.
- Er komt een schoonmaakplan om gevaarlijke stoffen uit de leefomgeving te halen. Vervuilers betalen daarvoor.
- De landelijke overheid is verantwoordelijk voor (milieu)controles. Controles vinden plaats met meer mensen, meer kennis en meer geld. Boetes gaan omhoog en bedrijven betalen zelf de kosten van controles.
- Er komen meer onafhankelijke metingen van vervuiling. Zo weet iedereen beter hoe schoon of vies de lucht en het water zijn. Grote vervuilers betalen mee aan deze metingen.
- Bedrijven mogen niet langer 'stiekem' (milieu) afspraken maken met de overheid. Ook bewonersgroepen mogen voortaan meedenken en meepraten. Bijvoorbeeld over vergunningen en controles.
- Er komt een onafhankelijke organisatie die plannen tegenhoudt als plannen slecht zijn voor mens, dier of natuur.

Minder afval, meer hergebruik

De hoeveelheid afval groeit sneller dan het aantal mensen ter wereld. Afval verbranden maakt de lucht vies. Zwerfafval vervuult water en natuur: het is gevaarlijk voor dieren. We gebruiken ook veel te veel grondstoffen. Vaak maken we spullen die snel kapotgaan. Of spullen die we helemaal niet nodig hebben. De Partij voor de Dieren wil een samenleving zonder afval. Een samenleving waarin spullen langer meegaan. En spullen worden hergebruikt of gerepareerd in plaats van weggegooid. Hieronder lees je meer over onze plannen voor minder afval en meer hergebruik:

- We bouwen afvalovens af en stoppen met het verbranden van buitenlands afval. Afval wordt in Nederland verwerkt en schadelijke materialen verdwijnen.
- Bedrijven betalen voor hun eigen afval.
De overheid moet ervoor zorgen dat bedrijven meer hergebruiken.
- We verbieden sigarettenfilters en wegwerpvapes.
Dat zorgt voor minder zwerfafval. Ook komen er meer rookvrije stranden, parken en natuurgebieden bij.
- We verbieden (gas)ballonnen die in de natuur of zee terecht komen, zoals wensballonnen of plastic waterballonnen.
- Reclamefolders krijg je alleen nog als je er zelf om vraagt (ja-ja-sticker).
- We verbieden plastic netjes om vogelvoer. Vogels kunnen verstrikt raken in deze netjes.
- In 2030 is de helft van de economie in Nederland gericht op hergebruik en minder afval (circulaire economie).
- De bouw zorgt voor veel afval in Nederland: bijvoorbeeld door sloopmateriaal en verpakkingen. Er komen duidelijke regels voor hergebruik van materialen in de bouw.
- Er komt een wet tegen ultra fast fashion: snel en goedkoop gemaakte (wegwerp)kleding. We verbieden reclames voor bedrijven - als SHEIN en Temu – die dit soort kleding en spullen verkopen. We halen minder goedkope spullen uit China.
- Er komt een wet (de Grondstoffenwet) om het gebruik van grondstoffen te verminderen.

Nieuwe producten moeten gemaakt worden met zo min mogelijk nieuwe materialen. Nieuwe producten moeten ook lang meegaan. En makkelijk te repareren zijn.

- We verminderen het gebruik van wegwerpspullen. Zoals telefoons die je niet kunt updaten. Of spullen die je niet kunt repareren.
- Kringloopwinkels krijgen extra steun. Deze winkels zorgen namelijk voor hergebruik van spullen. Of ze repareren spullen.
- Hergebruik van grondstoffen wordt goedkoper dan nieuwe grondstoffen gebruiken. Zo stimuleren we circulaire producten en het repareren van spullen.
- Er komt statiegeld op alle drankverpakkingen, ook sapflesjes en kartons.
- We stimuleren onderzoek naar andere, duurzame alternatieven voor het gebruik van zeldzame grondstoffen.

Stop plasticvervuiling

Plastic vervuult de natuur en de zee. Het verergert de klimaatcrisis. Plastic blijft namelijk honderden jaren bestaan: dieren raken erin verstrikt of slikken het door. De productie van plastic blijft groeien. De Partij voor de Dieren zegt daarom nee tegen plastic. Hieronder lees je meer over onze plannen tegen plasticvervuiling:

- We verbieden wegwerpplastic zo snel mogelijk. Alleen in de zorg mag nog (hergebruikt) plastic worden gebruikt.
- Er komen minder plastic verpakkingen. En juist meer herbruikbare verpakkingen en navulsystemen.
- Bedrijven moeten voorkomen dat microplastics vrijkomen. Ze mogen ook geen microplastics meer gebruiken in producten zoals cosmetica.
- Er komt een belasting op het maken van nieuw plastic.
- Plastic afval wordt beter opgeruimd: op straat, in de natuur en in het water.
- We verbieden draadmaaiers: met een plastic draad grasmaaien. Zo komt ook plastic in de natuur.

2

DIEREN- RECHTEN

De behoeften en wensen
van dieren staan voorop

In Nederland wonen bijna 18 miljoen mensen. Maar ook honderden miljoenen dieren. Dieren zijn geen dingen. Ze voelen pijn en emoties, net als wij. Daarom hebben ze recht op bescherming. En recht op een goede, veilige plek om te leven. Een samenleving is pas echt duurzaam als ze ook diervriendelijk is. Met de levens van dieren gaan we dus met zorg om.

Een veiligere wereld voor dieren (en mensen)

Toch worden dieren nog vaak gefokt, misbruikt, verhandeld en gedood. Elk jaar sterven in Nederland meer dan 500 miljoen dieren na een zwaar leven in de vee-industrie. Dat is niet alleen slecht voor dieren, maar ook slecht voor mensen. Want door verkeerd om te gaan met dieren ontstaan ziektes zoals vogelgriep of COVID-19. Minder dieren gebruiken voor voedsel helpt dus ook onszelf.

Dierenrechten in de Grondwet

Dieren hebben gevoel en verdienen een goed leven. Toch zijn er weinig regels die hen beschermen. Elk jaar sterven duizenden dieren door stalbranden; omdat er te weinig regels zijn voor brandveiligheid. Dat moet anders. Als dieren rechten krijgen, kunnen we veel dierenleed voorkomen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betere dierenrechten:

- Dierenrechten komen in de Grondwet.
- De Wet dieren wordt een echte beschermingswet. Dat betekent dat bij het maken van nieuwe plannen geld verdienen niet belangrijker is dan dierenwelzijn.

- De overheid kijkt bij elk besluit wat de gevolgen zijn voor dieren. Bij het maken van keuzes houdt de overheid rekening met dieren.
- Dierenorganisaties geven altijd advies als dat nodig is. Bijvoorbeeld bij het maken van plannen die van invloed zijn op dieren.
- Er komt een apart ministerie voor Dieren.

Dieren hebben recht op natuurlijk gedrag

Dieren moeten zich natuurlijk kunnen gedragen. In de vee-industrie kan dat bijna nooit. Eenden zien geen water. Kalfjes en lammetjes worden meteen weggehaald bij hun moeder. Koeien en geiten krijgen vaak geen hoorns meer. Veel dieren zitten hun hele leven in krappe stallen of kooien. Dat zorgt voor veel dierenleed. De Partij voor de Dieren wil dat dieren de ruimte krijgen en geen pijnlijke behandelingen meer hoeven te ondergaan. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren te laten leven zoals ze willen:

- Bescherming van dieren komt terug in de wet. Geen pijnlijke ingrepen, krappe kooien of stallen zonder ruimte meer. Kippen moeten kunnen stofbaden. Varkens moeten kunnen wroeten.

Stop de vee-industrie

In de vee-industrie hebben dieren vaak een slecht leven. Ze zitten dicht op elkaar, hebben weinig ruimte en zien bijna geen daglicht. Voor vlees, melk, eieren en vis worden miljoenen dieren gefokt en gedood. Dat is slecht voor dieren, natuur en klimaat. Dat moet dus stoppen. De toekomst is plantaardig. Er komen steeds meer lekkere, betaalbare en duurzame alternatieven. De Partij voor de Dieren wil het aantal dieren in de vee-industrie binnen 2 jaar met 75% omlaag.

En koeien en geiten moeten naar buiten kunnen.

- Alle dieren krijgen vrije uitloop naar buiten.

Met een plek om te schuilen tegen zon en regen.

In stallen moet genoeg ruimte, bodembedekking en afleiding zijn.

- Kalfjes en lammetjes blijven bij hun moeder. Ze mogen melk drinken en opgroeien in de wei. Ook stiertjes, bokjes en rammetjes krijgen een plek.
- Er komt een einde aan dwangkooien, zoals kraamboxen voor zeugen. Zeugen moeten hun biggetjes kunnen verzorgen.
- We verbieden pijnlijke ingrepen zoals castreren, staarten branden of knippen, tanden afvijlen en onthoornen.
- Pasgeboren haantjes of bokjes mogen niet langer vergast of gedood worden.
- De productie van blank kalfsvlees stopt. Kalveren worden voor blank kalfsvlees expres ziek gemaakt.
- Elke eendenhouderij en konijnenhouderij moet dicht. We verbieden ook viskwekerijen.

Geen plofdieren

In de vee-industrie worden veel dieren zo gefokt dat ze ongezond snel groeien. Of veel te veel moeten produceren. Dat maakt de dieren ziek en zorgt voor veel pijn. Plofkippen kunnen vaak niet meer goed lopen. En dikbilkoeien kunnen niet normaal bevallen. Ook worden dieren kunstmatig bevrucht in plaats van dat ze zich natuurlijk voortplanten. Dat moet stoppen. Hieronder lees je meer over onze plannen om het fokken op snelle groei van dieren te stoppen:

- Dieren worden niet meer gefokt om extreem snel te groeien. Of om te veel te produceren. Er komt een maximum per dier. En een minimumleeftijd voor de slacht.
- We verbieden het fokken op steeds grotere aantallen biggetjes per zeug.
- We verbieden kunstmatige bevruchting. We verbieden ook het op een onnatuurlijke manier krijgen van zaad bij dieren.
- We verzorgen mannelijke dieren die nodig zijn voor voortplanting goed. Ze worden niet langer uitgehongerd of opgesloten. We dwingen vrouwelijke dieren niet om te paren.

- Nederland moet in de Europese Unie (EU) zorgen voor een verbod op ganzenlever of eendenlever.

Voorkom dierenleed tijdens vervoer en slacht

Dieren horen zo min mogelijk vervoerd te worden.

En als ze vervoerd of geslacht worden, moet hun pijn en stress zo min mogelijk zijn. Slachten zonder leed bestaat niet. Zolang er nog slachthuizen zijn, maken we de regels zo streng mogelijk. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren zo min mogelijk te laten lijden tijdens het vervoer en de slacht:

- Het vervoeren van dieren mag maximaal 2 uur duren. Is er extreme kou, hitte of harde wind? Dan geldt er een verbod op vervoer.
- Er komen strengere regels voor het vervoeren van dieren. Ook de controles worden strenger. Onafhankelijke dierenartsen houden toezicht. Vervoerders die vaak de fout ingaan, krijgen boetes.
- We verbieden vervoer van levende dieren uit de vee-industrie naar landen buiten de EU. Ook eendagskuikens mogen niet de wereld overgevlogen worden.
- We verbieden het vervoer en de import van kalfjes.
- Veewagens krijgen een gps-volgsysteem om ze te controleren. Ook komt er een kilometerheffing (extra belasting) voor het vervoeren van dieren.
- Veewagens moeten voldoen aan strengere eisen. Genoeg ruimte, betere inrichting en altijd goede omstandigheden voor elke diersoort.
- Dat geldt ook voor het vervoer van vissen en andere waterdieren. Er komen verplichte camera's en sensoren voor temperatuur en luchtvochtigheid.
- Chauffeurs en andere vervoerders krijgen een verplichte training hoe ze dieren goed kunnen behandelen.
- Slachthuizen betalen een extra belasting (slachttaks).
- We verbieden onverdoofd slachten voor iedereen. Ook als dat vanwege het geloof gebeurt.
- We verbieden manieren van slachten die pijn en angst veroorzaken. Zoals het waterbad voor kippen en eenden, en de CO₂-verdooving van varkens.
- Het slachten en verhandelen van (hoog)zwangere dieren stopt.

- We verbieden het ruw omkiepen van kratten met kippen, eenden en kalkoenen.
- Bij visserij en viskwekerijen wordt verdoven vóór de slacht verplicht.
- We verbieden veemarkten. Dat zorgt voor veel dierenleed en stress.
- Nederland zet zich ook in de EU in voor betere bescherming van dieren tijdens het vervoer en de slacht.

Controle op dierenwelzijn

Het toezicht op dierenwelzijn is nu niet goed genoeg. Er zijn te weinig controles. Overtredingen worden vaak niet echt aangepakt. Daardoor lijden veel dieren. Ook is er een risico voor voedselveiligheid en voor mensen die in slachthuizen werken. De Partij voor de Dieren wil duidelijke regels, meer controles en zware straffen. Alleen zo kunnen we dieren beter beschermen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betere controles:

- Er komen camera's in stallen, slachthuizen en verzamelplekken. Dierenartsen van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) houden extra toezicht.
- De NVWA gaat weg bij het ministerie van Landbouw en komt onder het ministerie van Justitie en Veiligheid. Dat zorgt voor een sterkere organisatie die eerlijk toezicht houdt.
- De overheid controleert de vee-industrie. De vee-industrie mag dit niet meer zelf regelen.
- Het aantal dieren dat wordt geslacht gaat omlaag. Zodat de NVWA bij elke slacht goed kan controleren.
- Er zijn geen vaste controleurs per slachthuis. Er zijn altijd 2 toezichthouders tegelijk aanwezig.
- We sluiten slachthuizen die de regels overtreden. Medewerkers die dieren extra mishandelen krijgen een beroepsverbod.
- De NVWA geeft meteen boetes bij het overtreden van regels. De hoogte van de boete hangt af van de omzet van de slachterij.
- We stoppen met het oormerken van dieren. Nederland stimuleert ook in de EU het gebruik van een diervriendelijke chip.
- Stallen moeten veel veiliger worden.

Er komen regels voor brandveiligheid in stallen. Dat betekent veel minder dieren per stal. En verplichte waterinstallaties en vluchtroutes. We verbieden luchtwassers.

Het eerlijke verhaal over dieren in de vee-industrie

Veel mensen weten niet hoe dieren echt leven in de vee-industrie. Reclames laten vaak een vrolijk beeld zien, maar de werkelijkheid is heel anders. Kippen die scharreleieren leggen komen bijvoorbeeld bijna nooit buiten. Koeien worden elk jaar zwanger gemaakt en hun kalfjes worden direct weggehaald. Veel kalfjes eindigen in een mesterij, vaak voor de export. Voor vlees, melk en eieren lijden en sterven miljoenen dieren. Wij willen dat dit eerlijk verteld wordt. Mensen hebben recht op de waarheid over hun eten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor eerlijke informatie over dieren in de vee-industrie:

- Er komen glazen wanden in delen van stallen, slachthuizen en transportwagens. Zo kan iedereen zien hoe dieren er écht leven en sterven. Glazen wanden zorgt ook voor extra daglicht voor de dieren.
- We verbieden reclames en misleidende teksten voor dierlijke producten.
- De overheid laat echte, eerlijke videobeelden zien van bijvoorbeeld stallen, slachthuizen en het vervoer van dieren.
- De overheid houdt cijfers bij over dieren in de vee-industrie. Bijvoorbeeld cijfers over het aantal dieren dat sterft tijdens transport. Of sterft in de stallen. Deze cijfers zijn openbaar voor iedereen.
- Er komt eerlijke voorlichting over vlees. Zo kunnen mensen uiteindelijk betere keuzes maken.
- De overheid stimuleert plantaardig eten.
- Op vlees, vis, zuivel, eieren en producten met insecten komt een etiket met een waarschuwing. Op zo'n etiket is het dierenleed ook echt te zien. Hoe (slecht) ze leefden en stierven. Ook in restaurants komt deze informatie op de menukaart. Vleeswaren krijgen een QR-code: daarmee kun je via een videoverbinding kijken in het slachthuis.

Vissen, schaaldieren en insecten voelen pijn

Vissen, kreeften en krabben kunnen pijn voelen en stress hebben. Steeds meer onderzoeken laten zien dat dit ook zo is bij insecten. Toch krijgen deze dieren bijna geen bescherming. Veel vissen sterven een pijnlijke dood in netten of aan haken. Wij willen dat dit stopt. Hieronder lees je meer over onze plannen voor eerlijke regels voor vissen, schaaldieren en insecten:

- We verbieden alle vormen van het vangen of doden van dieren onderwater. Dat betekent ook het verbieden van visserij. Tot het zover is verbieden we sleepnetten, staande netten en andere schadelijke manieren om te vissen. Deze manieren zorgen voor grote schade onderwater.
- We verbieden het levend koken van kreeften, krabben en garnalen.
- We verbieden de verkoop van levende dieren om te eten.
- We verbieden het afknippen van ogen bij garnalen.
- Er komen geen nieuwe kwekerijen voor vissen, schaaldieren en schelpdieren. We stoppen zo snel mogelijk met de kwekerijen die er nog zijn. We verbieden palingkwekerijen, omdat palingen uit het wild gehaald worden. Er komen ook geen octopuskwekerijen.
- We verbieden het onverdoofd slachten van vissen.
- Er komt onderzoek naar een snelle en pijnloze manier om krabben en kreeften te doden (zolang dat nog gebeurt).
- We verbieden sportvissen (vissen als hobby). Sportvissen zorgt voor ernstig dierenleed.
- We verbieden het kweken van insecten in Nederland, ook in de rest van de EU. Totdat zo'n verbod er is, nemen kwekerijen maatregelen om pijn en stress van de dieren te voorkomen.
- De NVWA controleert of kwekerijen van vissen, schaaldieren en insecten zich aan de regels voor dierenwelzijn houden.

Betere regels in de EU om dieren te beschermen

De Partij voor de Dieren is in Europa dé partij die opkomt voor dieren. De EU moet de rechten van dieren vastleggen. En ze beter beschermen via wetten. Dierenrechten moeten de basis zijn van hoe mensen met dieren omgaan. We hebben er in Europa

al voor gezorgd dat er eindelijk wetsvoorstellen zijn voor betere dierenrechten. Een belangrijke stap om dierenleed te voorkomen. Maar de Europese regels moeten nog strenger worden. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren te beschermen:

- Nederland zet zich in om overal in de EU te stoppen met de vee-industrie.
- Het dierenwelzijn moet in alle EU-landen omhoog. Dat betekent ook dat de EU dierenrechten meetelt bij het maken van nieuwe plannen.
- Er komen nieuwe EU-wetten voor dieren. Ook voor dieren die nog niet beschermd zijn, zoals volwassen koeien.
- Alle dieren in de EU krijgen recht op daglicht, vrije uitloop, genoeg ruimte, stro en afleiding.
- Kooien verdwijnen uiterlijk in 2027.
- Er komen duidelijke regels voor het dierenwelzijn van vissen, kreeften, krabben en andere zeedieren. Ook soorten waarvan nog niet zeker is dat ze pijn voelen, krijgen bescherming.
- Producten van buiten de EU moeten aan dezelfde eisen voor dierenwelzijn voldoen als producten uit de EU.

Bescherm wilde dieren en stop de jacht

De Partij voor de Dieren wil wilde dieren met rust laten. Nu schieten hobbyjagers elk jaar zo'n één miljoen dieren dood. Of ze verwonden dieren. Dat veroorzaakt veel dierenleed en verstoort de natuur. We willen een einde aan de jacht. Dieren krijgen meer bescherming en ruimte om vrij te leven. Hieronder lees je onze plannen om wilde dieren te beschermen:

- We verbieden de jacht door hobbyjagers. Dat geldt ook voor jachtvakanties.
- We verbieden het vangen van wilde dieren. Of het uitzetten van dieren voor de jacht.
- We doden geen dieren die in het wild leven. Alleen als dat echt nodig is. Bijvoorbeeld als het dier ernstig lijdt. Of als er een gevaar is voor onze gezondheid. De overheid kan zo'n uitzondering maken na advies van een onafhankelijke deskundige. De provincie kan zo'n uitzondering niet maken.

- Toezicht en controles worden strenger. Jagersclubs stoppen en toezichthouders mogen niet in dienst zijn van jachthouders.
- Niemand mag dieren storen tijdens kwetsbare periodes. Bijvoorbeeld als ze broeden of zogen.
- We verbieden het gebruik van robotgrasmaaiers. Die kunnen bijvoorbeeld schadelijk zijn voor allerlei diersoorten, zoals egels.
- Er komt een landelijk zorgnetwerk voor gewonde wilde dieren. Jagers doen hier niet aan mee.
- We verbinden natuurgebieden met elkaar. Zodat dieren veilig kunnen bewegen. De overheid helpt dieren bij droogte en brand. Bijvoorbeeld met waterplaatsen en brandgangen.
- Wolven zijn welkom in de natuur in Nederland. Schapenhouders en boeren krijgen informatie over het beschermen van hun dieren tegen wolven. Burgers leren hoe ze veilig met wolven samenleven.
- De wolf blijft een beschermde soort volgens de wet.
- We beschermen ook nieuwe roofdieren, zoals de lynx en de goudjakhals.
- De Koning stopt met jagen. Er komt geen geld meer voor onderhoud van het koninklijk jachtgebied. Kroondomein Het Loo blijft het hele jaar open voor publiek. En er wordt niet meer gejaagd.

Voorkomen in plaats van bestrijden

De natuur moet weer in balans komen. De mens heeft die balans namelijk verstoord. Daardoor komen sommige soorten te veel voor, zoals de eikenprocessierups. In een gezonde natuur zorgen vogels, vleermuizen en andere dieren ervoor dat er niet te veel eikenprocessierupsen zijn. De Partij voor de Dieren wil problemen met dieren natuurvriendelijk en diervriendelijk oplossen. Niet met schieten, vergif of vergassen. Hieronder lees je meer over onze plannen om problemen te voorkomen in plaats van te bestrijden:

- We verbouwen rondom vliegvelden geen gewassen waar ganzen op afkomen. In plaats daarvan komen er bijvoorbeeld zonnepanelen. Ganzen worden gelokt naar veilige gebieden.
- We willen minder vluchten. Dit zorgt voor minder gevaar en meer rust voor mens en dier.

- We verbieden het vergassen van wilde dieren, zoals ganzen.
- We stoppen het prikken van eieren. Ook verbieden we ander nestbeheer dat dieren verstoort.
- Willen boeren een schadevergoeding voor schade door dieren? Dan krijgen ze dat alleen als ze eerst diervriendelijke manieren hebben geprobeerd om hun land te beschermen.
- We verbieden de verdrinkingsval voor muskusratten en beverratten. De overheid kiest voor sterke dijken en voorkomt problemen zoveel mogelijk.
- We willen verkeersongelukken met dieren voorkomen. Bijvoorbeeld door lagere maximale snelheden, wildhekken en slimme technologie.
- Afval wordt beter opgeruimd. Zo komen er geen muizen en ratten op af.
- We steunen organisaties die stadsduiven helpen. Veel duiven raken nu gewond door zwerfafval om hun poten.
- Meeuwen en duiven horen bij de stad. Als er problemen zijn krijgen ze andere nestplekken.
- Verwilderde katten worden niet gedood. We zorgen op een diervriendelijke manier voor minder zwerfkatten.
- In straten met veel eikenbomen komen struiken en nestkasten. Hierdoor komen meer natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups terug. We verbieden gif en plakstrips.
- We verbieden het doden van bevers.
- Voor dieren die hier niet van nature leven, zoals rivierkreeften, maken we de natuur sterker. Bijvoorbeeld met oevers vol planten. We plaatsen geen pijnlijke sleuven voor kreeften en krabben.
- Er komt een vergunning voor het hebben van een bijenkast. Zo beschermen we wilde bijen. We verbieden bijenkasten in natuurgebieden.

Draag geen bont, leer of dons

De Partij voor de Dieren wil een einde aan bont, leer, dons en aan sommige soorten wol. Voor al deze producten lijden en sterven dieren. Denk aan angorakonijnen waarvan de vacht hardhandig wordt afgeknipt of uitgetrokken. Of ganzen en eenden die levend worden geplukt voor dons. Ook kangoeroes worden nog altijd gedood voor leer. Dat moet stoppen.

Hieronder lees je meer over onze plannen voor een leer-, dons- en bontvrij Nederland:

- Nederland zet zich in voor een Europees verbod op het fokken van dieren voor bont, leer, dons en vacht.
- We verbieden de import en verkoop van bont, leer, kasjmier, kangoeroeproducten en angorawol. Ook dons van levend geplukte of onder dwang gevoerde dieren mag niet meer.
- Op kleding en accessoires komt een duidelijk label zolang er nog geen totaalverbod is. Daarop staat hoe de dieren zijn behandeld en hoeveel dieren er zijn gedood.
- We verbieden de import en verkoop van leer van exotische dieren, zoals krokodillen, slangen en hagedissen.

Dieren zijn geen vermaak

Dieren horen niet gebruikt te worden voor shows of vermaak. In circussen, dierentuinen en het Dolfinarium lijden veel dieren. Ze krijgen er te weinig ruimte. Of worden zelfs gefokt om publiek te lokken. Soms verdwijnen ze naar het slachthuis als ze ‘overtallig’ zijn. Hieronder lees je meer over onze plannen om dierenleed voor amusement te voorkomen:

- Dierentuinen en kinderboerderijen worden opvangplekken voor dieren die nergens anders terecht kunnen. Het welzijn van dieren staat centraal, niet het publiek of geld verdienen. Het Dolfinarium en aquaria gaan dicht. Ze kunnen gebruikt worden als tijdelijke opvang voor gestrande of illegaal verhandelde zeezoogdieren.
- Nederland en de EU zorgen voor voldoende opvang voor dieren die niet meer uitgezet kunnen worden. Ze krijgen ruimte en leven in een zo natuurlijk mogelijke omgeving.
- We verbieden het vastbinden van wilde dieren. Bijvoorbeeld olifanten en roofvogels.
- We gebruiken dieren niet als vermaak. Dat geldt voor circussen, wildparken en andere shows.
- Er gelden strengere regels in kinderboerderijen. Dieren krijgen er rust en ruimte. Ze mogen niet steeds opgetild of geknuffeld worden.

Bezoekers krijgen uitleg over wat dieren nodig hebben.

- We stoppen het fokken van dieren voor dieren-tuinen, shows en kinderboerderijen. Dieren die er al zijn krijgen de zorg en vrijheid die ze nodig hebben.
- Tradities en feesten met dieren stoppen. Bijvoorbeeld levende kerststallen, zwientje tikken en kallemooi met levende hanen.
- We verbieden sporten en wedstrijden met dieren. Bijvoorbeeld paardensport op topniveau, kamelen-races, duivensport en hengelen op vissen.
- Er komt een Paardenwet. Hierin staat dat paarden altijd vrije uitloop naar buiten krijgen en in kuddes mogen leven. Paarden mogen ook niet worden opgesloten in te kleine stallen. We verbieden schadelijke manieren om met paarden om te gaan: zoals zwepen, bidden en tongbandjes.
- Er komt een minimumleeftijd voor het rijden op jonge pony's of paarden. Paarden worden ook niet gebruikt voor ponyparken of feesten.
- De verhuur van dieren stopt.

Stoppen met dierproeven

De Partij voor de Dieren wil ook stoppen met alle dierproeven. De proeven zelf en het opsluiten van dieren zorgen voor veel dierenleed. Vaak zijn onderzoeken zonder proefdieren betrouwbaarder. Hieronder lees je meer over onze plannen om dierproeven te stoppen:

- Nederland zet zich in de EU in voor onderzoeken zonder proefdieren. Ook in de rest van de wereld.
- We willen dierproeven in Nederland zo snel mogelijk verbieden. Dierproeven voor defensie (het leger) stoppen direct. Nederland koopt ook geen defensiemiddelen waarvoor dierproeven zijn gedaan.
- We verbieden onderzoeken met apen. We sluiten het apenonderzoekscentrum BPRC zo snel mogelijk.
- Er gelden strenge regels zolang dierproeven nog bestaan. De proef mag alleen doorgaan als het (bewezen) écht nodig is en niet anders kan.
- We controleren het Europese verbod op dierproeven voor cosmetica streng. Bedrijven mogen regels niet ontwijken.

- Zijn er voor een product dierproeven gedaan? Dan moet dit 20 jaar lang duidelijk op het etiket staan.
- We verbieden het fokken en doden van proefdieren die 'op voorraad' worden gehouden. Deze dieren krijgen opvang en een nieuwe plek.
- We verbieden het klonen van dieren. Bij klonen wordt een lichaamscel uit een dier gehaald. Daarmee wordt dan precies hetzelfde dier 'gemaakt'. We verbieden ook andere onnatuurlijke manieren van biotechnologie.
- Burgers en organisaties kunnen bezwaar maken tegen dierproeven. Zodat een rechter kan bepalen of de dierproeven ook echt nodig zijn.
- Geld dat nu naar dierproeven gaat, gaat voortaan naar onderzoek zonder dieren.
- Voor elke dierproef komt er een duidelijk plan om te stoppen. Dierproeven in het hoger onderwijs stoppen direct. Wettelijk verplichte veiligheidstests stoppen uiterlijk in 2030.
- Ook dierproeven voor landbouwgif verbieden we direct. Deze proeven zijn onbetrouwbaar. We steunen de ontwikkeling van nieuw landbouwgif in Nederland niet.

Huisdieren beter beschermen

In Nederland wonen miljoenen huisdieren. Ze zijn afhankelijk van hun 'eigenaar'. Toch worden veel dieren slecht behandeld of verwaarloosd. Ook worden er nog steeds zieke raskatten en rashonden gefokt. Dat moet stoppen. Wij willen dat huisdieren een veilig en goed leven krijgen. Hieronder lees je meer over onze plannen om huisdieren te beschermen:

- Er komt een lijst met dieren die geschikt zijn als huisdier. Er komt ook een bedenktijd bij het kopen van een huisdier. En de nieuwe eigenaar krijgt verplicht een korte cursus.
- We verbieden het fokken op uiterlijk van dieren. Zoals honden en katten met een platte snuit en een kleine schedel. Dit zorgt bij dieren bijvoorbeeld voor problemen met ademen.
- Fokken mag alleen met een vergunning. Fokkers en handelaren die zich niet aan de regels houden, krijgen zware straffen.
- Het invoeren van buitenlandse puppy's stopt.

- Er komt een DNA-databank voor honden en katten.
- Kittens blijven tot 12 weken bij hun moeder. Voor andere dieren komen ook minimumleeftijden.
- Honden en katten krijgen allemaal een chip. Ze worden ook verplicht geregistreerd. Dat geldt ook voor andere dieren die kunnen ontsnappen.
- We verbieden de verkoop van dieren via internet, tuinwinkels en markten. Mensen worden aangemoedigd om dieren uit een asiel te halen.
- We verbieden kleine hokken en vissenkommen. Sociale dieren zoals konijnen moeten samen kunnen leven.
- We verbieden het bezitten en verkopen van stroomhalsbanden en prikhalsbanden.
- We verbieden het fokken en houden van dieren in scholen, zorginstellingen en bedrijfspanden. Dit geldt niet voor dieren die bij bewoners horen of met hun verzorger mee naar het werk gaan.
- Nederland zet zich in de EU voor betere bescherming van huisdieren. En tegen illegale handel en mishandeling van (huis)dieren.

Zorg voor dierenopvang en noodhulp

De Partij voor de Dieren wil betere opvang voor dieren. Elk jaar komen tienduizenden huisdieren terecht in het asiel. Ook pasgeboren dieren. Omdat eigenaren bijvoorbeeld niet meer voor ze willen zorgen. De overheid moet de dierenopvang goed regelen. Ook voor wilde dieren. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betere opvang van huisdieren:

- De overheid zorgt voor meer geld voor dierenopvang. Er komen landelijke regels. Dit geldt ook voor de opvang van wilde dieren, speciale diersoorten en dieren uit de vee-industrie.
- Als je een huisdier koopt, dan gaat een deel van het bedrag naar een opvangfonds.
- Er komt een netwerk van opvang en dierenambulances voor heel Nederland.
- Dierenambulances krijgen dezelfde rechten als hulpdiensten. Zo zijn ze sneller bij dieren in nood.
- Vrijwilligers krijgen steun om hun werk vol te houden. Zoals goede kleding, trainingen en hulp na moeilijke situaties.

- We houden bij rampen ook rekening met het redden van dieren.
- We houden bij thuishulp voor mensen ook rekening met hulp voor hun huisdieren. Mensen kunnen hun huisdier meenemen naar een zorginstelling.
- Slachtoffers van huiselijk geweld mogen in opvanghuizen hun huisdier meenemen. Als dat niet kan, komen de dieren tijdelijk bij gastgezinnen.
- We zorgen dat de kosten van medische zorg voor dieren betaalbaar blijft. Buitenlandse bedrijven mogen geen dierenartspraktijken kopen.
- De overheid neemt maatregelen zodat meer mensen in de dierenzorg kunnen en willen werken. Bijvoorbeeld door te zorgen voor een beter salaris.
- We zorgen voor genoeg vaccins en medicijnen voor dieren. We zorgen dat geneesmiddelen veilig zijn voor de natuur en dieren in het wild.

Pak dierenmishandeling harder aan

De Partij voor de Dieren wil mishandeling van dieren streng bestraffen. Wie dieren mishandelt, mag geen dieren meer houden. Politie en justitie moeten meer mishandelingen van dieren opsporen en bestraffen. En er komt een speciale officier van justitie voor dierenzaken. Hieronder lees je meer over onze plannen om dierenmishandeling aan te pakken:

- De dierenpolitie krijgt meer agenten. Deze agenten kunnen mensen opsporen die dieren mishandelen. De dierenpolitie mag ook controles uitvoeren in de vee-industrie.
- De overheid grijpt direct in bij mishandeling of verwaarlozing. Het dier wordt dan meteen weggehaald. Wie dieren mishandelt of verwaarloost, krijgt levenslang geen dieren meer.
- Dieren worden niet langer gezien als spullen. Ze mogen niet doorverkocht worden aan handelaren of voor de slacht.
- Wie in het buitenland is veroordeeld of een beroepsverbod heeft, mag in Nederland geen dieren meer houden.
- Bij huiselijk geweld letten hulpverleners ook op dieren. Ze worden getraind om mishandeling te zien en in te grijpen.

Bescherm dieren in het wild

De Partij voor de Dieren wil wilde dieren beter beschermen: overal ter wereld. Nu is er veel criminele handel in bedreigde dieren. Veel van deze dieren worden via Nederland verkocht of vervoerd. We moeten deze misdaden beter opsporen en voorkomen. Hieronder lees je meer over onze plannen om handel in dieren aan te pakken:

- We verbieden de import en handel in wilde dieren. Nederland probeert hier ook wereldwijd afspraken over te maken met andere landen.
- We sporen criminele handel in wilde dieren beter op. We straffen criminele handelaren strenger.
- We verbieden jachttoerisme en de handel in jachttrofeeën. In Nederland én in de EU.
- Nederland is tegen de jacht op walvissen en zeehonden. Er moet een jachtverbod komen, ook op dolfijnen op de Faeröereilanden en in Japan.
- Nederland verbiedt de doorvoer van producten van exotische dieren.
- Nederland zet zich in voor een verbod op het vangen van (blauwvin)tonijn. En op het ontvinnen van haaien.

3

VOEDSEL EN LANDBOUW

**Samen op weg naar betaalbaar,
gezond en duurzaam eten**

Iedereen heeft recht op gezond en betaalbaar eten. Maar de manier waarop voedsel nu wordt gemaakt, schaadt mensen, dieren, natuur en klimaat. Nederland is uitgegroeid tot de megastal van de wereld. Nergens worden zoveel dieren zo dicht op elkaar gehouden. Dat veroorzaakt veel dierenleed, vervuult de bodem, de lucht en het water. En het zorgt voor ziekten.

Naar een gezond voedselsysteem

Elk jaar worden in Nederland meer dan 500 miljoen dieren gefokt en gedood. De kans op infectieziektes die overspringen van dier naar mens is groot. Er is veel uitstoot van gasen die slecht zijn voor het milieu (zoals ammoniak en broeikasgasen door het gebruik van mest). Ook landbouwgif vervuult de natuur. Wij willen daarom het voedselsysteem veranderen. We moeten naar een gezond voedselsysteem, zonder dieren. Dat is beter voor iedereen. Ook voor de boeren.

Naar een eerlijk voedselsysteem

De Partij voor de Dieren wil een gifvrije landbouw die gezond, plantaardig en biologisch is. Met boeren die samenwerken mét de natuur in plaats van tegen de natuur. Dan krijgen we schoon water, een gezonde bodem en meer ruimte voor natuur en woningen. Met minder landbouwdieren. En grond om te gebruiken om lokaal biologisch voedsel te verbouwen voor mensen. Zo komt er een duurzaam voedselsysteem. Dat is eerlijker voor boeren, gezond voor mensen en goed voor dieren en het klimaat.

Gezond, betaalbaar eten is een recht

Gezond en betaalbaar eten is een recht. In een rijk land als Nederland mag niemand honger hebben. Of afhankelijk zijn van ongezond eten. Toch is dat nu wel zo. Steeds meer mensen kunnen geen gezonde maaltijd betalen. Voedsel wordt behandeld als handelswaar. Grote bedrijven verdienen er veel geld mee. Terwijl buurtwinkels verdwijnen en fastfood overal te krijgen is. Dat maakt gezond eten te duur en zorgt voor hoge zorgkosten.

Voedsel als basisvoorziening

De Partij voor de Dieren wil dat voedsel een basisvoorziening wordt. Net als onderwijs en schoon drinkwater. Voorbeelden zoals Mensa Mensa in Rotterdam laten zien dat dit kan: samen eten voor een lage prijs, met gezonde en plantaardige maaltijden. Zulke plekken geven iedereen toegang tot goed eten. En samen eten verbindt: er is meer contact met mensen uit de buurt. Hieronder lees je meer over onze plannen zodat gezond voedsel een basisvoorziening wordt:

- De overheid betaalt mee aan basisvoorzieningen voor gezond en lokaal eten, zoals schoolkantines en buurtkantines.
- Supermarkten en voedselbanken moeten samenwerken: om verspilling van voedsel te voorkomen. En om iedereen genoeg eten te geven.
- Er komt elk jaar een overzicht - per gemeente - hoeveel mensen toegang hebben tot gezond eten.
- We pakken voedselarmoede aan. Niemand hoeft nog afhankelijk te zijn van voedselhulp.

De toekomst is plantaardig

Plantaardig eten moet normaal worden. Dat is beter voor de natuur, het klimaat, en natuurlijk voor dieren en mensen. Plantaardig eten is gezonder en zorgt voor minder vervuiling. Daarom willen we snel overstappen naar meer plantaardig, biologisch en lokaal gemaakt voedsel. De overheid moet hier zelf het goede voorbeeld geven.

Hieronder lees je onze plannen voor een toekomst met plantaardig eten:

- Burgers krijgen - via een burgerberaad - meer invloed op het afbouwen van de vee-industrie. En op de omslag naar het een plantaardig voedsel-systeem. De overheid gebruikt de adviezen van burgers. De overheid neemt ook extra maatregelen om dieren, natuur, milieu en de gezondheid van mensen te beschermen.
- De overheid koopt alleen nog maar 100% biologisch, duurzaam en plantaardig voedsel: voor scholen, zorginstellingen en andere openbare plekken.
- Groente, fruit, granen, peulvruchten en noten worden goedkoper. De btw op deze producten gaat naar: 0%. Voor vlees en andere dierlijke producten komt juist een extra belasting.
- Reclame voor ongezond of dierlijk eten stopt. Stuntprijzen ('kiloknallers') voor vlees verdwijnen. Subsidies die nu naar vleesreclame gaan, gebruiken we om plantaardig eten aan te moedigen.

Voedselbeleid naast landbouwbeleid

De Partij voor de Dieren wil naast landbouwbeleid ook voedselbeleid. Heldere plannen, zodat gezond eten makkelijk te maken en goedkoop is. Iedereen moet toegang hebben tot biologisch, plantaardig en duurzaam voedsel. Hieronder lees je onze plannen voor eerlijk en gezond voedselbeleid:

- Er komt een ministerie van Voedsel en Landbouw. Dat ministerie zorgt ervoor dat gezond en plantaardig eten de basis wordt.
- Gemeenten krijgen hulp van speciale teams. Zij helpen met voedseltuinen, stadsboerderijen en meer plantaardige gerechten in restaurants.
- Er komt een boerenbank. Die helpt mensen die boer willen worden met lessen over plantaardige en biologische landbouw. Deze biologische boeren krijgen steun met grond en spullen.
- In winkels en kantines ligt vooral gezond, biologisch en plantaardig eten.
- Er wordt meer compost gemaakt. Zo kunnen boeren zonder kunstmest werken.

- Gemeenten mogen gezonde winkels en horeca voorrang geven boven snackbars en fastfood-restaurants.
- Plantaardig wordt de standaard op menukaarten. Wie vlees of zuivel wil, moet dat apart vragen ('Carnivoor? Geef het door!').
- Producten die gezond, diervriendelijk en duurzaam zijn worden goedkoper.
- Er komt veel meer voorlichting over de voordelen van plantaardig en biologisch eten. Het Voedingscentrum werkt mee aan deze campagnes.
- Plantaardige alternatieven krijgen steun. Het kweken van insecten stopt.
- We pakken voedselverspilling echt aan. Strengere regels over houdbaarheidsdata en het uiterlijk van voedsel verdwijnen. Goed eten gooien we niet meer weg.
- De overheid zorgt dat voedselbanken goed gevuld blijven. Mensen met weinig geld krijgen gratis biologische pakketten.
- De overheid zorgt voor voorlichting over het maken van lekkere maaltijden met plantaardige producten. Bijvoorbeeld met kookteams overal in het land.
- Scholen serveren gezonde, plantaardige maaltijden. De schoolmelk stopt.
- Ook ziekenhuizen en andere zorginstellingen bieden gezonde, plantaardige en biologische voeding aan. Patiënten en bewoners krijgen altijd vers fruit.

Stop de vee-industrie

De Partij voor de Dieren wil stoppen met de vee-industrie. Het fokken van dieren voor vlees, melk en eieren verspilt voedsel. Het schaadt natuur, klimaat en gezondheid. We moeten landbouwgrond gebruiken om plantaardig en biologisch voedsel te verbouwen voor mensen. Zo krijgen boeren ook een eerlijke toekomst. Hieronder lees je meer over onze plannen om de vee-industrie te stoppen:

- Het aantal dieren in de vee-industrie gaat flink omlaag. De komende 2 jaar met minstens 75%. Boeren krijgen steun om over te stappen op plantaardige eiwitgewassen, zoals lupine, linzen, bonen, erwten en soja. Dat is beter voor de bodem én voor de boer.

- Voedsel wordt vooral dichtbij huis gemaakt. Boeren produceren gezond eten voor mensen in Nederland en buurlanden. Niet voor de wereldmarkt.
- We sluiten de slachthuizen als een regio ‘veevrij’ is. Daarmee stoppen we het doden van dieren. En de slechte werkomstandigheden voor werknemers in die sector.
- Europese landbouwsubsidies gaan niet meer naar de vee-industrie. We gebruiken het geld om boeren te helpen met overstappen op plantaardige landbouw.
- Ook voor de vee-industrie geldt: de vervuiler betaalt. De vee-industrie betaalt voor de uitstoot van stikstof en broeikasgassen. Zo krijgen biologische en plantaardige boeren meer kans.
- Boeren en tuinders krijgen een eerlijke prijs voor hun producten. Handelaren en supermarkten moeten laten zien dat ze een goede prijs betalen.
- De overheid helpt boeren met onafhankelijke landbouwadviseurs. Deze adviseurs geven voorlichting over duurzame landbouw. Dan zijn boeren ook niet meer afhankelijk van het advies van bedrijven die veevoer of landbouwgif leveren.
- We stoppen met monocultuur (het verbouwen van één gewassoort op een stuk land). Er komt meer afwisseling.
- We stoppen met het kapot bemesten van de bodem. Kunstmest en mestinjectie worden verboden. Boeren gebruiken compost en groenbemesters.
- De bodem krijgt weer lucht. We bewerken de grond zo min mogelijk. Ploegen mag niet meer. Zware machines maken plaats voor lichte, elektrische machines.
- We houden meer water vast voor droge periodes. Het grondwaterpeil blijft natuurlijk. Boeren gebruiken in droge gebieden geen gewassen meer die veel water nodig hebben.
- Bloementeel wordt biologisch. Giftige sierteelt, zoals lelieteelt, stopt. De teelt van biologische bloemen krijgt extra steun.
- Voor de glastuinbouw geldt: de vervuiler betaalt. Er komt extra belasting op de uitstoot van broeikasgassen.
- We onderzoeken veilige manieren om voedingsstoffen uit menselijke uitwerpselen terug te brengen op het land.
- Bij minder dieren in de vee-industrie komt er landbouwgrond vrij. Die grond gebruiken we voor natuur. En om duurzame gewassen mee te bouwen. Zoals vlas, hennep, stro en lisdodde.

Gezonde landbouw zonder gif

De Partij voor de Dieren wil landbouw die samenwerkt met de natuur. Want de natuur geeft ons alles voor gezond voedsel: een levende bodem, schoon water en insecten die helpen bij bestuiving en het tegengaan van plagen. Gif en uitputting van de bodem maken dit kapot. Wij kiezen voor gifvrije landbouw die goed is voor mens, dier en natuur. Hieronder lees je meer over onze plannen om landbouw in balans te brengen met de natuur:

- De landbouw en tuinbouw worden gifvrij. Het gebruik van landbouwgif stopt.
- We stimuleren duurzame manieren van telen. Bijvoorbeeld stroteelt, agrobosbouw (landbouw en bos op dezelfde grond) en biologische landbouw.
- We gebruiken de bodem zoals die bedoeld is. In veengebieden komt natte teelt of natuur terug.
- Gewassen die de bodem uitputten, zoals aardappelen, mogen maar eens in de 6 jaar op hetzelfde stuk grond groeien.

Regionale landbouw is beter voor de wereld

Landbouw moet kansen bieden voor mensen in kwetsbare gebieden. Want regionale landbouw zorgt ervoor dat de natuur wordt beschermd. Daar heeft ook de lokale bevolking voordeel van. Toch brengt ons voedselbeleid op dit moment nog veel schade toe. Aan de natuur, maar ook aan mensen. We stoppen daarom met de wereldwijde handel in bijvoorbeeld melkpoeder. Of bloemen vol gif. We handelen zoveel mogelijk regionaal. In plantaardige en biologische producten die we echt nodig hebben.

Hieronder lees je meer over onze plannen voor een gezonde, regionale landbouw:

- We beschermen boeren tegen oneerlijke concurrentie. We zijn tegen alle Europese handelsafspraken die zorgen voor import van producten van slechte kwaliteit.
- Voedsel dat we zelf duurzaam kunnen maken, wordt duurder als het uit het buitenland komt. Zo krijgt de boer in Nederland een eerlijke kans.
- We steunen ideeën voor lokale en regionale voedselproductie. Zoals stadslandbouw, voedselbossen en boerderijen waar boeren en burgers samenwerken.
- We stoppen met het dumpen van goedkoop voedsel in armere landen. In plaats daarvan helpen we landen om zelf voedsel te verbouwen en op te slaan.
- Nederland zet zich in voor gezonde landbouw in armere delen van de wereld. We voorkomen dat landen en grote bedrijven grond roven in armere landen.
- We stoppen de invoer van producten die slecht zijn voor natuur, dieren of mensenrechten.
- Nederland stopt met het exporteren van vee-industrie, megastallen en landbouwgif. Ook ontwikkelingsgeld gaat niet meer naar vervuilende landbouw in andere landen.
- Voedsel is een recht. Banken en beleggers mogen geen winst maken door te handelen in basisvoedsel.

Nederland blijft gentechvrij

De Partij voor de Dieren wil geen gentech in de landbouw. Gentech betekent genetische manipulatie: in het laboratorium eigenschappen van planten of dieren aanpassen. Dat is slecht voor de natuur, want het zorgt voor minder soorten en voor meer gebruik van gif. Biologisch voedsel is altijd gentechvrij voedsel. Hieronder lees je meer over onze plannen voor gentechvrije landbouw:

- Nederland wordt gentechvrij. We verbieden de teelt en import van genetisch bewerkte gewassen. We importeren ook geen dieren en producten die genetisch zijn aangepast.

- We verbieden nieuwe gentech-technieken, zoals CRISPR-Cas.
- We verbieden het klonen of genetisch aanpassen van dieren. Nederland zet zich hiervoor in binnen Europa en wereldwijd.
- Plantenrassen of dierenrassen mogen geen eigendom zijn van bedrijven (zoals Bayer-Monsanto en BASF). Nederland zet zich wereldwijd in voor kwekersrecht. Dat betekent dat boeren en gewasveredelaars nieuwe plantenrassen alleen mogen gebruiken of verhandelen.
- We steunen boeren in het ontwikkelen en gebruiken van zaadvaste plantenrassen.
- Zolang er nog gentechproducten verkocht worden, staat dit duidelijk op het etiket.

Stop met leegvissen van de zee

De Partij voor de Dieren wil stoppen met het leegvissen van de zee. Ook de Nederlandse visserij is verantwoordelijk voor het verdwijnen van sommige vissoorten. Zelfs in beschermde gebieden gebruiken ze nog schadelijke netten. Viskwekerijen zijn geen oplossing. Ook daar worden wilde vissen voor voer gebruikt. De zee biedt ons juist gezonde plantaardige alternatieven, zoals algen en zeewier. Hieronder lees je meer over onze plannen voor herstel van vissoorten en natuur onderwater:

- We stoppen zo snel mogelijk met de visserij in Europese wateren.
- We stoppen met de subsidies voor visserij.
- Vis en schaaldieren eten is niet nodig voor onze gezondheid. Gezonde vetten halen we uit algen en zeewier. Plantaardig voedsel uit zee wordt goedkoper en meer bekend bij iedereen.
- Nederland zet zich in om de zeeën en het leven onderwater wereldwijd beter te beschermen.
- We verbieden visserij in beschermde natuurgebieden. Ook verbieden we het vissen op paling, kabeljauw en tonijn.
- We verbieden grote vissersboten die de natuur kapotmaken, zoals monstertrawlers en sleepnetboten. Pulsvisserij - boten die vissen onder stroom zetten - blijft verboden.

- We stoppen met visserij in de Waddenzee. Dit natuurgebied beschermen we juist zo goed mogelijk.
- Er komen geen nieuwe viskwekerijen. Bestaande kwekerijen sluiten zo snel mogelijk.
- We stoppen met de oneerlijke visserijafspraken tussen de EU en andere landen.

Tussenstappen naar een nieuw voedselsysteem

De Partij voor de Dieren wil met tussenstappen overgaan naar duurzame en plantaardige landbouw. Zo beschermen we het welzijn van mens, dier en natuur. Hieronder lees je meer over onze plannen voor deze tussenstappen:

- Totdat de landbouw helemaal gifvrij is komt er een extra belasting op het gebruik van gif (giftaks). Hoe meer schade door gif? Hoe hoger de belasting. Met de opbrengst ondersteunen we boeren in de overgang naar duurzame landbouw.
- We verbieden gif in de buurt van bijvoorbeeld woningen, scholen, speelplekken, dieren en natuurgebieden. Ook verbieden we landbouwgif op weilanden.
- Er komt een maximaal aantal dieren per bedrijf, per regio. We verbieden megastallen. Hoe minder dieren bij elkaar, hoe minder risico op ziektes.
- Er komen afspraken over de minimale afstand tussen stallen en plekken waar mensen wonen, werken en naar school gaan.
- We stoppen de import van levende dieren. We vervoeren zo min mogelijk dieren.
- Er komen geen nieuwe bedrijven met kippen, eenden en kalkoenen in gebieden met veel water. Of in gebieden waar al veel pluimveebedrijven zijn. Bestaande bedrijven worden afgebouwd. Er komen geen nieuwe bedrijven bij in de vee-industrie.
- We houden griepvirussen in de gaten bij bedrijven met veel varkens en melkkoeien. Er moet voldoende afstand zijn tussen bedrijven met dieren.
- Geitenbedrijven stoppen binnen 1 jaar. Er komt ook een fokverbod.
- Er komen strenge regels voor het gebruik van medicijnen bij dieren (antibiotica).
- We stoppen met het invoeren van veevoer. We verbieden de export van mest.
- We verbieden het vergisten van mest om energie op te wekken (mestvergisters).
- We verbieden reclames voor vlees, zuivel, eieren en vis. We stoppen met 'kiloknallers', 'plofkippen' en 'plofmelk/sloopmelk'.
- We scheuren (kapotmaken en daarna weer inzaaien) grasland niet.
- We vissen niet meer dan nodig is (onafhankelijke biologen geven hierbij advies).
- Het totaal aantal vissersboten wordt steeds minder.
- We controleren gemaakte afspraken in de visserij streng. Bijvoorbeeld met camera's of toezicht op de boot.
- We verminderen de bijvangst (vissen die ongewild worden gevangen) door bepaalde vistechnieken te verbieden.

4

DE ECONOMIE VERANDEREN

Zorgen voor evenwicht:
we kiezen voor groen

We maken steeds meer: meer spullen, meer voedsel, meer winst. Maar dit kan zo niet langer meer. Grote bedrijven en de rijkste mensen worden rijker, terwijl miljoenen mensen moeite hebben om hun rekeningen te betalen. De economie richt zich alleen maar op meer geld verdienen en meer groei. Dat is oneerlijk en zorgt voor ongelijkheid. En het maakt niemand écht gelukkig. Ondertussen raken de natuur en het klimaat uitgeput.

Van groei naar welzijn

De Partij voor de Dieren wil een economie waarin we werken om te leven. En niet leven om te werken. We kiezen voor een economie die welzijn het belangrijkste vindt, niet oneindige groei. Met minder spullen. En minder afval. Een economie waarin we eerlijk delen, zuinig omgaan met grondstoffen en werken aan een gezonde toekomst. Voor mens, dier en natuur. Dan is er genoeg voor iedereen. Nu én later.

Een groene, eerlijke economie

De Partij voor de Dieren kiest dus voor een andere richting: welzijn in plaats van winst. We willen ook een economie die past binnen de grenzen van de Aarde. In Nederland is bijvoorbeeld geen ruimte voor de staalindustrie. Wel voor de maakindustrie, waarbij veel kennis en kunde nodig is. We bouwen aan een samenleving waar niet geld, maar het leven centraal staat. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een duurzame economie:

- Grote bedrijven moeten meer bijdragen aan het welzijn van mensen, dieren en de planeet. Er komt ook een klimaatplicht voor bedrijven.
- Bij bedrijven moeten ook duurzaamheid en dier-vriendelijkheid voorop staan. Bedrijven met een maatschappelijk doel betalen minder belasting.
- We stoppen met het uitbreiden van gasvelden en olievelden.
- De overheid gebruikt voortaan de Monitor Brede Welvaart bij het maken van keuzes. Hierbij is ook aandacht voor het welzijn en de gezondheid van mensen en dieren. Aandacht voor een schone

omgeving om in te leven. En aandacht voor een duurzame samenleving. De overheid maakt geen keuzes meer door te kijken naar alle inkomsten van Nederland samen: het bruto binnenlands product (bbp).

- De overheid wordt weer verantwoordelijk voor sectoren die waardevol zijn voor mens en natuur. Zoals de zorg, het onderwijs en het openbaar vervoer.
- Elk jaar gaat er belastinggeld naar vervuilende bedrijven, zoals Tata Steel. Dat stopt. We investeren dat geld in duurzame, kleinere bedrijven. En groene, lokale initiatieven. Zo maken we banen die eerlijk en gezond zijn.
- Vervuilers betalen zelf voor de schade die ze veroorzaken. Zo loont het niet meer om mens, dier of natuur uit te putten.
- We maken geen reclame die mensen aanmoedigt om steeds meer spullen te kopen. Er komen ook minder plekken voor (buiten)reclame.

Genoeg voor iedereen

Steeds meer mensen hebben moeite om rond te komen. Wonen, energie en boodschappen worden steeds duurder. Tegelijkertijd worden de rijksten alleen maar rijker. Deze ongelijkheid is niet eerlijk en niet nodig. Wij willen dat iedereen een menswaardig bestaan kan leiden. Welzijn is een basisrecht en geen luxe. Dat betekent een eerlijk inkomen en betaalbare basisvoorzieningen voor iedereen.

Hieronder lees je meer over onze plannen om rijkdom eerlijker te verdelen:

- We verschuiven de belasting. Minder belasting op werk. Meer belasting op het verbruik van grondstoffen en vervuiling. Zo wordt werken goedkoper en vervuilen duurder.
- Grote vermogens gaan een klimaatbelasting betalen. Zo dragen de rijksten bij aan het herstel van natuur en klimaat.
- Vervuilers geen meer betalen. Er komt bijvoorbeeld een hogere CO₂-heffing. Producenten van plastic betalen de belasting op ongebruikt plastic. En er komt extra belasting (vliegtaks) voor mensen die veel vliegen en privéjets.
- Gezond en duurzaam wordt goedkoper. Reparaties, circulaire producten en biologische groente en fruit krijgen 0% btw. Zo maken we het makkelijker om duurzame keuzes te maken.
- Er komt meer belasting op grote erfenissen en grote bonussen. Voor kleine erfenissen geldt dit niet. De regels voor erfbelasting zijn gelijk voor iedereen: welke familieband er ook is. Dat past beter bij moderne, samengestelde gezinnen en andere leefvormen.
- We stoppen met belastingvoordelen die slecht zijn voor mens, dier of natuur. Ook bouwen we de hypotheekrenteaftrek (boven het NHG-bedrag) snel af.
- De overheid geeft het goede voorbeeld door altijd groen, eerlijk en diervriendelijk in te kopen.
- We stoppen met fossiele subsidies en uitzonderingsregelingen voor grootverbruikers. Het geld gaat naar groene en circulaire ondernemers.
- Nederland is geen belastingparadijs meer. Grote bedrijven en rijke mensen betalen hier eerlijk belasting. Hoe meer winst, hoe meer belasting.

We houden grote vermogens bij in een register en stellen een grens aan extreem veel vermogen (hoeveel iemand bezit).

- Er komt ook een maximale grens aan hoe rijk iemand mag zijn: 10 miljoen euro. Een kleine groep bezit bijna al het geld. Miljoenen mensen hebben juist te weinig. Wij kiezen voor herverdeling. Dan verkleinen we het grote verschil tussen arm en rijk.

Een inkomen om van te leven

Iedereen heeft recht op werk en inkomen waar je goed van kunt leven. Nu is dat vaak niet zo. Lonen zijn te laag, veel mensen hebben losse contracten. Uitkeringen zijn streng en onzeker. Dat moet anders. De Partij voor de Dieren wil eerlijk werk, zekerheid en inkomen voor iedereen. Wie niet kan werken, krijgt goede steun. Hieronder lees je meer over onze plannen voor werk en inkomen:

- Lage inkomens gaan minder belasting betalen. Hoge inkomens juist meer. Boven een bepaald topinkomen (zo'n 246.000 in 2025) komt er een extra belastingtarief.
- Het minimumloon gaat omhoog: naar 18 euro per uur. En stijgt elk jaar mee met de stijging van de lonen. Ook uitkeringen zoals AOW, WIA, Wajong en bijstand stijgen mee.
- We stoppen met het minimumjeugdloon: iedereen krijgt voortaan een eerlijk loon.
- Lonen in zorg, onderwijs en andere publieke sectoren gaan flink omhoog. Werk dat hard nodig is, krijgt meer waardering en een eerlijk salaris.
- De standaard werkweek wordt 32 uur. Zo is er meer tijd voor mantelzorg, vrijwilligerswerk en een betere balans tussen werk en privé.
- We voeren op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius een sociaal minimum in dat past bij de lokale kosten om te leven. Ook komen er betere regelingen voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid.
- Bestuurders van instellingen of organisaties die (deels) voor de overheid werken mogen niet meer verdienen dan een bepaald bedrag (de Balkenendennorm: zo'n 246.000 euro per jaar in 2025).
- In grote bedrijven komt verplichte winstdeling. Als er winst wordt gemaakt en uitbetaald, dan krijgt het personeel altijd een deel.

Werknemers krijgen ook meer invloed bij belangrijke beslissingen. Bijvoorbeeld als bedrijven samengaan of bij een reorganisatie.

- Gelijke functies krijgen dezelfde beloning. Met een nieuwe wet maken we een einde aan het verschil in salaris (de loonkloof) tussen mannen en vrouwen. Werkgevers (bedrijven vanaf 100 werknemers) moeten dan bewijzen dat er geen salarisverschil is als mannen en vrouwen hetzelfde werk doen.
- Voor gewoon werk komen vaste of tijdelijke contracten. En zelfstandigencontracten voor zzp'ers en uitzendcontracten voor piekdrukke. Uitzendkrachten krijgen dezelfde rechten als vaste collega's. Het uitzendbeding (waarbij je contract stopt als je ziek wordt) verdwijnt.
- Bedrijven die flexwerkers inzetten betalen mee aan een fonds voor pensioen en arbeidsongeschiktheid.
- De arbeidsinspectie (de overheidsinstantie die toeziet op werkgevers) krijgt meer macht. Zij controleert of cao-lonen worden betaald. Of er geen discriminatie is en of het werk veilig is. Medewerkers doen mee aan deze controles.
- Vakbonden krijgen meer invloed. Alleen echte, onafhankelijke vakbonden mogen afspraken maken in cao's.
- Elke werknemer heeft het recht om buiten werktijd offline te zijn. Dit leggen we vast in de wet.
- Sekswork erkennen we als gewoon werk. Seksworkers krijgen dezelfde rechten als andere werkenden en bescherming tegen ongelijke behandeling.

Zorgeloos meedoen

Iedereen moet kunnen vertrouwen op sociale zekerheid: een fatsoenlijk inkomen, zonder onnodige regels. En steun als dat nodig is. Sociale zekerheid hoort simpel, eerlijk en menselijk te zijn. Nu doet de overheid vaak ingewikkeld en streng. Dat zorgt voor stress en wantrouwen bij burgers. De Partij voor de Dieren wil een systeem dat mensen echt helpt. Met ruimte voor eigen initiatief en groei. Hieronder lees je meer over onze plannen voor sociale zekerheid die werkt én verbindt:

- We stoppen stap voor stap met de toeslagen. Iedereen krijgt een inkomen dat hoog genoeg is om

van te leven. Dan zijn toeslagen niet meer nodig.

- We maken de regels eerlijker. Met als uitgangspunt: vertrouwen. De kostendelersnorm (korting als je samenwoont) verdwijnt. Net als de partnertoets (korting als je een partner hebt). Dat betekent dat mensen in hetzelfde huishouden recht hebben op dezelfde uitkeringen.
- Mensen in de bijstand mogen geld bijverdienen en giften ontvangen. Er komt geen verplichte tegenprestatie meer.
- Ouderen boven de 60 hoeven niet meer verplicht te solliciteren. Dat geldt ook voor mantelzorgers.
- Vrijwilligerswerk en stages tellen mee als een waardevolle voorbereiding op betaald werk.
- Jongeren met een beperking krijgen meer steun. Zij hebben recht op zinvolle dagbesteding. Of op werk met kansen om door te groeien (als ze dat willen).
- De WIA (uitkering voor mensen die door ziekte of handicap niet meer kunnen werken) wordt eerlijker. Ook wie 15% arbeidsongeschikt is, krijgt een uitkering. De lange wachttijden bij het UWV verdwijnen.
- De WW (uitkering als je je baan verliest) wordt verlengd naar 6 maanden.
- Kinderbijslag hangt af van het inkomen, zolang er nog toeslagen bestaan.
- Kinderopvang wordt gratis voor gezinnen met een laag inkomen. De eis dat beide ouders moeten werken voor kinderopvangtoeslag verdwijnt. We verbeteren de kwaliteit van de kinderopvang. Ook komen er meer medewerkers bij.
- Mensen met een beperking krijgen recht op sociale werkplekken: met goede begeleiding en een eerlijk inkomen. Gemeenten krijgen hier genoeg geld voor. Werkplekken worden toegankelijk gemaakt. Bijvoorbeeld met prikkelarme ruimtes voor mensen die dat nodig hebben.
- Werknemers krijgen meer te zeggen over hun pensioenfonds. Ze mogen meebeslissen waar hun geld naartoe gaat en hoeveel bestuurders maximaal mogen verdienen.
- De AOW (uitkering vanaf de pensioenleeftijd) gaat omhoog. Mensen met een zwaar beroep kunnen vanaf 65 jaar stoppen met werken.

Er komt meer vrijheid om deeltijd te werken of eerder met pensioen te gaan.

- Ouders krijgen meer tijd voor zorg. Ouderschapsverlof wordt 3 maanden volledig betaald. Bevallingsverlof en partnerverlof worden even lang en 100% betaald.
- We voeren betaald mantelzorgverlof en rouwverlof in. Zo is er ruimte om te zorgen voor een ander en voor jezelf.

Zeker zijn van een toekomst

Niemand mag in armoede leven in een rijk land als Nederland. Toch hebben nog steeds honderdduizenden mensen schulden. Of te weinig geld om van te leven. Dat mag niet gebeuren. De Partij voor de Dieren kiest voor een andere aanpak. We willen problemen voorkomen in plaats van pas later oplossen. Mensen moeten zelf weer grip krijgen op hun leven. Alleen zo kunnen schulden echt worden opgelost. Hieronder lees je meer over onze plannen voor bestaanszekerheid:

- Gemeenten krijgen meer geld en hulp om betalingsproblemen bij mensen sneller te ontdekken en te kunnen helpen. Zodat kleine schulden niet steeds groter worden.
- Jongeren krijgen een nieuwe kans. Schulden kunnen worden overgenomen en op een andere manier terugbetaald. Bijvoorbeeld met een Jongeren Perspectief Fonds. Bepaalde initiatieven - zoals het Bouwdepot - laten zien dat dit werkt.
- Alle kinderen van 10 tot 18 jaar krijgen les over geld, sparen en uitgaven.
- We verbieden Buy Now, Pay Later (nu kopen, later betalen). Dat voorkomt dat jongeren en kwetsbare mensen makkelijk schulden maken.
- In elke gemeente komt duidelijke en toegankelijke schuldhulp. Iedereen kan daar terecht voor snelle en goede hulp bij schulden.
- Overheidsinstellingen bieden altijd zelf een betalingsregeling aan als mensen achterlopen met betalingen. Zo hoeft niemand dit eerst aan te vragen.
- We sluiten geen gas en stroom af als mensen betalingsproblemen hebben.

- Verhuurders mogen de huur pas verhogen als woningen goed geïsoleerd zijn. Huurders betalen nooit voor deze verplichte maatregelen.
- Vaste lasten worden zoveel mogelijk op dezelfde dag van de maand afgeschreven. Dat geeft overzicht.
- Voedselbanken en andere organisaties voor armoedehulp krijgen steun zolang ze nodig zijn. Ons uiteindelijke doel is dat ze later niet meer nodig zijn.
- We doen meer proeven met een basisinkomen. Dat kan bijvoorbeeld een vast bedrag per maand zijn.
- Mensen kunnen extra voorzieningen krijgen als ze nuttig werk doen voor de samenleving. Bijvoorbeeld werk in de zorg of vrijwilligerswerk.
- We bestrijden kinderarmoede. Geen enkel kind mag zonder ontbijt naar school. Elke school biedt gratis, gezonde en plantaardige maaltijden aan.

Gelijke rechten voor iedereen die hier werkt

Veel mensen uit andere landen wonen en werken in Nederland. Deze arbeidsmigranten worden vaak uitgebuit, opgelicht. Ze doen zwaar werk voor weinig loon. En ze wonen soms slecht. Bedrijven maken misbruik van ze. Dat moet stoppen. De Partij voor de Dieren wil eerlijke regels. Iedereen die in Nederland werkt, krijgt dezelfde rechten en dezelfde bescherming. Hieronder lees je meer over onze plannen voor eerlijke regels voor arbeidskrachten uit andere landen:

- Gelijk werk betekent gelijk loon. Arbeidsmigranten krijgen dezelfde rechten en hetzelfde loon als Nederlandse werknemers.
- Uitzendbureaus moeten een keurmerk hebben. Anders mogen ze geen arbeidskrachten uit andere landen naar Nederland halen. Bij misstanden verliezen ze dit keurmerk. Bedrijven die werken met illegale bureaus krijgen een boete.
- We stoppen met extra belastingkortingen voor buitenlandse werknemers.
- We onderzoeken of een werkvergunning nodig wordt voor mensen uit andere EU-landen. We verbieden omwegen via andere landen (Duitsland, Polen) om regels te ontwijken. Nederland gaat dit ook binnen de EU bespreken.

- Arbeidsmigranten krijgen recht op een fatsoenlijke woning. Ze krijgen altijd een eigen slaapkamer. Een werkgever mag niet tegelijk ook de huisbaas zijn.
- Vooral in slachthuizen werken veel kwetsbare arbeidsmigranten. We verbieden daarom de inzet van arbeidskrachten uit andere landen in slachthuizen. Dat geldt ook voor andere sectoren waar veel misstanden voorkomen.

Eerlijke en veilige banken

Geld en banken horen betrouwbaar en veilig te zijn. Nu hebben grote banken te veel macht. Ze zijn vooral bezig met winst maken en risico's nemen. En niet met wat goed is voor de samenleving. De Partij voor de Dieren wil voortaan banken die eerlijk en veilig zijn. Ze moeten bijdragen aan een groene toekomst. Hieronder lees je onze plannen voor eerlijke en veilige banken:

- Iedereen krijgt een betaalrekening en spaarrekening (basisbankieren). De centrale bank neemt deze taak over van gewone banken die nu vooral winst willen maken.
- Alleen de overheid mag nieuw geld maken.
- Leningen gaan naar duurzame doelen, zoals groene energie en natuurherstel. De Nederlandsche Bank (onze centrale bank) ziet hierop toe.
- Banken krijgen alleen een vergunning als ze binnen de grenzen van natuur en klimaat werken.
- Bedrijven die grondstoffen hergebruiken (circulaire bedrijven) kunnen makkelijker geld lenen dankzij een belastingvoordeel.
- De ASN Bank blijft eigendom van de overheid en maakt geen winst voor zichzelf.
- Pensioenfondsen mogen hun geld alleen nog gebruiken voor doelen die goed zijn voor natuur en klimaat. Uiterlijk in 2027 stoppen ze helemaal met investeren in olie, gas, vee-industrie, kern-energie, biomassa en fastfood.
- Grote banken krijgen minder macht. Kleine banken en banken die van groepen mensen samen zijn (coöperaties) krijgen meer steun.
- Nederlandse banken moeten meer geld sparen (reserves). Zodat ze minder kwetsbaar zijn tijdens een crisis.

- We verbieden reclames voor cryptovaluta (digitaal geld, zoals bitcoin). De overheid gaat hierop streng controleren: digitaal geld 'maken' kost veel energie en kent extra risico's.
- Er komt een bankenbelasting en een belasting op aandelenhandel. Daarmee stoppen we flitshandel (zeer snelle handel voor winst) die schadelijk is.
- De overheid en uitvoeringsorganisaties stappen over naar banken die goed zijn voor natuur en klimaat.
- Gaat een vervuilend bedrijf failliet? Dan krijgen de mensen die schade hebben geleden als eerste hun geld. Er komt ook een fonds om schade aan natuur en milieu te herstellen. Dat fonds vullen we met boetes voor vervuilende bedrijven.
- Betalen met contant geld blijft mogelijk. Iedereen moet binnen een redelijke afstand geld kunnen pinnen.

5

EEN RECHT- VAARDIGE SAMENLEVING

Democratie, rechtsstaat
en gelijke behandeling

Iedereen heeft recht op vrijheid en gelijke behandeling. Je mag jezelf zijn en je mening geven. We beschermen burgers, dieren en natuur tegen machtsmisbruik. Maar onze democratie, de rechtsstaat, staat onder druk. Sommige mensen - in de politiek - verspreiden nepnieuws en zetten groepen tegen elkaar op. Rechters, journalisten en actiegroepen worden aangevallen. Hierdoor verliezen mensen hun vertrouwen in de rechtsstaat en in de politiek.

Vrijheid beschermen

Een sterke democratie betekent dat er macht en tegenmacht is. Dat je je mening kunt geven als je het ergens niet mee eens bent. Dat de overheid kritiek beschermt in plaats van onderdrukt. Iedereen moet daarbij gelijke kansen en dezelfde bescherming krijgen. Ongeacht wie je bent. De Partij voor de Dieren verzet zich wel fel tegen discriminatie, tegen moslimhaat en tegen Jodenhaat. In een democratische samenleving is er namelijk respect voor elkaars grondrechten.

Recht om te demonstreren

Iedereen in Nederland moet kunnen protesteren tegen onrecht. De vrijheid om je mening te laten horen (vrijheid van meningsuiting) is een grondrecht. Toch probeert de overheid dit recht steeds vaker te beperken. Er komen steeds extra regels bij, mensen worden gevolgd of soms onterecht opgepakt. De Partij voor de Dieren vindt protesteren belangrijk voor de democratie. Het mag altijd, zolang het zonder geweld gebeurt. Hieronder lees je onze plannen om het recht om te demonstreren te beschermen:

- Protesteren mag van de overheid. We gaan ervanuit dat mensen dat rustig en zonder geweld doen. Demonstraties vooraf aanmelden is vrijwillig. Je hoeft ook niet te vertellen over welk onderwerp een demonstratie gaat.
- We passen de wet over demonstraties aan.

Een protest mag niet meer worden verboden alleen omdat het verkeer er last van heeft. Of omdat een protest te laat is aangemeld.

- Het bedekken van je gezicht - met kleding - mag tijdens protesten. Zo worden mensen beschermd tegen herkenning en tegen gevaar.
- Mensen die rustig demonstreren worden niet opgepakt. Als een klein deel geweld gebruikt, zorgt de politie ervoor dat de rest gewoon rustig door kan gaan.
- Dreigen anderen met geweld bij een protest? Dan beschermt de politie de demonstranten en worden alleen de mensen opgepakt die geweld gebruiken.
- Gemeente en politie geven hun medewerkers betere informatie over het recht om te protesteren. Ze geven ook eerlijker toe als ze fouten hebben gemaakt.
- We beschermen de privacy van demonstranten. Een ID-controle mag alleen als iemand verdacht wordt van een strafbaar feit.
- De politie stopt met het volgen van mensen die rustig demonstreren. De politie mag hiervoor geen informanten inzetten (mensen die stiekem informatie doorgeven).

Discriminatie tegengaan

We moeten iedereen eerlijk en gelijk behandelen. Het mag niet uitmaken waar je vandaan komt. Of welke achternaam je hebt. Of welke kleur je huid heeft. Of in welke godsdienst je gelooft. Toch gebeurt discriminatie nog steeds, ook door de overheid. Dat moet stoppen.

De Partij voor de Dieren wil dat de overheid actief discriminatie voorkomt en bestrijdt. Met duidelijke regels en gelijke rechten. Voor een samenleving waarin iedereen zich thuis voelt. Hieronder lees je onze plannen tegen discriminatie:

- We controleren nieuwe wetten en regels altijd op risico's van discriminatie. Waar nodig passen we de wetten en regels aan.
- De overheid moet onderzoeken op welke plekken discriminatie kan voorkomen: en dit dan actief tegengaan.
- De overheid treedt streng op tegen alle vormen van discriminatie. De overheid geeft zelf het goede voorbeeld. Bijvoorbeeld bij sollicitaties of stages.
- Meldingen van discriminatie en geweld worden op één plek verzameld en onderzocht. Aangifte doen moet makkelijk en veilig zijn.
- Nederland moet zich houden aan internationale verdragen voor mensenrechten. Zoals het Kinderrechtenverdrag en het VN-verdrag voor mensen met een beperking.
- Het beledigen of uitschelden van groepen wordt strafbaar. Dat geldt voor het beledigen van mensen vanwege hun genderidentiteit (hoe iemand zich voelt: vrouw, man, beide, of geen van beide), genderexpressie (hoe iemand dit laat zien) of geslachtskenmerken.
- We verbieden etnisch profileren: mensen selecteren op hun uiterlijk of afkomst. De politie, marechaussee en belastingdienst mogen afkomst of nationaliteit niet meer gebruiken om mensen extra te controleren. Iemand zonder reden op straat fouilleren mag niet meer.
- Is erfgoed kwetsend voor bepaalde groepen mensen ('betwist' erfgoed)? Dan beslist de overheid samen met de mensen die zich hierdoor geraakt voelen wat er moet gebeuren.
- 1 juli wordt een nationale herdenkingsdag en feestdag. Om de afschaffing van de slavernij te herdenken. En om de vrijheid te vieren. Er komt een fonds met geld voor nakomelingen van mensen die tot slaaf zijn gemaakt.
- Slavernij en slavenhandel worden in de wet vastgelegd als een misdaad tegen de menselijkheid.

Slachtoffers van mensenhandel krijgen sneller hulp. Ook als er nog geen strafzaak is.

- Speciale hulpverleners kijken of iemand slachtoffer is van mensenhandel. Zo krijgen meer slachtoffers steun en kunnen ze sneller aangifte doen.
- We leggen sportwedstrijden stil bij beledigend gezang. Of bij geroep over huidskleur, afkomst of andere persoonlijke kenmerken. Blijft dit gebeuren? Dan worden wedstrijden gespeeld zonder publiek. Extra politiekosten worden betaald uit de kaartverkoop.
- We betrekken groepen die vaak ongelijk worden behandeld, zoals Sinti en Roma, bij het maken van beleid waar ze zelf mee te maken krijgen.
- Er komt een plan zodat mensen met een beperking - en hun familie - volledig mee kunnen doen in de samenleving.
- Openbare gebouwen, scholen en het openbaar vervoer moeten toegankelijk zijn voor iedereen.
- Er komen regels om het ongelijk behandelen van LHBTIQA+- personen te stoppen. Extra aandacht gaat naar mensen die dubbel ongelijk worden behandeld. Bijvoorbeeld om hun huidskleur én hun seksuele voorkeur.
- De politie krijgt meer teams die ongelijk behandelen bestrijden, zoals Roze in Blauw. Tijdens hun opleiding krijgen agenten hier meer informatie over.
- Iedereen krijgt het recht om hun identiteit vast te leggen. Dit geldt ook voor transgender kinderen en non-binaire personen (personen die zich geen man of vrouw voelen). Zonder verklaring van een deskundige.
- Mensen die geadopteerd zijn krijgen recht op informatie over hun herkomst en adoptiedossier. Het herstellen van geboortegegevens wordt gratis.
- Het familierecht wordt gelijk voor alle gezinnen en vormen van relaties. En voor alle genders. Meerouderschap en draagouderschap krijgen een officiële regeling.
- Betaald verlof om van geslacht te veranderen (transitieverlof) komt in de wet.
- We stoppen met de identificatieplicht (een geldig identiteitsbewijs laten zien als de politie daar om vraagt).

- Persoonlijke gegevens, zoals burgerlijke staat en geslacht, worden alleen gevraagd als dat echt nodig is.
- De vermelding van iemands geslacht verdwijnt van de ID-kaart.
- We pakken racisme en machtsmisbruik hard aan binnen de politie. Mensen die discrimineren of de rechtsstaat afwijzen, horen niet bij de politie.
- Boa's (handhavers) mogen een hoofddoek of keppel dragen.
- Mensen mogen hun gezicht bedekken vanwege hun geloof (geen boerkaverbod).
- Sinterklaas wordt een feest voor iedereen. Zonder Zwarte Piet.

Moslimhaat en antisemitisme tegengaan

Iedereen moet veilig zijn in Nederland. Toch krijgen veel moslims te maken met haat. Dat gebeurt op straat, in het openbaar vervoer, op school, bij stages en online. Ook Joodse Nederlanders krijgen steeds vaker te maken met discriminatie en racisme (antisemitisme). Discriminatie raakt niet alleen moslims en joodse mensen, maar de hele samenleving. Iedereen moet vrij en veilig een geloof kunnen beleven. Want als de rechten van één groep minder waard worden, komen de rechten van iedereen onder druk te staan. Hieronder lees je onze plannen tegen moslimhaat en antisemitisme:

- De overheid erkent dat discriminatie van moslims voorkomt. En neemt daarom maatregelen om dat te voorkomen. Net zoals maatregelen om antisemitisme te voorkomen.
- De Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme krijgt extra geld om moslimhaat tegen te gaan.
- Er komt een meldpunt waar mensen anoniem moslimhaat kunnen melden. Er komt ook steun voor slachtoffers en onderzoek waarom mensen soms geen aangifte doen.
- Moskeeën en islamitische centra krijgen dezelfde beveiliging als andere gebouwen voor geloof.
- We steunen projecten die zorgen voor gesprekken tussen mensen met verschillende geloven. We steunen onderwijs (lessen) om moslimhaat en antisemitisme tegen te gaan, zoals Deel de Duif.

- Plekken waar we het verleden herdenken krijgen meer geld. Er komt ook meer steun voor onderwijs over de massamoord op Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Gemeenten krijgen geld om Stolpersteine (herdenkingsstenen in de stoep) te plaatsen.
- We betrekken Joodse organisaties, zoals Een Ander Joods Geluid, Erev Rav en gate48, bij het maken van nieuw beleid tegen Jodenhaat.
- We vinden het hebben van kritiek op de staat Israël geen vorm van Jodenhaat.

Onafhankelijke rechtspraak

In een democratie zijn rechters onafhankelijk. Zij controleren de politiek en de overheid. Als een soort tegenmacht. Burgers en organisaties kunnen naar de rechter stappen. Bijvoorbeeld als bestuurders hun werk niet goed doen. Of zich niet genoeg inzetten tegen klimaatverandering of voor dierenwelzijn. Soms doet een rechter een uitspraak die de overheid niet prettig vindt. Dat is geen probleem, want rechters zijn onafhankelijk. Iedereen moet naar de rechter kunnen gaan, ook mensen met weinig geld. Hieronder lees je onze plannen voor een sterke rechtspraak:

- De minister bemoeit zich niet meer met het kiezen van rechters.
- De Raad voor de Rechtspraak - het bestuur van de rechtspraak - krijgt een eigen budget (geld) om te besteden. Het ministerie van Justitie en Veiligheid kan bij bezuinigingen dan ook geen geld meer weghalen bij de rechtspraak.
- Er komt juist extra geld voor rechters, officieren van justitie en opleidingen.
- Alle rechters mogen straks kijken of een wet klopt volgens de Grondwet. Zo worden de rechten van iedereen beter beschermd.
- Grote bedrijven gaan meer betalen als ze naar de rechter stappen. Voor mensen met een laag inkomen wordt het goedkoper om iets voor te leggen aan de rechter.
- Advocaten die mensen met weinig geld helpen, krijgen meer tijd en geld voor hun werk.
- Het Juridisch Loket krijgt een onafhankelijke plek en genoeg middelen.

Zo kan iedereen makkelijk hulp krijgen bij juridische vragen.

Veiligheid en gelijke behandeling

Iedereen moet zich veilig kunnen voelen. Thuis en op straat. De overheid moet misstanden aanpakken: veiligheid gaat samen met eerlijkheid en gelijke behandeling. De Partij voor de Dieren kiest daarbij voor een aanpak die problemen voorkomt. Dat is beter dan alleen straffen. We pakken georganiseerde misdaad, seksueel geweld en vrouwenmoord hard aan. Ook komt er meer aandacht voor hulp, gelijke kansen en een menselijke benadering. Hieronder lees je onze plannen voor veiligheid en rechtvaardigheid:

- De hoogte van een boete is afhankelijk van het inkomen. Wie meer verdient, betaalt ook een hogere boete.
- We moeten criminaliteit voorkomen. Door aandacht te geven aan de oorzaken. Door gelijke kansen en door gezinnen te steunen. Lokale overheden krijgen meer geld om jongeren op tijd te helpen.
- Het strafrecht verandert. We willen minder korte gevangenisstraffen: die leiden vaak tot herhaling van crimineel gedrag. Leggen rechters toch zo'n korte straf op? Dan moeten ze uitleg geven waarom ze dat doen. Taakstraffen en huisarrest worden vaker ingezet.
- We versterken de begeleiding na een straf (reclassering). Mensen krijgen hulp bij werk, opleiding, huis en zorg. Zo gaan ze minder snel opnieuw de fout in.
- We bestrijden georganiseerde misdaad. Er komen meer agenten en justitiemedewerkers om fraude, witwassen, milieucriminaliteit en illegale dierenhandel aan te pakken. Regels voor vergunningen worden strenger, zodat criminelen geen invloed krijgen.
- De diversiteit van wijkagenten en boa's wordt groter. Politietaken blijven bij de politie. Handhavers krijgen geen wapens.
- Geweld door de politie moet zoveel mogelijk worden voorkomen. Onderzoek naar politiegeweld is onafhankelijk en duidelijk. We verbieden de nekklem, het stroomstootwapen verdwijnt.

- We trainen de politie om te gaan met verward gedrag. Ook komt er meer geld voor de geestelijke gezondheidszorg (ggz). Zodat de politie minder vaak hoeft in te grijpen.
- We voorkomen misstanden in gesloten groepen. Bijvoorbeeld bij studentenverenigingen, binnen families of sektes. Er komen betere regels en toezicht.
- We stoppen met het gebruik van dieren bij de politie. Zolang er nog politiehonden en politiepaarden zijn, staat hun welzijn en bescherming voorop.
- Vrouwenmoord (femicide) krijgt meer aandacht bij politie en justitie. Met stevige straffen en gerichte maatregelen. Ook psychisch geweld en wurging zonder dodelijke afloop worden strafbaar. De politie en justitie grijpen eerder in bij (seksueel) partnergeweld. Ook als het slachtoffer geen aangifte doet. Er komt een landelijk plan met een meldpunt, snelle hulp en voorlichting.
- Seksueel geweld en grensoverschrijdend gedrag worden aangepakt. Er komt meer voorlichting en steun voor slachtoffers. Vooral voor bi+, trans en non-binaire personen, neurodivergente personen (die bijvoorbeeld veel gevoeliger zijn voor prikkels) en mensen met een beperking. We verbieden gewelddadige porno en porno met wurging.
- Het gebruiken en maken van softdrugs is toegestaan. Lokaal en kleinschalig. Dan kan er ook belasting (btw) over worden betaald. Er komt meer voorlichting over de gevaren en gevolgen van (soft) drugs. Er komen geen nieuwe coffeeshops in de buurt van scholen.
- Oud en nieuw wordt weer een veilig feest. Zonder schade voor dieren, natuur, milieu en de omgeving. Consumentenvuurwerk verdwijnt. Gemeenten organiseren professionele vuurwerkshows of lichtshows.

Een eerlijke overheid

Veel ambtenaren werken hard en met veel inzet. Zij willen Nederland eerlijker, duurzamer en rechtvaardiger maken. Toch gaat er vaak iets mis. Burgers voelen zich soms niet gehoord of zelfs tegengewerkt. Daarom moet de overheid betrouwbaar en eerlijk zijn. Het belang van de burger moet altijd voorop staan.

Hieronder lees je onze plannen voor een eerlijke overheid:

- De plannen van de overheid moeten betrouwbaar zijn. En in de praktijk ook echt werken. Daarom wordt beleid altijd gecontroleerd: met feiten en onderzoek. Onderzoeken – betaald door bedrijven – met als doel expres te zorgen voor twijfel, tellen niet mee.
- De Belastingdienst heeft veel mensen onterecht beschuldigd van bedrog. Het ging hierbij over de aanvraag van kinderopvangtoeslag (toeslagenschandaal). De overheid moet deze mensen snel en goed helpen. En alle schade herstellen en betalen. Ook schade op het gebied van zorg, werk, inkomen, wonen en onderwijs. Kinderen die door het toeslagenschandaal uit huis zijn geplaatst, komen weer snel bij hun ouders. Er komt ook een fonds om afgebroken opleidingen af te maken.
- In Groningen hebben veel mensen schade door de aardbevingen. Deze aardbevingen zijn het gevolg van het winnen van gas door de overheid. De gaswinning in Groningen stopt. Ook onder de Waddenzee en de Noordzee. De overheid moet alle slachtoffers snel alle schade betalen. En mensen helpen bij het herstellen en verduurzamen van hun huizen.
- Mensen die wonen rondom Schiphol krijgen meer rechten. Het belang van burgers, klimaat en leefomgeving gaat voor het belang van de luchtvaart.
- De overheid biedt excuses aan voor de aanpak van de Q-koortsepidemie in 2007. Slachtoffers krijgen alle schade vergoed.
- De schade door mijnbouw in Limburg wordt vergoed door de overheid.
- Er komt een nieuwe Mijnbouwwet met een einddatum voor alle gaswinning in Nederland. Zo krijgen bewoners zekerheid. En we zetten zo ook een stap naar een fossielvrije toekomst.
- Moeders die tussen 1950 en 1990 gedwongen hun kind moesten afstaan krijgen erkenning, excuses en een vergoeding.
- De landelijke overheid mag taken alleen doorgeven aan gemeenten of provincies als die het echt aankunnen. De regionale en lokale overheden moeten genoeg geld, kennis en personeel hebben.
- De overheid gaat uit van vertrouwen in plaats van wantrouwen. Medemenselijkheid staat centraal.
- Ambtenaren mogen vrijwilligerswerk doen onder werktijd in hun eigen vakgebied. Zo leren ze meer over de praktijk.
- Informatie van de overheid moet openbaar en makkelijk te vinden zijn. Vertrouwelijkheid of geheimhouding mag alleen als het echt nodig is. Journalisten en burgers krijgen sneller toegang tot informatie.
- Er komt een openbaar register van lobbyisten (mensen die proberen invloed te krijgen op politiek en beleid). Daarin staat welke invloed zij hebben gehad. Een onafhankelijke organisatie controleert dit.
- Klokkenluiders (mensen die fouten of misstanden melden) worden goed beschermd. Klokkenluiders uit het buitenland worden niet teruggestuurd naar hun eigen land.
- Volksvertegenwoordigers krijgen meer rechten om geld en beleid te controleren. Zo wordt de controle op de overheid sterker.
- Burgers krijgen duidelijke en betrouwbare informatie van de overheid en van bedrijven die publiek geld gebruiken.
- De overheid communiceert snel en altijd begrijpelijk: in duidelijke en eenvoudige taal.

Vernieuwing van de democratie

In een gezonde democratie luistert de overheid naar wat mensen belangrijk vinden. Burgers moeten meer invloed hebben op belangrijke beslissingen. En kunnen meebeslissen (participatie). Dan groeit ook het vertrouwen in de overheid. Hieronder lees je onze plannen voor een sterkere democratie:

- Kinderen en jongeren krijgen meer invloed. Bij het maken van nieuwe plannen houden we altijd rekening met de gevolgen voor kinderen en jongeren: nu én later.
- We leggen jongeren beter uit hoe politiek en recht werken. En hoe ze zelf invloed kunnen hebben op het maken van plannen.
- Jongeren vanaf 16 jaar mogen stemmen. De Grondwet en Kieswet worden hiervoor aangepast.

- Het starten van een burgerinitiatief wordt makkelijker. Er zijn minder handtekeningen nodig, kortere wachttijden en duidelijke regels. Een burgerinitiatief is een idee of voorstel voor het aanpassen van de wet.
- De overheid kan bij belangrijke besluiten vragen wat de burgers ervan vinden (referendum). Soms is dat een ja/nee-keuze. Maar een ‘meerkeuzevraag’ is beter, zodat een moeilijk onderwerp niet wordt versimpeld tot alleen ‘voor’ of ‘tegen’.
- Er komen meer burgerberaden: verschillende mensen die meepraten over belangrijke onderwerpen. De adviezen van de burgers tellen mee bij het nemen van besluiten.
- Bij het nemen van belangrijke besluiten houden we ook rekening met de rechten van dieren, de natuur en toekomstige generaties.
- Buurtbewoners krijgen meer te zeggen over hun directe omgeving.
- Het geven van je mening als burger moet makkelijker kunnen. Daarom komt er een online platform. Hier vind je bijvoorbeeld uitleg over de politiek en een agenda met bijeenkomsten.
- We helpen organisaties die jongeren en mensen in kwetsbare situaties steunen. Ze krijgen meer geld. En een stem bij het nemen van besluiten.
- We kiezen voortaan de leden van het algemeen bestuur van een waterschap. Nu hebben bijvoorbeeld boeren en bedrijven een vaste plek in het bestuur. Dat moet anders. Zodat iedereen invloed kan uitoefenen op het werk van een waterschap.
- We gaan de lokale politiek beter beschermen tegen online haat. Ook krijgen lokale bestuurders een eerlijkere beloning en moderne verlofregelingen.
- Er komen meer volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer (meer zetels dus). Ook krijgen leden van de Tweede Kamer meer medewerkers om ze te ondersteunen.
- We zijn voor een modern koningschap. Met minder taken voor de koning (bijvoorbeeld alleen bij officiële vieringen). De koning en zijn familie betalen voortaan ook belasting.

Veilig op internet

Internet en digitale middelen maken samenwerken tussen mensen makkelijker. Maar er zijn ook risico's. Nepnieuws. Misbruik van gegevens. Bedrijven die te veel macht krijgen. En kinderen die zich online onveilig voelen. De Partij voor de Dieren wil dat digitale technologie er is ter ondersteuning van mensen, dieren, natuur en democratie. Hieronder lees je onze plannen voor een veilige digitale wereld:

- We willen dat grote techbedrijven - zoals Google, Facebook, Apple en Microsoft - minder macht krijgen. Er komen grenzen aan wat zij mogen doen.
- Overheden, scholen en zorginstellingen gaan minder gebruikmaken van grote techbedrijven. Ze stappen over op open software en Europese alternatieven. Mensen kunnen altijd nog dingen regelen op papier of aan de balie.
- We verbieden deepfakes zonder toestemming. Iedereen heeft recht om zelf te bepalen wat er met hun gezicht, stem en gegevens gebeurt. Bedrijven mogen geen eigenaar worden van jouw foto's, bestanden of persoonlijke gegevens.
- Beelden, filmpjes en teksten gemaakt met AI (kunstmatige intelligentie) moeten altijd herkenbaar zijn. Bijvoorbeeld met een logo of watermerk. Makers krijgen een eerlijke vergoeding.
- Privacy wordt standaard beter beschermd. Bedrijven mogen alleen gegevens verzamelen met jouw toestemming. Weigeren mag altijd (zonder dat je de digitale dienst kwijtraakt).
- Iedereen heeft recht op een vrij internet. Zonder dat sites of bepaalde informatie niet zichtbaar zijn (blokkades). En zonder het ongevraagd doorgeven van gegevens.
- Kinderen worden online beter beschermd. Het gebruik van manieren om kinderen verslaafd te laten raken aan apps stopt. Net als nepnieuws.
- De minimale leeftijd voor een smartphone wordt 14 jaar. De minimale leeftijd om sociale media te gebruiken: 16 jaar. Bedrijven krijgen een boete als kinderen toch een account hebben.
- We verbieden apps en systemen die de privacy niet goed beschermen. Medische dossiers zijn alleen te bekijken met toestemming.

- Apparaten die via internet verbonden zijn (zoals slimme horloges of speakers) moeten veilig zijn. Er komen strengere regels voor bedrijven die deze producten maken.
- Iedereen heeft controle over eigen gegevens. Bedrijven mogen persoonlijke gegevens niet verkopen zonder toestemming. Gegevens worden zoveel mogelijk in Nederland of Europa (digitaal) bewaard.
- Studenten mogen weigeren meekijksoftware te gebruiken bij tentamens. We verbieden het gebruik van meekijksoftware ook bij werknemers. Met meekijksoftware kan iemand op afstand gecontroleerd worden.
- Bankgegevens blijven privé. Anderen krijgen zonder toestemming geen toegang tot betaalrekeningen.
- De overheid zorgt voor veilige software en betere beveiliging. De Autoriteit Persoonsgegevens krijgt meer mensen en middelen om dit te controleren.
- De overheid, banken en zorginstellingen moeten ook altijd toegankelijk of bereikbaar blijven zonder app.
- We bestraffen online haat, pesten, groepsbelediging en oproepen tot geweld.

AI voor mens, dier en planeet

Kunstmatige intelligentie (AI, slimme computers) neemt dus een steeds grotere plek in ons leven in. Nu bepalen vooral grote bedrijven hoe die systemen werken. Vaak met als doel: geld verdienen en winst maken. Wij willen dat veranderen. Hieronder lees je onze plannen voor AI in dienst van mensen, dieren en de planeet:

- We gebruiken AI alleen als het mensen en de Aarde helpt. Bijvoorbeeld voor betere zorg, natuurherstel of energiebesparing. Het moet altijd duidelijk zijn hoeveel energie en water AI kost.
- Bedrijven mogen AI niet gebruiken om mensen te sturen. Of om de ongelijkheid tussen mensen te vergroten. Voor AI die slecht is voor mens of natuur is geen plek.
- In de zorg, het onderwijs en de cultuur blijft menselijk contact belangrijk. AI mag daar alleen ondersteunen; nooit de mens vervangen.
- We controleren systemen die grote invloed hebben op mensen streng. Ze moeten veilig zijn, eerlijk werken en de privacy van mensen beschermen.
- Belangrijke AI-systemen komen in handen van de overheid. Zo blijven we niet afhankelijk van buitenlandse bedrijven.
- Er komt onafhankelijk onderzoek naar de gevolgen van AI. Zoals invloed op taal, denken, gedrag en democratie. De resultaten worden openbaar en gebruikt voor beter beleid en onderwijs.
- Nederland erkent dat AI ook risico's heeft. Daarom investeren we in veiligheid. En werken we samen met andere landen aan duidelijke regels en toezicht.

Wat is kunstmatige intelligentie (AI) eigenlijk?

Kunstmatige intelligentie (AI) is het denkvermogen waarmee computerprogramma's en apparaten zelfstandig problemen kunnen oplossen. Deze ontwikkeling gaat de laatste jaren snel. Het moment dat AI slimmer is dan de mens komt steeds dichterbij. Daarom moeten we voorzichtig omgaan met het ontwikkelen van AI-systemen. De Partij voor de Dieren wil internationaal samenwerken bij het bedenken van oplossingen om AI veilig te gebruiken.

En is iets gemaakt door AI? Dan is dat te makkelijk te herkennen dankzij een logo of een beeldmerk.

Een overheid die privacy beschermt

Privacy betekent dat je vrij kunt leven, zonder dat de overheid of bedrijven steeds met je meekijken. Het is een grondrecht. Toch verzamelt de overheid vaak onnodig veel gegevens van burgers. Zogenaamd voor veiligheid of gemak. Maar deze gegevens kunnen misbruikt worden. Hieronder lees je onze plannen voor betere bescherming van privacy:

- Gegevens van burgers mogen niet zomaar worden opgevraagd. Politie en inlichtingdiensten mogen dit alleen doen als ze iemand verdenken van een strafbaar feit. Of als een rechter de gegevens nodig heeft. Burgers krijgen het recht hun gegevens te laten verwijderen.
- Politie en veiligheidsdiensten mogen geen telefoons af luisteren. Of computers binnendringen. Alleen met toestemming van de rechter. Er komen strengere regels om gesprekken en berichten geheim te houden.
- Er komt streng en openbaar toezicht op veiligheidsdiensten. De computerprogramma's die zij gebruiken moeten veilig zijn.
- We stoppen met de Sleepwet. Dit is een wet waardoor de overheid grote hoeveelheden digitale gegevens kan verzamelen en opslaan. We stoppen ook met andere wetten die dit toestaan (door de overheid of bedrijven). In plaats daarvan komt er een nieuwe wet die privacy beter beschermt.
- We stoppen met proeven waarbij mensen korting krijgen als ze al hun gegevens (data) afstaan.
- Cameratoezicht mag alleen tijdelijk in bepaalde gebieden. En alleen als de rechter dat bepaalt. We willen geen camera's met gezichtsherkenning op openbare plekken, winkels en horeca.
- De politie stopt met het gebruik van gezichtsherkenning bij protesten.
- Er komt een speciale groep die spionage opspoot en tegenhoudt. Gegevens van Nederlanders worden niet zomaar gedeeld met buitenlandse opsporingsdiensten.
- Grote internetbedrijven krijgen minder macht. Deze bedrijven moeten laten zien hoe ze precies werken. En waarom bepaalde mensen bepaalde informatie (content) te zien krijgen. En andere mensen weer andere informatie.

6

EEN GEZOND LEVEN VOOR IEDEREEN

Naar zorgzame
gemeenschappen

Hoe gezond je bent mag niet afhangen van je inkomen. Of van de wijk waar je woont. Toch leven mensen met weinig geld vaak korter en ongezonder. Ook kinderen in armoede worden sneller ziek. Dat is niet eerlijk. De Partij voor de Dieren wil dat iedereen toegang heeft tot goede zorg. We stoppen daarom met de eigen bijdrage voor de zorgverzekering (het eigen risico). En we zorgen ervoor dat zorg dichtbij en betaalbaar is.

Gezondheid en leefomgeving

Voorkomen is beter dan genezen. We zetten daarom vol in op gezond leven en samenwerking in de buurt. Een groene, fijne leefomgeving helpt namelijk om ziektes te voorkomen. We geven extra steun aan kwetsbare groepen, zoals kinderen en mensen met een laag inkomen. Zo zorgen we voor een samenleving waarin iedereen gezond kan opgroeien. En gezond oud kan worden.

Een gezonde omgeving gaat vóór winst

Geld verdienen door vervuilende bedrijven mag nooit belangrijker zijn dan de gezondheid van mensen, dieren en natuur. Dat moet juist andersom. De gezondheid van mensen, dieren en natuur is het meest belangrijk. Iedereen heeft recht op schone lucht, schoon water en een gezonde leefomgeving. Hieronder lees je onze plannen voor een gezonde omgeving:

- Lucht moet schoon zijn. We stellen strenge normen voor luchtkwaliteit. In het centrum van steden mag straks alleen nog verkeer komen dat er ook echt moet zijn.
- We stoppen met landbouwgif. Zo beschermen we boeren, omwonenden en consumenten tegen ziekten zoals kanker en Parkinson.
- Veestallen mogen niet meer vlakbij huizen, scholen of kinderopvang staan. Geitenhouderijen verdwijnen helemaal.
- We pakken overlast door stank aan met strenge regels. Stankoverlast kan leiden tot longproblemen.

Er komen daarom duidelijke grenzen, verplichte maatregelen voor bedrijven en een meldpunt voor klachten.

- Bij alle nieuwe plannen die vervuiling veroorzaken komt ook een gezondheidstoets. Zo wordt duidelijk wat de risico's zijn voor mensen die er wonen.
- Tata Steel moet direct stoppen met vervuiling. Er worden geen speciale afspraken meer gemaakt met dit bedrijf.
- PFAS (giftige stoffen) worden verboden. Bedrijven als Chemours mogen deze stoffen niet meer uitstoten of lozen. Ook vervuilde gebieden worden schoongemaakt.
- Het stoken van hout moet stoppen. Elke gemeente voert dit verbod in. Houtstoken is schadelijk voor de gezondheid en het klimaat.
- We verminderen geluidsoverlast door verkeer, industrie en luchtvaart. Door het maximaal toegestane geluid te verlagen. We erkennen stilte en rust als basisvoorwaarden voor een goede gezondheid.
- Er komen duidelijke gezondheidsdoelen in de wet. Een speciale regeringscommissaris let erop dat de gezondheid van mensen altijd centraal staat bij het maken van nieuwe plannen.
- We beschermen de gezondheid van mensen die wonen en werken rondom luchthavens. Er komt onderzoek naar de uitstoot van schadelijke stoffen. En er komen maatregelen om werknemers en omwonenden beter te beschermen.

Voorkom nieuwe infectieziektes

Nergens ter wereld zitten zoveel dieren bij elkaar als in ons land. De kans op nieuwe infectieziektes, zoals COVID-19, is daarom nog steeds groot. Want veel nieuwe ziektes komen van dieren en springen over op mensen. Dat heet een zoönose. Het vogelgriepvirus kan het volgende gevaar zijn voor onze gezondheid. We moeten leren van COVID-19 en voorkomen dat dit nog een keer gebeurt. En de oorzaken - de vee-industrie, verlies van natuur en klimaatverandering - tegengaan. Hieronder lees je onze plannen om nieuwe pandemieën te voorkomen:

- We verkleinen het risico op gevaarlijke bacteriën en ziektes zoals salmonella. Dat doen we door minder dieren te houden. Door minder medicijnen (tegen bacteriën) te gebruiken en strengere controles in slachthuizen. Het welzijn en de gezondheid van dieren staan voorop.
- We verbieden handel in wilde dieren. Dan kunnen onbekende ziektes zich ook niet verspreiden. We letten extra op illegale handel in dieren. Bijvoorbeeld op Schiphol en in de Rotterdamse haven.
- Het ministerie van Volksgezondheid is verantwoordelijk voor het voorkomen en bestrijden van ziektes die van dieren op mensen kunnen overspringen. Het ministerie krijgt extra mensen en kennis om dit goed te doen.
- Sommige projecten vergroten het risico op nieuwe ziektes bij dieren. Er moet daarom altijd vooraf een gezondheidsonderzoek plaatsvinden. Zo weten we beter welke gevolgen er kunnen zijn voor mensen die in de buurt wonen.
- We bereiden ons beter voor op mogelijke infectieziektes. Er komt een voorraad van beschermingsmiddelen, testen, vaccins en medicijnen. Informatie en samenwerking met burgers staan hierbij centraal.

Gezond eten voor iedereen

Ongezonder eten en drinken maakt veel mensen ziek. Na roken is dit de belangrijkste oorzaak van ziekte en vroeg overlijden. Fastfood, frisdranken en bewerkt eten zijn overal te koop en vaak goedkoper dan gezond eten. Vooral voor kinderen is dit schadelijk. Hieronder lees je onze plannen om gezond eten bereikbaar en betaalbaar te maken voor iedereen:

- Groenten, fruit, peulvruchten, noten en granen worden goedkoper. De btw op deze producten gaat naar 0%. Gezond eten krijgt een betere plek in de supermarkt.
- Op en rond scholen is alleen nog gezond eten te koop. Scholen krijgen lesprogramma's en schoolmoestuinen. Zo leren kinderen over gezond eten en de natuur. Ook in buurten komen meer moestuinen, zodat mensen zelf voedsel kunnen verbouwen en elkaar ontmoeten.
- Bedrijfskantines bieden gezonde maaltijden aan voor werknemers.
- In ziekenhuizen en zorginstellingen krijgen mensen gezond, plantaardig en biologisch eten. Er is altijd vers fruit en minstens één goede plantaardige maaltijd.
- In wijken waar mensen minder geld hebben, zorgen we voor toegang tot gezond en betaalbaar eten. We steunen lokale initiatieven zoals sociale supermarkten, voedselcoöperaties en voedselbossen.
- We verbieden reclame voor ongezond eten gericht op kinderen. Ook via online influencers. Alleen reclame voor gezonde en diervriendelijke producten mag nog.
- Gemeenten mogen regels maken om nieuwe fastfoodrestaurants te verbieden. Ze krijgen meer mogelijkheden om winkels met gezond voedsel te stimuleren.
- Bedrijven die ongezond eten maken betalen meer belasting. Bijvoorbeeld via een suikertaks. Dit zorgt ervoor dat er minder suiker in frisdrank komt.

Geestelijk gezond en minder stress

Gezondheid gaat niet alleen over je lichaam, maar ook over je hoofd. Steeds meer mensen hebben last van stress of psychische problemen. Dat komt door te hard werken (hoge werkdruk), armoede en weinig rust. Ook kinderen groeien vaak op met te veel stress. Dat is slecht voor hun gezondheid, nu en later. Wij willen dat iedereen de kans krijgt om geestelijk gezond te zijn. Dat betekent: minder stress en meer rust. En hulp die dichtbij en betaalbaar is. Hieronder lees je onze plannen voor een gezonde geest en minder stress:

- Er komen programma's die helpen om psychische problemen te voorkomen. Met steun van zorgverzekeraars, scholen, huisartsen en gemeenten.
- Mensen met complexe psychische problemen krijgen betere hulp. GGZ, huisartsen, gemeenten en ervaringsdeskundigen gaan dichterbij en beter samenwerken. De overgang van jeugdzorg naar volwassenenzorg wordt beter geregeld.
- We verbeteren de zorg voor mensen met ernstige psychische problemen. Geld en regels mogen niet langer bepalen dat juist deze mensen geen goede hulp krijgen.
- Crisiszorg krijgt extra geld, meer opvangplekken en betere arbeidsvoorwaarden voor medewerkers. Zo blijft de zorg menselijk: voor patiënten én zorgverleners.
- Wijken, dorpen en steden worden groener. Meer natuur in de buurt helpt tegen stress. Mensen gaan bijvoorbeeld eerder sporten en bewegen in de natuur en dat geeft energie. Ook komen er meer natuurspeelplaatsen.
- Er komt een plan om de geestelijke gezondheid van burgers te verbeteren. Hierin doen ook scholen, werkgevers en werknemers mee.
- Op school komt meer aandacht voor sociale vaardigheden, omgaan met (sociale) media en problemen zoals klimaatangst. Ook is er veel aandacht om pesten te voorkomen, op school en sportclubs.
- We verbeteren de hulp bij schulden. Gemeenten mogen schulden overnemen. We verbieden hoge rentes op schulden. Bij schuldhulp is er ook aandacht voor de geestelijke gezondheid van mensen.

- Er komt een landelijke aanpak om zelfdoding te voorkomen. In de zorg en het onderwijs komt hier bijvoorbeeld extra aandacht voor. Vooral voor jongeren, LHBTIQA+-personen en neurodivergente mensen.

Goede zorg dichtbij huis

Goede zorg moet altijd dichtbij zijn. Als je eerder terecht kunt bij een huisarts of sociaal werker in je buurt, voorkom je grotere problemen. Want op tijd hulp krijgen is beter dan wachten tot het erger wordt. Daarom wil de Partij voor de Dieren bouwen aan een sterk zorgnetwerk in de wijk. Zodat in elke buurt gezondheid en het voorkomen van problemen centraal staan. Hieronder lees je onze plannen voor goede zorg dichtbij huis:

- In elke wijk komt een plek waar huisartsen en sociaal werkers samenwerken. Zo worden problemen van mensen op tijd gezien en aangepakt.
- Huisartsen krijgen meer tijd voor hun patiënten. Er komen extra huisartsen in gebieden waar nu te weinig dokters zijn. Grote bedrijven die praktijken opkopen, houden we tegen.
- Mensen in de zorg krijgen steun om gezonder te leven. Artsen en zorgverleners besteden meer aandacht aan voeding, beweging en leefstijl. Deze aanpak wordt ook een vast onderdeel van opleidingen.
- We besteden aandacht aan sport. Elke wijk krijgt sportplekken voor jongeren, zoals veldjes of skateparken. Buurtsportcoaches helpen mee. In sportkantines komt vooral gezond eten en drinken.
- In de wc's van bedrijven, scholen en gebouwen van de overheid komen verplicht veilige en duurzame producten zoals maandverband en tampons.
- Mondzorg (de tandarts) komt terug in het basispakket van de zorgverzekering. Dan blijft ook niemand weg bij de tandarts uit angst voor te hoge kosten.
- Ook middelen om zwangerschap te voorkomen (anticonceptie of sterilisatie) worden weer voor iedereen vergoed. Dat geldt ook voor manieren om juist zwanger te raken (vruchtbaarheidszorg, zoals IVF).

- Bevallen gebeurt zoveel mogelijk zonder onnodige ingrepen. De moeder mag zelf kiezen hoe ze wil bevallen. We zorgen voor kleine geboortecentra en goede zorg na de bevalling.
- Het middel PrEP - voor mensen met een hoog risico op hiv - komt ook in het basispakket.
- Dat geldt ook voor hulp bij borstvoeding. We stimuleren plantaardige flesvoeding.
- Er komt duidelijke informatie over vaccinaties. In gebieden waar ziektes terugkomen geeft de GGD extra uitleg en hulp. Vaccinaties zijn niet verplicht. Mensen kunnen zelf kiezen voor inenting.
- Jongeren krijgen meer informatie over de schadelijke effecten van alcohol en drugs. We geven jongeren informatie over de risico's van alcohol. We controleren goed dat jongeren onder de 18 jaar geen alcohol kopen en drinken. We verbieden reclames voor alcohol.
- De verkoop van tabak en vapes wordt stap voor stap afgebouwd. De minimumleeftijd gaat elk jaar omhoog. De verkoop van tabak en e-sigaretten (elektronische sigaretten) mag alleen in tabaks-zaken met een vergunning.
- Iedereen moet toegang hebben tot zorg. Ook in dorpen en regio's waar steeds minder mensen wonen. Streekziekenhuizen, huisartsenposten, tandartsen en apotheken blijven bestaan.
- Zorg moet duidelijk en begrijpelijk zijn. Ook voor mensen die moeite hebben met taal. Of voor mensen met een beperking.

Meer zorg, minder markt

De zorg moet gaan over mensen, niet over geld verdienen en winst maken. Nu zijn zorgverleners te veel tijd kwijt aan regels en administratie. Terwijl er nog altijd veel mensen op lange wachtlijsten staan. Dat moet anders. Zorgverleners moeten genoeg tijd krijgen om zorg te geven aan patiënten. Dichtbij huis, met vaste gezichten en genoeg personeel. Geld van de overheid gaat naar goede zorg: lokaal en toegankelijk voor iedereen. Hieronder lees je onze plannen voor betere en eerlijke zorg:

- Zorgverleners hoeven minder administratie bij te houden. Dan hebben ze meer tijd voor hun patiënten.

- We willen dat mensen sneller terechtkunnen bij de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). We verkorten wachttijden. En zorgen voor mogelijkheden zoals beeldbellen en online hulp (e-health).
- Zorgmedewerkers krijgen vaste contracten, een goed salaris en meer te zeggen over hun werk en roosters. Ook medisch specialisten komen in loondienst van het ziekenhuis.
- We stoppen met te hoge salarissen, bonussen en winstuitkeringen voor bestuurders in de zorg. Dat geld gaat naar de zorg voor patiënten en naar zorg-medewerkers.
- We regelen zorg vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in de regio. Dat geldt ook voor zorg voor mensen met een beperking. Het liefst in een kleine opvang. Elke gemeente biedt dezelfde kwaliteit.
- Er komt een speciaal team dat verspilling in de zorg voorkomt. Ze pakken onnodige behandelingen en dure regels aan. Ook dan is meer geld en tijd voor échte zorg.
- Er komen meer IC-bedden in ziekenhuizen, meer apparatuur en vooral meer personeel.
- Regionale ziekenhuizen en spoedzorg blijven altijd beschikbaar. Elk streekziekenhuis krijgt een verloskamer. Bevallen kan kleinschalig met goede nazorg.
- We willen eerlijke prijzen voor medicijnen. En onnodig hoge medicijnprijzen voorkomen. Als er goedkopere medicijnen zijn gebruiken we die. Als er alternatieven zijn zonder dierlijke hulpstoffen kunnen patiënten daarvoor kiezen.
- Mensen met langdurige ziektes, bijvoorbeeld long-covid of Q-koorts, krijgen erkenning, goede zorg en compensatie.
- Transgenderzorg wordt sneller en beter geregeld. Er komen kortere wachttijden en meer keuzevrijheid.
- We zijn streng op fraude in de zorg. Dat zorggeld bijvoorbeeld niet terechtkomt bij de juiste mensen. We pakken dit aan met een groot landelijk onderzoek.

Betaalbare zorg voor iedereen

Zorg moet goed en betaalbaar zijn voor iedereen. Nu zijn de kosten vaak te hoog en hebben zorgverzekeraars te veel macht. Mensen durven soms geen zorg te gebruiken omdat ze bang zijn voor de rekening. Dat moet veranderen. Hieronder lees je onze plannen voor betaalbare zorg:

- Het eigen risico verdwijnt. Je hoeft dan geen eigen bijdrage meer te betalen voor zorg. De zorgtoeslag wordt overbodig. Voor chronisch zieken verdwijnt ook de eigen bijdrage in de Wmo.
- Er komt een nieuw zorgfonds met een ruime dekking. Daarin zitten ook mondzorg, fysiotherapie en anticonceptie. Zorg om problemen met je gezondheid te voorkomen wordt altijd vergoed, zoals de diëtist, stoppen-met-roken-hulp en verslavingszorg.
- Tot het zorgfonds er is betalen zorgverzekeraars mee aan zorg om problemen met je gezondheid te voorkomen.

Aandacht voor iedereen, vooral voor kwetsbare groepen

Iedereen heeft recht op zorg. Wat je afkomst, leeftijd, inkomen of situatie ook is. Zorg moet dus dichtbij en betaalbaar zijn. Met extra aandacht voor mensen die kwetsbaar zijn. Zoals kinderen, ouderen, vluchtelingen en mensen zonder verblijfspapieren. Hieronder lees je onze plannen om zorg ook voor kwetsbare groepen eerlijk en bereikbaar te maken:

- Gemeenten krijgen genoeg geld voor goede jeugdzorg (tot 21 jaar). Kinderen, gezinnen en scholen krijgen eerder hulp als dat nodig is. Jongeren mogen zelf meebeslissen. Pleegzorg krijgt meer steun. Ook komt er voorlichting om nieuwe pleegouders te vinden.
- Mantelzorgers krijgen steun, ook met geld. We breiden het zorgverlof uit, zodat mantelzorgers niet overbelast raken.
- Zorg blijft beschikbaar voor daklozen, vluchtelingen, asielzoekers en arbeidsmigranten. Er komen kortere wachttijden en extra aandacht voor de geestelijke gezondheid in opvangsituaties.
- Ouderen krijgen de keuze: goede zorg thuis of een plek in een verpleeghuis. Er komen meer wijkteams, wijkverpleging en nieuwe verpleeghuisplekken. Ook is er meer dagbesteding in de wijk.
- Zorg houdt rekening met verschillen. Zoals sekse, cultuur, afkomst of seksuele oriëntatie. We doen er alles aan om discriminatie in de zorg te stoppen. Er komt ook speciale aandacht voor de gezondheid van vrouwen.
- Slachtoffers van huiselijk geweld krijgen sneller hulp. Er komen ook meer plekken in de noodopvang. Huisdieren zijn altijd welkom in opvanghuizen.
- Digitale zorg wordt makkelijker en er komt hulp bij digitale vaardigheden. Zorg moet altijd bereikbaar blijven, ook zonder smartphone of DigiD.

Recht op eigen keuzes

Mensen moeten zelf keuzes kunnen maken over hun eigen leven en lichaam. Dat geldt ook bij de wens om te sterven, bij abortus en bij medische behandelingen. Als samenleving moeten we ook voorkomen dat mensen zich alleen of ongewenst voelen. Er komt meer aandacht voor ouderen en het voorkomen van eenzaamheid. Hieronder lees je onze plannen om het recht op eigen keuzes te versterken:

- Mensen krijgen altijd goede en volledige informatie bij medische behandelingen. Zodat ze samen met hun arts kunnen beslissen over een behandeling. Abortuszorg, hulp bij levenseinde en informatie over donorconceptie blijven beschikbaar.
- Ook mensen met een verstandelijke beperking of psychische kwetsbaarheid kunnen beslissen over hun lichaam en hun zorg. Zij krijgen hierbij hulp als dat nodig is.
- Mensen mogen zelf bepalen hoe ze willen sterven. Dit verloopt altijd via een zorgvuldig proces.
- Abortus blijft vergoed in het basispakket en wordt uit het Wetboek van Strafrecht gehaald. Het is een medische ingreep, geen misdaad.
- Bij kinderen worden medische ingrepen die niet nodig zijn, zoals bij intersekse kinderen, verboden

zonder hun duidelijke toestemming.

- Wij zijn tegen schadelijke gedragstherapie (ABA-therapie) bij kinderen.
- We verbieden pogingen om iemands geaardheid of gender te veranderen.
- We beschermen kinderen, ouders en donoren bij donorconceptie (zwanger worden met behulp van zaadcellen of eicellen van een donor). Er komen internationale afspraken over registratie en het aantal kinderen per donor.
- Seksuele gezondheid is een recht voor iedereen. Mensen met een beperking krijgen voorlichting en hulp. We trainen zorgverleners om hierbij te helpen.

7

GROEN EN BETAALBAAR WONEN

Genoeg ruimte
voor iedereen

Iedereen heeft recht op een huis. Toch is een betaalbare woning voor veel mensen onbereikbaar. Jongeren kunnen bijna geen (studenten)kamer vinden. Jonge gezinnen vinden geen geschikt eerste woonhuis of huurhuis. Dat komt allemaal door verkeerde politieke keuzes. Bijna overal in het land zijn te weinig huizen. Nieuwe huizen bouwen? Dat mag niet altijd. Omdat de vee-industrie te veel stikstof veroorzaakt.

Wonen als basisrecht

We moeten ook woningen bouwen waaraan echt behoefte is. Bijvoorbeeld voor mensen die alleen wonen. Voor jonge gezinnen. Of woningen waarin kinderen, ouderen en opa's en oma's kunnen samenwonen. Nu worden vooral grote, dure huizen gebouwd. Omdat (bouw)investeerders daaraan het meeste geld kunnen verdienen. De Partij voor de Dieren wil passende en betaalbare woningen. Met meer groen en voorzieningen. Wonen wordt weer een basisrecht.

Genoeg ruimte voor woningen

We willen de wooncrisis oplossen door ruimte eerlijk te verdelen. De vee-industrie in Nederland bezet nu nog veel te veel grond: de helft van het land. 7% van het land is woongebied. We moeten grond dus beter verdelen. Want veel landbouwgrond kan een groene plek worden om te wonen. Minder vee en minder vervuiling betekent ook meer ruimte om te bouwen.

Meer woningen, meer groen

We helpen boeren om over te stappen naar plantaardige landbouw. Dan wordt de veehouderij kleiner en er komt ruimte vrij. Het meeste gebruiken we voor natuur, een deel voor woningen (aan de rand van bestaande woonwijken). Ook gebruiken we leegstaande gebouwen beter. Zo lossen we het woningtekort op en kunnen meer mensen wonen in een groene omgeving.

Hieronder lees je onze plannen voor meer woningen en meer groen:

- We verminderen de vee-industrie met 75%. Daardoor komt veel landbouwgrond vrij voor natuur en woningbouw. En we lossen tegelijk de stikstofcrisis op.
- De minister van Volkshuisvesting maakt een plan voor meer woningen. Eerst gebruiken we leegstaande kantoren en huizen. Bijvoorbeeld door ze te verbouwen of uit te breiden. Daarna bouwen we in de stad. En pas daarna aan de randen van dorpen en steden.
- Er komen meer nieuwe woningen die rekening houden met andere vormen van samenwonen. Bijvoorbeeld 'meergeneratiewonen' waar jongeren en ouderen samenleven, en elkaar helpen. In oude boerderijen kunnen bijvoorbeeld woongroepen leven. We maken het ook mogelijk om met meer dan 2 mensen samen een huis te kopen (cohousing).
- Er komen meer kleine en betaalbare woningen voor alleenstaanden. Studenten krijgen snel nieuwe duurzame woningen. Het liefst in leegstaande gebouwen. Het inzetten van flexwoningen (tijdelijke woningen) mag alleen als ze duurzaam en herbruikbaar zijn.
- Lege bedrijfspanden krijgen een nieuwe functie, zoals woningen. We stoppen de nieuwbouw van grote kantoren, bedrijfshallen of datacenters.
- We bouwen nieuwe woningen alleen op veilige plekken. Niet in polders die te laag liggen en snel onder water kunnen lopen.

Groen en betaalbaar wonen

De Partij voor de Dieren wil alle woningen duurzamer maken. Want veel huizen in Nederland hebben slechte isolatie en verbruiken veel energie. Woon je bijvoorbeeld in een slecht geïsoleerd huurhuis? Dan betaal je ook meer voor energie. Dat maakt wonen duur en zorgt voor vervuiling. Wij willen dat iedereen in een prettig en betaalbaar huis kan wonen. Huizen moeten daarom energiezuinig zijn. En duurzaam worden gebouwd en verbouwd. Hieronder lees je onze plannen voor groene en betaalbare woningen:

- We willen energiearmoede stoppen (als iemand met een laag inkomen de hoge energiekosten niet kan betalen). Er komt geld voor het duurzaam maken van (huur)huizen; vooral voor mensen met een laag inkomen. Dat zorgt ook voor minder verspilling van energie.
- Er worden veel huizen tegelijk geïsoleerd. Energiezuinige apparaten worden de standaard. Voorlichting helpt mensen om minder energie te verbruiken.
- Woningen zijn in 2030 energieneutraal: ze moeten minstens zoveel energie opwekken als ze verbruiken.
- Alle nieuwbouwwoningen worden duurzaam: gasvrij, met goede isolatie, met zonnepanelen en een groen dak. Regenwater vangen we verplicht op.
- Er komt extra geld om oudere woningen te verduurzamen. Bijvoorbeeld met subsidies of goedkope leningen. Er komen ook speciale klusteams om mensen te helpen.
- Overheidsgebouwen, scholen en sportclubs krijgen energielabel A. Of ze worden zo aangepast dat ze voldoen aan energielabel A.
- Buurten kunnen samen energie opwekken en opslaan. Bijvoorbeeld met buurtbatterijen of een gezamenlijke warmtepomp.
- Verenigingen van Eigenaren (VvE's) krijgen hulp van de overheid om hun woningen te verduurzamen.
- Maak je je huis binnen één jaar na aankoop energie-neutraal? Dan krijg je een deel van de overdrachtsbelasting terug.

Betaalbaar en eerlijk wonen

Een huis is er om in te wonen, niet om geld mee te verdienen. Veel mensen betalen veel te hoge huren. Omdat beleggers veel huizen bezitten om alleen maar winst mee te maken. 'Huisjes melken' noemen we dat. Dat moet stoppen. Hieronder lees je onze plannen om wonen weer betaalbaar en eerlijk te maken:

- Er komt een belasting voor leegstaande panden en bouwgrond waarop niet wordt gebouwd. Zo wordt het minder aantrekkelijk om huizen of grond leeg te laten staan.
- Particuliere verhuurders (beleggers) mogen nog maar een beperkt aantal huizen verhuren. Woningcorporaties krijgen juist meer mogelijkheden om nieuwe huurwoningen te bouwen.
- We zorgen voor lagere huurprijzen. We verplichten het puntensysteem om de maximale huurprijs te bepalen (WWS) voor alle huurwoningen. Ook voor huizen in de vrije sector (met huurprijzen hoger dan sociale huur). Dan kunnen huisbazen geen hoge huur meer vragen.
- Betere isolatie van een huis betekent niet dat de huurprijs omhooggaat.
- De inkomensgrens voor sociale huur gaat omhoog. Dan komen huurwoningen beschikbaar voor meer mensen.
- Huurprijzen stijgen de komende 5 jaar niet.
- Kraken - zonder toestemming in een leegstaand pand wonen - is niet langer strafbaar. Huizen zijn er om in te wonen, niet om leeg te staan.
- Beleggers betalen meer belasting voor een huis dat ze kopen om te verhuren.
- We kijken hoe de belasting op huizen eerlijker kan. Zo zorgen we dat rijke beleggers minder voordeel hebben. En huizen weer goedkoper worden voor gewone mensen.
- Je mag hypotheekrente blijven aftrekken tot het maximale NHG-bedrag (in 2025: € 450.000). Voor duurdere hypotheeken wordt dit voordeel sneller minder.

Woonruimte voor iedereen

Het is niet normaal dat mensen soms 15 jaar moeten wachten op een sociale huurwoning. Jongeren moeten in hun eigen dorp of stad kunnen blijven wonen. Ouderen moeten een woning kunnen vinden die bij hun leven past. En niemand hoort op straat te slapen. Hieronder lees je onze plannen voor meer betaalbare en fijne woningen voor iedereen:

- We maken meer woonvormen voor ouderen. Zodat zij makkelijker kunnen verhuizen naar een woning die bij hun leven past. Er komen dan ook meer huizen vrij voor jongeren.
- Minstens 40% van de nieuwbouwwoningen is sociale huur.
- Sociale huurwoningen mogen niet meer zomaar verkocht worden. Als dat toch gebeurt, moet er in dezelfde gemeente voor één verkochte woning één nieuwe woning terugkomen.
- We beschermen buurten tegen gentrificatie (het verdrijven van bewoners uit buurten, door buurten op te knappen met duurdere woningen voor rijkere bewoners). Er komen gemengde wijken waar mensen met verschillende inkomens en achtergronden samenwonen.
- Architectuur, het ontwerpen van gebouwen, is erg belangrijk: gebouwen moeten bijdragen aan een veilige, prettige en gezonde buurt.
- We verbieden het om mensen uit hun huis te zetten alleen vanwege geldproblemen.
- Niemand hoeft op straat te slapen. Dakloze mensen krijgen altijd een verklaring waardoor ze met voorrang aan een nieuwe woning krijgen. Elke gemeente zorgt voor gratis slaapplekken, ook voor huisdieren. Daklozen krijgen geen boete als ze buiten slapen.
- Huurders moeten anoniem kunnen reageren op woningen. Zo krijgt discriminatie minder kans.
- Alle nieuwe huizen - of te verbouwen huizen - worden geschikt voor mensen in een rolstoel. Of voor mensen met een beperking. Dat geldt ook voor de openbare ruimte eromheen.
- Gemeenten krijgen steun om vervuilde grond schoon te maken. Zoals grond met lood of PFAS. Vooral plekken waar kinderen spelen worden veilig gemaakt.

- We beschermen de bodem beter bij nieuwe bouwprojecten. Een gezonde bodem is belangrijk voor natuur, klimaat en onze gezondheid.

Duurzaam bouwen

Bouwen kan veel groener en slimmer. Nu gebruiken we vaak beton en staal, terwijl die materialen slecht zijn voor het klimaat. Het kan ook anders. Met natuurlijke materialen - zoals hout, vlas en bamboe - kun je duurzaam bouwen, en zelfs CO₂ opslaan. Zo maken we huizen die lang meegaan, minder energie verbruiken en gezond zijn om in te wonen. Hieronder lees je onze plannen voor duurzaam bouwen:

- We bouwen zoveel mogelijk met natuurlijke en herbruikbare materialen (bio-based). Bijvoorbeeld hout en bamboe. Deze grondstoffen worden op een goede manier geteeld en geoogst. Dierlijke materialen gebruiken we niet.
- Alle gebouwen krijgen een materialenpaspoort: dan kunnen onderdelen later opnieuw gebruikt worden.
- Bij nieuwe regels en aanbestedingen kiezen we altijd voor de meest klimaatvriendelijke materialen.
- Er komen meer mogelijkheden voor woonvormen zoals tiny houses (kleine, duurzame vrijstaande huisjes waarin alleen zit wat echt nodig is). We stimuleren ook andere manieren van leven waarbij mensen zelfvoorzienend zijn (off-grid). En niet afhankelijk van anderen voor energie. Regels die dit nu tegenhouden, passen we aan.
- We steunen slim gebruik van zon, licht en frisse lucht bij het bouwen van huizen. Daardoor zijn er minder apparaten nodig, zoals airco's.

Groene steden en dorpen

Natuur maakt ons gezonder en gelukkiger. Maar in veel steden en dorpen is er te weinig groen. Of het is niet gelijk verdeeld. Daarom komt er meer natuur in en om steden: dorpen en wijken worden groener. Groen zorgt voor schaduw bij hittegolven. Vangt regenwater op en geeft dieren een plek om te leven. Zo maken we onze leefomgeving mooier, gezonder en sterker. Hieronder lees je onze plannen om steden en dorpen groener te maken:

- We zorgen voor genoeg geld om nieuwe natuur te maken. En om bestaande natuur te behouden. Dit doen we in en om steden. En in grotere natuurgebieden.
- Bomen zijn belangrijk. Ze zorgen voor schaduw, houden de lucht schoon en water vast. We planten elk jaar minstens één boom per inwoner. Kappen doen we alleen als het echt niet anders kan.
- Voor elke vierkante meter die wordt volgebouwd, leggen we 4 vierkante meter groen aan in de buurt.
- Kinderen krijgen meer groene speelplekken en veilige wandelroutes daarheen.
- We verplichten groene daken en gevels bij grote gebouwen. Ze zorgen voor koelte in de zomer en warmte in de winter.
- Nieuwbouw moet altijd groen zijn: met bomen, struiken en plekken voor dieren (zoals nestkastjes). Ook bij verbouwingen moet er iets komen voor dieren die hun nest kwijtraken.

- Elke gemeente zorgt voor minstens 75 m² groen per inwoner: goed verdeeld over alle buurten.
- Gemeenten krijgen geld om wijken met veel stenen en tegels groener te maken.
- In elke wijk komt minstens één hondenloslooplek.
- We gebruiken lege plekken in steden voor stads-natuur: voedselbossen, kleine bossen, buurtparken en speelplekken. Ook komen er bijen- en vlinder-veldjes.
- We moedigen bewoners aan hun tuin te groener te maken. Bijvoorbeeld met meer planten en struiken. Gemeenten helpen mee door tegels te vervangen door groen en extra geld te geven voor groene daken en gevels.
- Gemeenten maken een plan waarin staat welke plekken in de stad extra beschermd zijn.
- We verplaatsen parkeerplekken naar de rand van de stad of het dorp.

8

SCHOON, BETAALBAAR EN TOEGANKELIJK VERVOER

Reizen met respect
voor de planeet

Iedereen moet zich veilig, makkelijk en betaalbaar kunnen verplaatsen. Reizen is geen luxe, maar een basisrecht. De Partij voor de Dieren wil vervoer dat duurzaam is. Met bereikbaar en betaalbaar openbaar vervoer voor iedereen. Vervoer moet zuinig omgaan met energie, grondstoffen en de ruimte waarin we leven. Met meer plek voor fietsers en voetgangers. Dat is goed voor onze gezondheid. En beter voor het milieu. Grote vervuilers, zoals privévliegtuigen en grote vervuilende auto's (SUV's) pakken we stevig aan.

Slimmer reizen voor mens en planeet

Auto's staan het grootste deel van de tijd stil. Ze nemen veel ruimte in. We willen daarom het deelgebruik stimuleren (in plaats van bezitten): deelauto's, deelbakfietsen en goed openbaar vervoer. Door slimmer te reizen besparen we ook energie en komt er ruimte vrij voor groen. Dan kunnen kinderen meer spelen, en ademen we weer gezonde lucht. In 2030 is vervoer duurzaam: vooral elektrisch, en waar dat niet kan met groene waterstof.

Meer ruimte voor lopen en fietsen

Lopen en fietsen moeten centraal staan in onze dorpen en steden. Het is een makkelijke en gezonde manier om te reizen. En het maakt de straten veiliger. Meer lopen en fietsen betekent ook dat er minder auto's nodig zijn. Hieronder lees je onze plannen voor meer ruimte om te lopen en te fietsen:

- We maken veilige en snelle fietspaden en fietsstraten. Met groen eromheen. Fietsers en voetgangers krijgen sneller groen licht (voorrang) bij verkeerslichten.
- Fietsen blijft goedkoop door belastingvoordelen.
- Er komt meer ruimte om fietsen mee te nemen in de trein en ander openbaar vervoer.
- We zorgen voor meer OV-fietsen en uitleenplekken. Zodat nog meer mensen hiervan gebruik kunnen maken.
- Er komen meer woonerven. Daar moeten auto's stapvoets rijden en hebben voetgangers altijd voorrang.

- Het inrichten van de openbare ruimte gebeurt altijd kindvriendelijk. Ook nieuwe verkeersmaatregelen zijn altijd kindvriendelijk.

Goed en betaalbaar openbaar vervoer

Treinen en bussen zijn een schone en makkelijke manier om te reizen. Toch verdwijnen er steeds meer verbindingen en wordt het steeds duurder. Wij kiezen voor goed en betaalbaar openbaar vervoer voor iedereen. Dat maakt reizen makkelijker, groener en eerlijker. Ook buiten de stad. Hieronder lees je onze plannen voor beter openbaar vervoer:

- Reizen met trein, tram en bus wordt minstens de helft goedkoper. Mensen met een laag inkomen reizen gratis.
- Iedereen betaalt hetzelfde tarief in de trein: er komen geen 1e en 2e klas meer.
- Er komen snelle treinverbindingen, zoals de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en een lijn tussen Utrecht en Breda.
- Treinen worden langer en schoner. Met wc's, stopcontacten en internet. Stations worden beter toegankelijk en er komen gratis, bewaakte fietsstallingen.
- Er komen meer Randstadrail- en lightrail-verbindingen, zodat ook kleinere plaatsen goed bereikbaar zijn.
- Er rijden meer (elektrische) bussen. Op drukke wegen krijgen ze hun eigen rijstrook, dan zijn ze sneller en betrouwbaarder dan de auto.

- Waar je ook woont: vanuit elk dorp en elke stad kun je met het openbaar vervoer naar school, zorginstellingen en gebouwen van de overheid. Ook als je een beperking hebt.

Minder auto's, meer samen delen

We hebben in Nederland veel te veel auto's. Die nemen te veel ruimte in. Ze zorgen voor vieze lucht en zijn duur in gebruik en onderhoud. We kiezen voor minder auto's en meer deelauto's. Zo blijft de straat leefbaar en betaalbaar. Hieronder lees je onze plannen voor minder auto's en meer deelvervoer:

- De maximumsnelheid op de snelweg wordt altijd 100 km per uur. Op ringwegen rondom grote steden: 70 km per uur.
- Binnensteden worden zoveel mogelijk autovrij. Parkeren kan buiten de stad (P+R-terreinen). Parkeren in de stad wordt duurder.
- Het autobezit gaat omlaag. We investeren in beter openbaar vervoer en maken deelauto's en andere vormen van deelvervoer goedkoper.
- In dunbevolkte gebieden komt extra openbaar vervoer en deelvervoer. Zodat mensen minder afhankelijk zijn van hun eigen auto.
- Er komt een kilometerheffing: wie veel rijdt betaalt meer. Je betaalt dus minder belasting als je minder autorijdt.
- We verbieden de verkoop van grote en vervuilende auto's, zoals SUV's en pick-ups. Kleine en zuinige (elektrische) auto's worden de standaard.
- We verminderen het woon-werkverkeer met de auto. We moedigen daarom thuiswerken en flexwerken aan.
- Er komen geen nieuwe snelwegen. Ook geen verbredingen van bestaande wegen, zoals de A27 bij Amelisweerd.
- Er komen meer milieuzones in gemeenten. Bepaalde voertuigen mogen dan niet in zo'n gebied. Dat zorgt voor minder uitstoot van fijnstof en een schonere lucht.
- Auto's krijgen een snelheidsbegrenzing (een snelheidslimiet). Dat is beter voor de verkeersveiligheid.
- We willen meer ongelukken voorkomen. Daarom komen er meer trajectcontroles om de snelheid op wegen te controleren.

- In 2030 zijn bijna alle nieuwe bestelauto's en vrachtauto's elektrisch.
- Er komen lawaaiflitspalen langs wegen: om bestuurders van auto's die te veel herrie maken te bekeuren.

Minder vliegen, meer treinen

De luchtvaart veroorzaakt veel vervuiling, lawaai en onveiligheid. Tegelijkertijd is vliegen vaak goedkoper dan de trein, terwijl dat juist andersom zou moeten zijn. We willen dat de trein de makkelijkste, goedkoopste en prettigste keuze wordt voor reizen binnen Europa. Vliegen moet minder. Treinen moeten beter. Hieronder lees je onze plannen voor minder vliegen en meer treinen:

- We zorgen voor een goed en betaalbaar Europees treinnetwerk. Treinkaartjes naar het buitenland worden goedkoper dan vliegen of rijden met de auto.
- Nederland krijgt betere treinverbindingen. Bijvoorbeeld met steden als Hamburg, Kopenhagen, Berlijn, Praag, München, Parijs en Londen. Er komen ook meer nachttreinen.
- De luchtvaart moet krimpen om het klimaat en onze gezondheid te beschermen. Schiphol wordt de helft kleiner. En andere vliegvelden zoals Lelystad en vliegveld Twente gaan niet open. En de overige vliegvelden sluiten. Daar komt ruimte voor natuur en woningen.
- We willen dat de luchtvaart een duidelijke grens krijgt voor maximale CO₂-uitstoot. De luchtvaart moet zelf betalen voor vervuiling. Wie vaker of verder vliegt, betaalt meer belasting. Reizigers die alleen overstappen op Schiphol gaan ook belasting betalen.
- We verbieden korte vluchten onder de 750 km als er ook een treinverbinding is. Privévliegtuigen verdwijnen helemaal.
- We verbieden manieren om mensen aan te moedigen meer te vliegen (frequent flyer-programma's).
- Ook de uitstoot van bijvoorbeeld waterdamp, roet en stikstofoxiden (door vliegtuigmotoren) pakken we aan.

- Er komt geen nieuwe aanvliegroute boven Nederland.
- We verbieden nachtvluchten in heel Nederland.
- We helpen personeel uit de luchtvaart met omscholing naar banen voor een duurzame toekomst. Bijvoorbeeld in het openbaar vervoer.

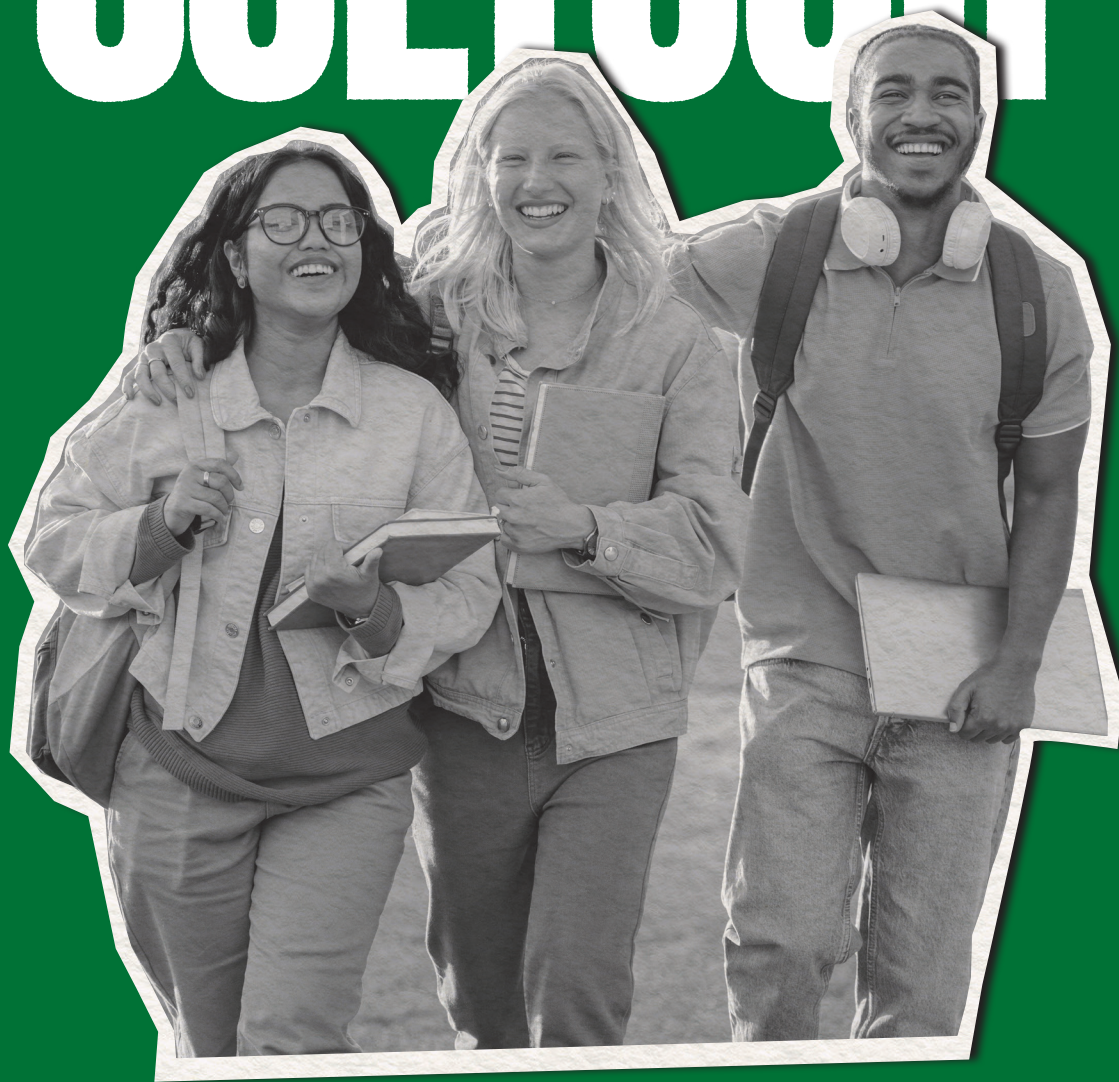
Scheepvaart moet schoner worden

De scheepvaart zorgt voor veel vervuiling. Dat moet veranderen. Wij willen dat schepen stiller, zuiniger en schoner varen. Ook moet vervoer over water duurzamer worden. Dan is het ook een goede vervanger voor vrachtwagens en vliegtuigen. Hieronder lees je onze plannen om de scheepvaart te verduurzamen:

- Schepen varen zuiniger. Bijvoorbeeld met moderne zeilen. Of met technieken die de romp schoon en glad houden.
- We stoppen met belastingvoordeel op fossiele brandstof voor schepen. Ook voor scheepsbrandstof moet voortaan belasting (btw) worden betaald. Het geld dat dit oplevert gaat naar duurzamer vervoer over water, zoals veerboten.
- Schepen mogen geen giftige stoffen meer lozen. Varend ontgassen, het wegspoelen van chemische resten en vervuilende filters stoppen we zo snel mogelijk.
- Bedrijven mogen geen chemisch afval meer mengen met brandstoffen voor schepen of auto's.

9

KENNIS EN CULTUUR

Vandaag leren
voor de toekomst

Goed onderwijs, vrije media en kunst en cultuur vormen de basis voor een sterke samenleving. Jezelf een leven lang kunnen ontwikkelen, dat vinden we belangrijk. Met gelijke kansen voor iedereen. Maar er zijn bijvoorbeeld te weinig leraren, of ze hebben het te druk. De kansen voor kinderen zijn ongelijk. En studenten hebben vaak hoge schulden. Ook krijgen kunst en cultuur te weinig geld en worden journalisten soms bedreigd.

Kwaliteit is belangrijker

Iedereen moet de kans krijgen om zich te ontwikkelen. En onderwijs moet weer gaan over kwaliteit. Over goed onderzoek waar de samenleving iets aan heeft. We moeten ook investeren in kunstenaars. En ze eerlijk betalen voor hun werk. Bedreiging van journalisten moeten we voorkomen: ze moeten in een vrije samenleving hun werk veilig kunnen doen.

Meer aandacht en geld naar leraren en scholen

Er moet meer geld naar het onderwijs. Zodat leraren minder werkdruk ervaren, beter betaald krijgen en kleinere klassen lesgeven. Dan blijven goede leraren voor de klas staan. En krijgen kinderen de aandacht die ze verdienen. Hieronder lees je onze plannen om het onderwijs beter te maken:

- Klassen worden kleiner: maximaal 21 leerlingen.
- We verlagen de werkdruk van leraren. Daarom komen er meer klassenassistenten en ander personeel om leraren te ondersteunen.
- Leraren krijgen meer tijd om lessen goed voor te bereiden. En meer tijd om leerlingen te begeleiden en zichzelf te ontwikkelen. Het aantal uren dat een leraar voor de klas staat gaat omlaag.
- Nieuwe leraren krijgen betere begeleiding. Ervaren leraren krijgen tijd om collega's te coachen.
- We zorgen dat leraren en schoolleiders enthousiast blijven. We maken het aantrekkelijk voor mensen om vanuit een ander beroep over te stappen naar het onderwijs.

- Kleine scholen blijven - zelfstandig - bestaan. We behouden ook zoveel mogelijk scholen en andere basisvoorzieningen in dorpen en dunbevolkte gebieden.
- Flexcontracten in het onderwijs verdwijnen. Leraren krijgen zekerheid met een vast contract.
- Het onderwijs krijgt blijvend extra geld, en geen losse subsidies. Zo kunnen scholen beter plannen maken voor de toekomst.

Onderwijs draait om ontwikkeling, niet om cijfers

De Partij voor de Dieren wil in het onderwijs meer aandacht voor (het ontwikkelen van) andere talenten. Het gaat niet alleen om rekenen en taal. Of om cijfers. Kinderen en jongeren moeten zich ook op andere gebieden kunnen ontwikkelen. Bijvoorbeeld sociaal en creatief. Scholen moeten daarom kijken naar de totale ontwikkeling van een kind. Hieronder lees je onze plannen om onderwijs meer te richten op ontwikkeling:

- De onderwijsinspectie kijkt minder naar cijfers. Scholen geven meer aandacht aan de ontwikkeling van leerlingen op allerlei gebieden.
- Basisscholen hoeven niet verplicht een doorstroomtoets af te nemen (voor leerlingen die naar de middelbare school gaan). Ze kunnen ook op een andere manier laten zien wat de leerlingen kunnen.
- Middelbare scholen krijgen brede brugklassen. Pas na 2 of 3 jaar kiezen leerlingen een richting die bij hen past.
- Leraren, ouders en leerlingen krijgen meer te zeggen over wat er op school gebeurt.

- Leerlingen krijgen meer vrijheid in hun lesprogramma. Bijvoorbeeld met keuzevakken. Of extra aandacht voor vakken waar docenten in gespecialiseerd zijn.
- We geven meer aandacht aan lezen, taal, rekenen en burgerschap. Er komt meer tijd op school om te lezen: dan krijgen kinderen ook meer plezier in lezen.
- Kwaliteit en duurzaamheid staan voorop bij het ontwikkelen van nieuw lesmateriaal.
- Bibliotheken en kleinere buurtbibliotheken krijgen extra geld om lezen en ontmoetingen tussen mensen te stimuleren.
- Kritisch denken, digitale vaardigheden en media-wijsheid worden vaste onderwerpen in het onderwijs. Leerlingen leren nepnieuws herkennen. Ook leren ze veilig om te gaan met internet en AI.
- Kinderen leren te werken met en zonder AI. Zodat ze hun eigen creativiteit en denkvermogen blijven gebruiken.
- Mobiele telefoons verdwijnen uit elke school, niet alleen uit de klas.
- Kinderen krijgen praktische en culturele lessen. Zoals muziek, theater, handarbeid, schooltuinen, zwemmen en gym. Daar komt extra geld voor.

Onderwijs voor ieder kind

Elk kind heeft recht op onderwijs dat past bij hun talenten en mogelijkheden. Toch krijgen veel kinderen nu niet de begeleiding die ze nodig hebben. Klassen zijn te groot, en er is minder tijd voor persoonlijke aandacht. De Partij voor de Dieren wil dat ieder kind een eerlijke kans krijgt. In een veilige en prettige (leer)omgeving. Hieronder lees je onze plannen voor passend onderwijs voor elke leerling:

- Elk kind heeft recht op onderwijs dat past bij hun talenten en mogelijkheden. Ook hoogbegaafde kinderen en kinderen met een beperking krijgen de juiste begeleiding. Als dat op school niet kan, zorgt de overheid voor andere oplossingen.
- Er komt meer aandacht voor leerlingen. We zorgen voor kleinere klassen, meer leraren en extra ondersteuning in de klas.
- Scholen krijgen meer ruimte om les te geven op het tempo dat past bij het kind.

Niet iedereen hoeft hetzelfde tempo te volgen.

- Bijles is niet bedoeld om geld mee te verdienen. De school regelt gratis extra hulp.
- We willen meer aandacht voor het welzijn en de ontwikkeling van kinderen op school.
- Leerlingen kunnen makkelijker doorstromen naar een ander schoolniveau. Zoals van vmbo naar mbo of havo.
- Scholen in het praktijkonderwijs en speciaal onderwijs krijgen meer geld. Zodat ze leerlingen ook na schooltijd goede begeleiding kunnen geven.
- Op elke school zijn genoeg deskundigen. Leerlingen krijgen dan sneller hulp bij leerproblemen. Of juist sneller hulp om extra talenten te ontwikkelen.
- Scholen, jeugdzorg en gemeenten gaan beter samenwerken. Zo krijgen kinderen sneller de hulp die ze nodig hebben.
- Alle scholen worden toegankelijk voor kinderen met een beperking. Ook komen er landelijke regels voor passend en veilig vervoer voor kwetsbare leerlingen.
- Leerlingen krijgen op school informatie en lessen over verschillen tussen mensen. Seksuele voorlichting wordt uitgebreid. Bijvoorbeeld met aandacht voor liefde en relaties. Of het aangeven van grenzen en wensen.
- Op school mag niemand discrimineren. En niemand mag gediscrimineerd worden. Je moet kunnen zijn wie je wilt zijn. Leraren leren tijdens hun opleiding meer over diversiteit. We steunen initiatieven die scholen LHBTIQA+-vriendelijker maken.
- Discriminatie in schooladviezen, stages of in de klas moeten stoppen. Leraren krijgen training om eerlijker te adviseren. En om vooroordelen tegen te gaan.
- Verschillen tussen mensen moeten ook terugkomen in lesmateriaal. Iedereen moet zichzelf bijvoorbeeld kunnen 'herkennen' in voorbeelden of foto's die worden gebruikt. Makers van lesboeken houden bijvoorbeeld ook rekening met de koloniale geschiedenis van Nederland.

Groene en gezonde scholen

Kinderen leren en spelen beter in een gezonde omgeving. Groene schoolpleinen, buitenlessen en duurzame gebouwen met frisse lucht maken leerlingen gezonder en blijer. Ook gezond eten is belangrijk. Als kinderen een goed ontbijt en lunch krijgen, kunnen ze zich beter concentreren. Op school moet daarom gezonde en duurzame voeding de standaard zijn. Hieronder lees je onze plannen voor groene en gezonde scholen:

- Scholen bieden gezonde maaltijden aan. Het eten is biologisch, plantaardig en diervriendelijk. We stoppen met schoolmelk.
- Kinderen die thuis geen ontbijt of lunch krijgen, krijgen dat op school of de opvang wel.
- Scholen bieden gezonde tussendoortjes aan, zoals groente en fruit. Met biologisch fruit uit de omgeving. En geen frisdrankautomaten en snoepautomaten.
- Er komen meer groene schoolpleinen. En meer lessen in de buitenlucht.
- Schoolgebouwen worden duurzaam, energiezuinig en krijgen gezonde lucht.
- Alle scholen krijgen lespakketten over duurzaamheid, klimaat, voedsel, natuur en dierenwelzijn. Leraren leren ook hoe ze dit kunnen geven.
- Er komt lesmateriaal dat kinderen leert hoe we spullen en materialen opnieuw kunnen gebruiken in plaats van weggooien. Veel boeken krijgen weer een harde kaft: dan gaan ze minstens 4 jaar mee.
- We gebruiken geen lespakketten van vervuilende of dieronvriendelijke bedrijven, zoals oliebedrijven, jagers of hengelaars.
- Landbouwscholen geven meer aandacht aan biologische en natuurvriendelijke landbouw.

Studeren zonder stress

Universiteiten zijn nu leerfabrieken. Hoe meer studenten, hoe meer geld een universiteit krijgt. Studenten hebben nog maar weinig contact met docenten. Ze ervaren vaak te veel stress: hoge kosten, druk om te presteren en weinig hulp. Terwijl studeren juist is bedoeld om je talenten te ontdekken en jezelf te ontwikkelen. Ook mbo-opleidingen krijgen niet altijd de waardering die ze verdienen, terwijl we juist vakmensen nodig hebben voor een groene toekomst. Hieronder lees je onze plannen om studeren betaalbaar en haalbaar te maken:

- De basisbeurs gaat omhoog. Uitwonende studenten krijgen minstens 500 euro per maand, thuiswonende studenten 130 euro.
- Het collegegeld gaat flink omlaag en wordt voor iedereen gelijk.
- Studenten uit het leenstelsel krijgen geld terug. De rente op studieschulden wordt 0%.
- De OV-kaart (voor het openbaar vervoer) voor studenten wordt gratis en blijft geldig zolang je studeert. Ook stagiairs in het praktijkonderwijs krijgen een gratis OV-kaart.
- Het bindend studieadvies verdwijnt. In plaats daarvan krijgen studenten persoonlijke begeleiding.
- Elke student krijgt een vaste begeleider en kan makkelijk terecht bij een decaan of vertrouwenspersoon. Bij ziekte of psychische problemen krijgen studenten tijd om te herstellen.
- Scholen en universiteiten zorgen dat iedereen kan meedoen. Dit geldt ook voor studenten met een beperking.
- Er komt meer waardering en geld voor praktijkonderwijs. We willen dat er genoeg vakmensen zijn in beroepen die nodig zijn voor de toekomst. Zoals duurzaam bouwen en reparatie.
- Er komen meer psychologen om studenten geestelijk te ondersteunen. Elk jaar wordt gekeken hoe het gaat met het welzijn van studenten.
- Studenten moeten makkelijker kunnen wisselen van opleiding.
- Studeren wordt makkelijker te combineren. Bijvoorbeeld met mantelzorg of vrijwilligerswerk.

- Studenten en docenten krijgen meer te zeggen over hun school of universiteit. Bestuurders worden gekozen.
- Er komen goede afspraken over de kwaliteit van het onderwijs, het aantal buitenlandse studenten en Engelstalig onderwijs. Daarbij houden we ook rekening met het aantal beschikbare woningen voor buitenlandse studenten.
- We pakken studentenverenigingen die zich misdragen hard aan. Als het nodig is verbieden we studentenverenigingen.
- Stages moeten eerlijk betaald worden: minstens 500 euro per maand (bij een volledige werkweek).
- Vrijwilligerswerk kan meetellen voor studiepunten.
- We onderzoeken of iedereen in Nederland een bepaald bedrag kan krijgen om zich te ontwikkelen.

Onderwijs zonder dierproeven

In scholen worden soms nog dieren gebruikt bij lessen en proeven. Dat moet stoppen. Leerlingen en studenten hebben altijd het recht om dit te weigeren. Zij moeten goede alternatieven krijgen. Hieronder lees je onze plannen om onderwijs stap voor stap helemaal dierproefvrij te maken:

- We verbieden het gebruik van dieren in het middelbaar en hoger onderwijs.
- Zolang er nog dierproeven zijn mogen studenten en leerlingen dit weigeren. Ook in het middelbaar onderwijs. De overheid geeft scholen, studenten en leerlingen informatie over dit recht. De overheid geeft ook informatie over andere manieren van onderzoek.
- Studenten van (bio)medische opleidingen krijgen standaard les zonder dierproeven.

Vrije en eerlijke wetenschap

Wetenschappelijk onderzoek moet eerlijk en onafhankelijk zijn. En niet afhankelijk zijn van bijvoorbeeld bedrijven. Onderzoekers en studenten krijgen genoeg tijd en ruimte om goed werk te doen. Hieronder lees je onze plannen om de wetenschap eerlijk en vrij te maken:

- We geven meer geld aan onderzoek dat bijdraagt aan een groen, gezond, sociaal en eerlijk Nederland.
- We zorgen dat onderzoekers meer blijvende hulp krijgen. Zodat ze minder afhankelijk zijn van bedrijven of tijdelijke projecten.
- We maken strengere regels voor professoren die betaald worden door bedrijven of organisaties. Zo blijft onderwijs en onderzoek eerlijk.
- Onderzoek, betaald met geld van de overheid, is voor iedereen gratis te lezen. Daarom steunen we Open Access en Open Science.
- Onderzoek is ook waardevol als de uitkomst tegenvalt. Of anders uitpakt dan verwacht. Onderzoek gaat vooral om het krijgen van meer kennis en inzicht.
- Onderzoekers, professoren en docenten moeten laten weten of ze nog andere bijbanen hebben. Bijvoorbeeld bij bedrijven. Zo weten we of ze onafhankelijk onderzoek kunnen doen. Dit overzicht is openbaar voor iedereen.
- We voorkomen ongelijkheid in de wetenschap. Vrouwen en mensen uit minderheidsgroepen krijgen dezelfde kansen.
- Ook praktijkgericht onderzoek (van mbo en hbo) is belangrijk.

Kunst, cultuur en erfgoed voor iedereen

Kunst en cultuur zijn belangrijk voor onze samenleving. Het laat mensen ergens over nadenken. Het zorgt voor emoties. En het brengt mensen samen. Ook erfgoed, zoals oude gebouwen en tradities, hoort daarbij. Daarom willen wij kunst, cultuur en erfgoed voor iedereen bereikbaar maken. Hieronder lees je onze plannen om kunst, cultuur en erfgoed te beschermen en toegankelijk te maken:

- We geven meer geld aan kunst, cultuur en erfgoed. Zodat iedereen in Nederland er gebruik van kan maken, niet alleen mensen in de Randstad.
- De publieke omroep (NPO) krijgt genoeg steun om diverse programma's te blijven maken. We bezuinigen niet op de publieke omroep.
- Op de radio is ook jazz, wereldmuziek en nieuwe muziek van Nederlandse makers te horen.
- Kinderen moeten al op jonge leeftijd leren over kunst en cultuur. Daarom geven scholen hier les over.
- In gemeenten en provincies wordt cultuur een vast onderdeel van alle plannen die te maken hebben met welzijn en samenleven. Zodat meer mensen in contact komen met kunst en cultuur.
- Makers in de cultuursector krijgen eerlijk betaald voor hun werk. Er komt ook extra geld voor opleidingen. Ook zelfstandigen in de cultuursector krijgen meer zekerheid en hulp als dat nodig is.
- Bibliotheken blijven gratis.
- Het bezoek aan een museum wordt gratis voor studenten en mensen met een laag inkomen.
- Makers van bijvoorbeeld films en muziek krijgen meer rechten. Verdienen bedrijven (online) geld aan films of muziek? Dan betalen ze een deel van de winst aan de makers. Ook beschermen we makers tegen misbruik van hun werk door kunstmatige intelligentie (AI).
- We geven geen geld meer aan culturele instellingen die geld aannemen van grote vervuilende bedrijven.
- We slopen geen oude gebouwen en monumenten. Maar we herstellen ze juist duurzaam.
- We beschermen ook archeologische vondsten (objecten uit het verleden). We beschermen belangrijke vindplaatsen in het landschap die iets vertellen over onze geschiedenis.

- We herstellen cultuurlandschap; bijvoorbeeld met het aanleggen van heggen, houtwallen en akkerranden.
- We vragen bijvoorbeeld ook makers van kunst en cultuur om mee te denken over het oplossen van de klimaatcrisis. En het beschermen van de natuur.

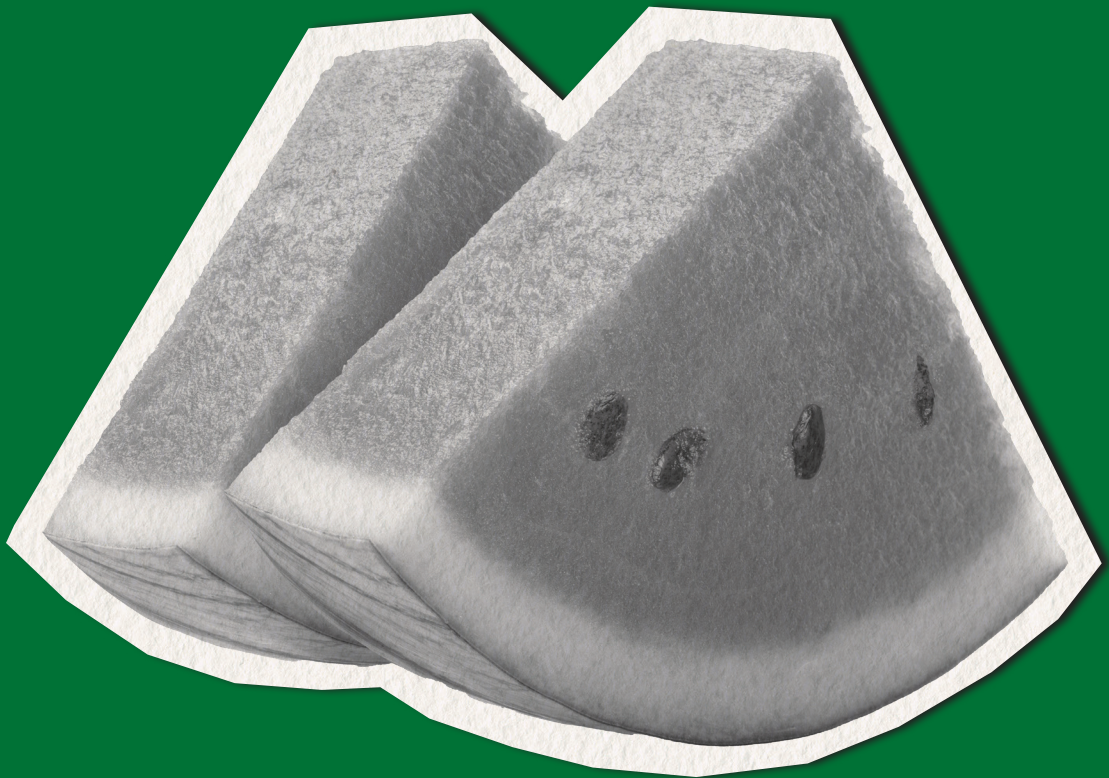
Bescherm de journalistiek

Goede journalistiek is belangrijk voor de democratie. Journalisten zorgen ervoor dat mensen betrouwbare informatie krijgen. Maar steeds vaker worden ze bedreigd en is nepnieuws moeilijk te herkennen. Hieronder lees je onze plannen om de journalistiek te beschermen en te versterken:

- We geven meer geld aan onafhankelijke journalistiek en aan onderzoeksjournalisten. Dat geldt voor oude media (bijvoorbeeld radio, tv en kranten) en voor nieuwe media (online).
- We investeren in publieke en regionale omroepen. Zodat ze onafhankelijk - en bijna zonder reclame - informatie kunnen geven of verslag kunnen doen. We versterken ook lokale media, zodat zij de lokale politiek goed kunnen volgen.
- We regelen dat grote techbedrijven - zoals Google en Meta - betalen voor het gebruik van nieuws.
- We verplichten bedrijven die AI maken om duidelijk te zeggen hoe ze nieuws gebruiken.
- We beschermen journalisten, kunstenaars en tekenaars beter tegen bedreigingen. Online platforms moeten daar ook rekening mee houden.
- We beschermen journalisten tegen rechtszaken die bedoeld zijn om hen bang te maken.
- We houden het lage btw-tarief voor nieuwsmedia. Dan blijft nieuws betaalbaar.
- Nederland helpt buitenlandse journalisten die in gevaar zijn.

10

EUROPA EN INTERNATIONALE VERBONDENHEID

Voor een groene, eerlijke
en diervriendelijke wereld

Nederland is een van de rijkste landen ter wereld. Dat betekent dat we ook wereldwijd mensen, dieren en natuur moeten steunen en beschermen. En moeten zorgen voor een mooiere, gezondere en vooral eerlijkere wereld. Niet alleen in ons eigen land.

Er moet daarom meer samenwerking komen tussen landen. Om klimaatproblemen op te lossen. Om oorlogen te voorkomen. Om minder grondstoffen te gebruiken. We moeten meewerken aan een veilige en gezonde toekomst voor iedereen.

Eerlijkheid en vrede

Nederland moet altijd kiezen voor eerlijkheid en vrede. En duidelijke afspraken maken met andere landen. Maakt een land – waar ook ter wereld – zich schuldig aan oorlogsmisdaden? Dan laten we van ons horen. En nemen we maatregelen. We spreken ons uit tégen tegen bezetting en tegen onderdrukking. We kiezen juist vóór menselijkheid en voor het steunen van elkaar. De Partij voor de Dieren wil alle slachtoffers van geweld steunen.

Steun aan Palestina, stop de oorlogsmisdaden

De Partij voor de Dieren veroordeelt het geweld van de regering van Israël. In Gaza lijden mensen onder hun extreme geweld en oorlogsmisdaden. Onschuldige burgers worden beschoten, terwijl ze eten en water zoeken. Baby's sterven door honger en gebrek aan medische hulp. Het zijn verschrikkelijke oorlogsmisdaden die we moeten stoppen en bestraffen. We veroordelen ook het vasthouden van Israëlische gijzelaars door Hamas. Hamas is een terroristische organisatie die oorlogsmisdaden pleegt. Hieronder lees je meer over onze plannen om het geweld te stoppen en de rechten van Palestijnen te beschermen:

- Palestijnen - inwoners van Palestina - krijgen direct toegang tot veilige (nood)hulp. Inwoners van de Palestijnse gebieden worden al jarenlang onderdrukt. We moeten er alles aan doen om deze mensen in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever een betere toekomst te geven.
- We stoppen alle samenwerking met Israël, zolang ze oorlogsmisdaden plegen.

Dat betekent bijvoorbeeld dat we geen spullen en wapens leveren aan Israël. En ook geen wedstrijden spelen tegen Israëlische sportclubs. Samenwerking met universiteiten en bedrijven in Israël die bijdragen aan oorlog of bezetting stopt ook.

- Ook handelsafspraken tussen de EU en Israël stoppen. Als de EU dat niet doet, dan stopt Nederland toch alle samenwerking met Israël.
- Soldaten uit het Israëlische leger mogen ons land niet in. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor Israëlische ministers die het oorlogsgeweld steunen.
- Nederlandse bedrijven die actief zijn in bezet gebied krijgen boetes.
- Nederland ondersteunt het bestraffen en veroordelen (door de rechter) van Israël voor het plegen van oorlogsmisdaden. Nederland steunt de internationale rechters (Internationaal Strafhof).
- We helpen Palestijnse organisaties en dorpen om hun leven weer op te bouwen. Bijvoorbeeld door de democratie en een sterke samenleving te ondersteunen. En het onderwijs te verbeteren.
- Nederland erkent Palestina officieel als land.
- Voor echte vrede en veiligheid in dat deel van het Midden-Oosten moet iedereen gelijkwaardig zijn. Palestijnen, Israël's, moslims, joden, christenen en alle inwoners van het gebied.
- We geven meer steun aan de VN-organisatie die Palestijnse vluchtelingen helpt. Ook helpen we om Gaza weer op te bouwen. Met aandacht voor medische zorg en psychische hulp.
- In Nederland kunnen we medische zorg geven aan gewonde Palestijnen uit Gaza.

- We steunen Palestijnse en Israëlische organisaties die op een eerlijke, vredige manier opkomen voor de rechten van mensen.
- Iedereen moet vrijuit een mening over Palestina kunnen geven. Zonder bang te zijn voor straf.
- We exporteren geen vechthonden en andere dieren naar gebieden waar conflicten zijn. Zoals Israël. Dieren mogen niet bijdragen aan menselijk geweld of lijden.

Steun aan Oekraïne

De Partij voor de Dieren is tegen de verschrikkelijke aanval van Rusland op Oekraïne. De EU moet samenwerken om Oekraïne te steunen. En om EU-grenzen te bewaken. Sinds de Russische inval verdedigt Oekraïne zich tegen het oorlogsgeweld van Rusland. Dit is - net als het ontvangen en gebruik van wapens - nodig om burgers zo goed mogelijk te beschermen. We moeten ook zoeken naar manieren om het geweld van Rusland te stoppen. Zoals maatregelen (sancties) vanuit de EU. Hieronder lees je onze plannen voor steun aan Oekraïne:

- De aanval van Rusland op Oekraïne moet stoppen. We zetten druk op Rusland en blijven zoeken naar een eerlijke vrede. Maar Oekraïne bepaalt altijd zelf of en wanneer ze willen onderhandelen met Rusland.
- We geven noodhulp en geld om mensen te helpen. En om gebieden en steden weer op te bouwen.
- We steunen het geven van wapens aan Oekraïne. Zodat ze zich kunnen verdedigen.

Verboden wapens, zoals clusterbommen en landmijnen, leveren we niet.

- Samen met andere (EU-)landen probeert Nederland ervoor te zorgen dat Rusland stopt met oorlogvoeren. Bijvoorbeeld door Rusland te straffen met extra maatregelen.
- Nederland en Europa stoppen met het kopen van Russische olie en gas.
- Er komt een speciaal Oekraïne-Hof in Den Haag. Daar beoordelen internationale rechters of Rusland oorlogsmisdaden pleegt.
- Organisaties die opkomen voor mensenrechten - uit Oekraïne en Rusland - zijn welkom in Nederland en krijgen bescherming.

Verantwoordelijkheid voor Srebrenica

De oorlogsmisdaden in Srebrenica (in 1995, zie kader) horen inmiddels ook bij de geschiedenis van Nederland. Zeker ook omdat er veel Bosnische Nederlanders in ons land wonen. Het is belangrijk dat we de verhalen van overlevenden en nabestaanden blijven vertellen en doorgeven. Zodat we nooit vergeten wat er ooit is gebeurd. Hieronder lees je meer over onze plannen om dit nooit te vergeten:

- Er komt snel een nationaal monument voor Srebrenica, samen met de stichting Nationaal Monument Srebrenica Genocide.
- Het oude gebouw van het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag (waar internationale rechters de oorlogsmisdaden veroordeelden) wordt een museum en een leercentrum. Een plek om te praten over het verleden. Met lessen en workshops.

De oorlog in Srebrenica

In juli 1995 werden in en rond de stad Srebrenica 8.372 Bosnische mensen vermoord. Door het Bosnisch-Servische leger. Het was oorlog in Bosnië en Herzegovina. En Srebrenica had op dat moment beschermd moeten worden door Nederlandse soldaten van de VN (blauwhelmen). Toch werden in één week tijd duizenden onschuldige mensen vermoord: het ernstigste misdrijf in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. De hoogste rechter in Nederland heeft inmiddels geoordeeld dat Nederland deze mensen beter had moeten beschermen. En daarom deels verantwoordelijk is voor de dood van veel slachtoffers.

- In het onderwijs krijgen de oorlogsmisdaden in Srebrenica blijvend aandacht. Er is aandacht voor de verhalen van slachtoffers en nabestaanden.
- Nederland blijft verbonden met het zuidoosten van Europa (de Balkan). We blijven inwoners daar steunen, als dat nodig is.

Opkomen voor vrijheid en gelijke rechten

In veel landen gaat het mis met de rechten van mensen. Vrouwen en kinderen krijgen minder kansen. Mensen mogen niet overal vrijuit hun mening geven. En sommige volken mogen niet zelf over hun toekomst beslissen. De Partij voor de Dieren vindt dat iedereen recht heeft op vrijheid, veiligheid en een waardig leven. Nederland daarom in actie komen tegen onrecht in de wereld. Hieronder lees je meer over onze plannen om mensenrechten te beschermen:

- Nederland komt op voor mensenrechten. En voor het recht van volken om hun eigen toekomst te bepalen, zoals bij de Oeigoeren en Tibetanen.
- In Iran worden vrouwen en demonstranten mishandeld en gedood. We zijn voor het hard straffen van mensen die hiervoor verantwoordelijk zijn. De Islamitische Revolutionaire Garde is een terreurorganisatie.
- Nederland geeft toe dat er in het verleden fouten zijn gemaakt op het gebied van mensenrechten. Bijvoorbeeld toen Nederland West-Papoea bezette.
- We komen nu op voor de rechten van de Papoea's. We zijn ook voor de onafhankelijkheid van West-Papoea: Nederland bespreekt dit met Indonesië. Een onderzoeksteam van de Verenigde Naties moet misstanden onderzoeken.
- We helpen mensen in Sudan. In dit land lijden en vluchten miljoenen mensen door oorlog en honger.
- Er is veel geweld in de Democratische Republiek Congo (DRC). Nederland stopt met handelsafspraken met omliggende landen waardoor het geweld in Congo maar blijft doorgaan. Bijvoorbeeld omdat ze misbruik maken van de handel in grondstoffen in Congo.

- Mensen die in Congo zware misdaden plegen, zoals verkrachting of het gebruiken van kinderen als soldaat, worden veroordeeld door internationale rechters.

Vrede en veiligheid in een veranderende wereld

Oorlog is een ramp voor alles wat leeft. Vrede is altijd ons doel. De Partij voor de Dieren wil een wereld waarin mensen, dieren en natuur in vrede en veiligheid kunnen leven. Daarom moeten Nederland en EU-landen beter samenwerken. En minder afhankelijk worden van de Verenigde Staten (VS). Ook als het gaat om legers en wapens om het klimaat, de natuur, dieren en mensen te beschermen. Over elke euro die we uitgeven aan defensie denken we goed na. Hieronder lees je meer over onze plannen voor vrede en veiligheid:

- Nederland en Europa geven extra geld uit aan eigen verdediging. Maar dat betekent niet dat we zomaar geld uitgeven aan defensie. We kijken steeds kritisch naar wat écht nodig is. Investerings in defensie mogen bijvoorbeeld ook niet ten koste gaan van klimaat, natuur, zorg en onderwijs.
- Nederland beslist altijd zelf of we militairen inzetten. Er komt geen Europees leger.
- We willen een andere vorm van samenwerking dan de NAVO. Dat moet een samenwerking zijn met landen die we kunnen vertrouwen, zonder de Verenigde Staten (VS). Alle landen doen daarin evenveel mee. We houden ons samen aan afspraken over vrede, veiligheid en minder wapens. Tot het zover is blijft Nederland lid van de NAVO.
- We besteden ook meer aandacht aan verbinding tussen burgers uit verschillende landen. En het uitwisselen van kennis.
- We besteden extra geld aan manieren om conflicten te voorkomen (diplomatie).
- Europese landen werken beter samen om legermateriaal te kopen.
- In Nederland is te weinig ruimte voor legeroefeningen. Die kunnen in het buitenland plaatsvinden. Er komen geen nieuwe plekken voor defensie in natuurgebieden.

- Nederland koopt geen wapens van landen die zelf de rechten van mensen overtreden, zoals Israël en Saoedi-Arabië.
- Als wapenbedrijven veel winst maken, moeten ze daar extra belasting over betalen. Dat geld gebruiken we voor andere dingen in ons land.
- We beschermen Nederland beter tegen cyber-aanvallen en andere nieuwe vormen van oorlog.
- Nederland wil vooroplopen bij het maken van duidelijke regels voor het gebruik van drones en andere nieuwe wapens.
- Het leger helpt ook bij klimaatrampen en natuurrampen. En bij noodsituaties voor mensen en dieren.
- Het leger moet zich houden aan dezelfde regels als burgers en bedrijven. Bijvoorbeeld bij natuurregels en milieuvergunningen.
- Er komt geen dienstplicht. Jongeren mogen zelf kiezen of ze in het leger willen.
- De leeftijd waarop militairen kunnen meedoen aan missies gaat omhoog: van 18 naar 21 jaar.
- Het leger mag geen jongeren onder de 18 jaar proberen te werven. Ook niet via scholen of trainingen.
- Nederland is tegen kernwapens. Kernwapens worden uit Nederland weggehaald.

Een groen en eerlijk Europa

De Europese Unie (EU) staat voor vrijheid, gelijkheid en democratie. Maar in het echt gaat dat vaak mis. Burgers en organisaties die opkomen voor dieren, natuur en klimaat krijgen soms problemen. Of ze mogen niks zeggen. Ook de plannen voor een groenere toekomst van Europa worden steeds minder uitgevoerd. Terwijl het juist hard nodig is om mens, dier en natuur te beschermen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een groen en eerlijk Europa:

- Nederland doet moeite voor betere Europese en internationale bescherming van dieren, natuur, milieu en klimaat. Groei van de economie is niet het doel. De Aarde leefbaar houden wél.
- We stoppen met de miljarden aan subsidies voor de vee-industrie en schadelijke landbouw. Dat geld gaat naar een landbouw die goed is voor natuur, bodem en klimaat. Met meer plantaardig voedsel.

- Europa moet niet meer afhankelijk zijn van landen als Rusland en de VS. Energie en economie regelen we zoveel mogelijk binnen de EU.
- We stoppen met subsidies voor fossiele brandstoffen in luchtvaart, scheepvaart en industrie.
- De EU verlaagt de uitstoot van schadelijke gassen veel sneller: 75% minder in 2030, en in 2040 zijn we echt klimaatneutraal. Daarna nemen we zelfs meer gassen op dan we uitstoten.
- Het besparen van energie wordt nog belangrijker.
- We zien kernenergie, aardgas en biomassa van dieren en hout niet langer als duurzaam.
- De trein moet de makkelijkste en goedkoopste manier worden om binnen 2.000 kilometer te reizen. Daarom komt er een goed Europees trein-netwerk en een simpel systeem om treinkaartjes te boeken.
- Strengere regels voor fabrieken en de vee-industrie moeten zorgen voor betere gezondheid, welzijn van dieren en een schonere leefomgeving.
- We verbieden consumentenvuurwerk in Europa. Zo worden mens, dier en natuur beter beschermd.
- Nederland volgt de Europese regels om natuur te beschermen. Als dat nodig is nemen we extra maatregelen.
- We onderzoeken beter waar de grond vervuild is en maken die plekken schoon. Zodat de bodem gezond blijft.
- Bedrijven die geld verdienen met olie, gas of dieren krijgen geen steun meer van Europa. Ook reclames voor vlees en zuivel worden niet meer betaald door de EU.

Een sociaal en eerlijk Europa

De Partij voor de Dieren wil een eerlijk en sociaal Europa. Met vrije verkiezingen. Met onafhankelijke rechters. En onafhankelijke media. We moeten samenwerken om grote problemen op te lossen. Zoals klimaatverandering. Maar sommige zaken regelen we in Nederland zelf: bijvoorbeeld gezondheidszorg en pensioenen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een sociaal en eerlijk Europa:

- Alle landen in de EU zetten zich in voor versterking van mensenrechten, vrije media en democratie.

Hoe is de EU georganiseerd?

De Europese Unie (EU) neemt veel besluiten. Om al die besluiten te kunnen nemen, heeft de Europese Unie instellingen zoals de Europese Commissie en het Europees Parlement. Ze vergaderen in Straatsburg (Frankrijk) en in Brussel (België).

- De Europese Commissie is het dagelijks bestuur van de EU en bestaat uit 27 personen. Elk EU-land benoemt één lid voor een periode van 5 jaar. Van die 27 commissarissen is er een de voorzitter: op dit moment de Duitse Ursula von der Leyen. De Europese Commissie doet bijvoorbeeld wetsvoorstellen bij het Europees Parlement. Maar ze controleren ook of EU-landen regels en plannen goed uitvoeren.
- Het Europees Parlement (EP) zit er namens de inwoners van de Europese Unie. Ze keuren bijvoorbeeld wetten goed. En controleren regels en andere EU-instellingen. Het Europees Parlement telt 705 leden. Ze worden direct gekozen door alle burgers van de EU-landen. Je stemt op nationale partijen; op partijen die vaak ook meedoen aan nationale verkiezingen, zoals de Partij voor de Dieren. De leden zijn verdeeld over alle EU-landen: landen met veel inwoners hebben meer leden, dan landen met weinig inwoners. Nederland heeft 29 leden in het Europees Parlement.

- We bestraffen omkoperij (corruptie) en slecht bestuur in EU-landen.
- Nederland blijft zelf verantwoordelijk voor belangrijke diensten, zoals zorg en onderwijs.
- Europa steunt LHBTIQA+-mensen in andere landen.
- Bij grote EU-opdrachten kiezen we voor duurzame en sociale bedrijven. Niet alleen voor bedrijven die een opdracht het goedkoopst uitvoeren.
- Grote bedrijven betalen belasting in het land waar ze hun winst maken.
- Leden van het Europees Parlement reizen elke maand van Brussel (België) naar Straatsburg (Frankrijk) om te vergaderen. Dat is onnodig kostbaar en zorgt voor extra uitstoot van gassen. Ze blijven daarom voortaan op één vaste plek.

Stop met schadelijke handelsverdragen

De Partij voor de Dieren is tegen handelsverdragen. Bij een handelsverdrag spreken landen onderling af om producten aan elkaar te verkopen. Dit levert vaak alleen maar veel geld op voor grote bedrijven (omdat zij goedkoop kunnen werken). Kleine, lokale ondernemers - overal ter wereld - hebben er geen voordeel van. Het is bijvoorbeeld ook schadelijk voor werknemers, dieren en de natuur. Hieronder lees je meer over onze plannen tegen handelsverdragen:

- We willen afspraken tussen landen om mensen, dieren, natuur en klimaat te beschermen. Geen afspraken die juist schade veroorzaken.
- We zijn tegen het EU-Mercosur-verdrag. Dit verdrag zorgt voor het verwoesten van regenwoud en het kappen van bomen in de Amazone (bijvoorbeeld in Brazilië). Het zorgt ook voor dierenleed en schending van rechten van inheemse volken.
- Nieuwe handelsafspraken mogen alleen doorgaan als ze zorgen voor een groene economie. En voor betere bescherming van kwetsbare mensen. Regels over klimaat, natuur en dierenwelzijn moeten altijd verplicht zijn.

- Producten die naar Nederland of Europa komen moeten voldoen aan deze eisen en regels als producten die hier gemaakt worden. Zo beschermen we onze boeren.
- Bij gesprekken met armere landen krijgen plaatselijke vakbonden, inheemse volken en maatschappelijke organisaties altijd een stem.
- Nationale parlementen, zoals de Tweede Kamer in Nederland, moeten altijd toestemming geven voor handelsafspraken. Ze mogen pas ingaan na goedkeuring van alle parlementen in de EU.
- Het beschermen van mens, dier en natuur gaat altijd voor handel. Kortom: welzijn en onze leef-omgeving zijn belangrijker dan geld verdienen.

Stop met het verkopen van de vee-industrie

De Partij voor de Dieren wil dat Nederland stopt met het verkopen van de vee-industrie aan andere landen. Bedrijven verdienen geld aan het bouwen van stallen en slachterijen overal ter wereld. Terwijl we weten dat de vee-industrie in Nederland voor veel problemen zorgt. Dan moeten we die kennis en producten niet verkopen aan andere landen. Dat geldt ook voor bloemen en bollen geteeld met landbouwgif. Hieronder lees je meer over onze plannen om de export van de vee-industrie te stoppen:

- Nederland stopt met het opzetten van vee-industrie in andere landen. We sturen geen fokdieren of onderdelen voor stallen en slachterijen meer naar het buitenland.
- Alles wat in Nederland verboden is verkopen we ook niet meer aan andere landen. Zoals bepaalde stallen, slachterijen of landbouwgif.
- Bedrijven die slecht zijn voor natuur en milieu gaan niet meer mee op handelsreizen. Zoals oliebedrijven en de gasindustrie.

Bedrijven houden zich aan afspraken over duurzaamheid

Bedrijven mogen geen schade veroorzaken aan mensen, dieren, natuur of klimaat. Dat geldt ook voor grondstoffen die Nederland en Europa binnenkomen, zoals soja, palmolie, koper en kolen. De Partij voor de Dieren wil daarom de import verbieden van deze grondstoffen. Er komen daarom strenge regels over de handel in bepaalde grondstoffen. Hieronder lees je meer over onze plannen om handel in bepaalde grondstoffen te verbieden:

- Er komt een nieuwe wet die bedrijven verplicht om schade aan mensen, dieren, natuur en klimaat te voorkomen. Bedrijven moeten ook helpen om gemaakte schade te herstellen. Er zijn geen uitzonderingen.
- Nederland zet zich in voor strenge Europese regels en voor duidelijke afspraken tussen landen. Deze afspraken en regels gaan over duurzaam produceren. Producenten in armere landen krijgen hulp om hieraan te voldoen.
- Grote vervuilende bedrijven moeten een plan maken om hun uitstoot terug te brengen. Ook banken moeten hieraan voldoen.
- Bij het winnen van grondstoffen moeten lokale gemeenschappen kunnen meebeslissen. En profiteren van de opbrengsten.
- Grote bedrijven moeten laten zien waar hun grondstoffen vandaan komen. En hoe ze precies zijn gemaakt. Elk jaar maken zij een verslag over het effect van hun product op mens, dier, natuur en klimaat.
- Overheden kopen voortaan alleen nog duurzaam en eerlijk in. Zo krijgen vooral bedrijven die goed zorgen voor mens, dier en natuur meer kansen.

Eerlijke steun aan arme landen

Rijke landen, zoals Nederland, hebben veel schade veroorzaakt in andere delen van de wereld. Door kolonisatie en slavernij. Maar ook door de manier waarop wij nu omgaan met grondstoffen, dieren en het klimaat. De Partij voor de Dieren wil mensen in arme gebieden juist helpen om te bouwen aan een duurzame samenleving. Ontwikkelingssamenwerking gaat daarbij niet alleen over het geven van geld.

Maar vooral over het stoppen met het veroorzaken van schade. Het doel is dat landen uiteindelijk zelf kunnen zorgen voor een duurzame toekomst, zodat hulp overbodig wordt. Hieronder lees je onze plannen om ontwikkelingssamenwerking eerlijker te maken:

- We bezuinigen niet meer op hulp aan arme landen. Minimaal 1% van ons nationaal inkomen gaat hierheen. Het armste deel van de wereld krijgt een groter aandeel van dit geld.
- Geld voor ontwikkelingssamenwerking gaat naar lokale gemeenschappen, natuur en dierenwelzijn. En niet naar Nederlandse bedrijven. Het moet ongelijkheid verminderen. En landen onafhankelijker maken.
- Er komt speciale aandacht voor hulp aan vrouwen en meisjes. Zij krijgen meer kans op onderwijs, meer keuzevrijheid en meer rechten.
- Ook kwetsbare jongeren, zoals LHBTIQA+-jongeren of jongeren met een beperking, krijgen steun.
- Geestelijke gezondheid krijgt meer aandacht. Nederland investeert in zorg voor mensen met psychische problemen, zoals depressie en angst.
- We investeren ook in goed onderwijs in armere landen.
- Er komt een minister van Ontwikkelingssamenwerking.
- Bij het maken van nieuwe plannen in Nederland controleren we welke gevolgen ze hebben voor armere landen.
- We luisteren naar alle burgers bij het nemen van besluiten over internationaal klimaatbeleid. Ook vrouwen, jongeren en inheemse gemeenschappen worden daarbij betrokken.
- We gebruiken geld voor ontwikkelingssamenwerking niet voor Nederlands asielbeleid.
- Arme landen krijgen meer invloed in internationale organisaties zoals het IMF en de Wereldbank.
- Nederland zet zich in voor het kwijtschelden van schulden, zodat landen niet nog armer worden.
- Nederland helpt arme landen om hun eigen producten beter te ontwikkelen.
- We passen belastingregels aan. Zodat arme landen niet langer miljarden euro's mislopen omdat bedrijven belasting ontduiken via Nederland.

- Bij het maken van plannen voor ontwikkelings-samenwerking luisteren we altijd naar maatschappelijke organisaties: uit Nederland en uit de landen die hulp krijgen.

Mensen op de vlucht beter beschermen

Niemand verlaat zomaar diens huis. Mensen vluchten vaak door oorlog, droogte en hongersnood. Omdat hun land onveilig is geworden. De Partij voor de Dieren wil de oorzaken van vluchten wegnemen. Zodat mensen hun thuis niet meer hoeven achter te laten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een eerlijk en menselijk migratiebeleid (het beleid om de instroom en uitstroom van mensen in een land te regelen):

- We pakken de oorzaken aan waarom mensen een land moeten ontvluchten. Internationale verdragen zoals het Vluchtelingenverdrag en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens zijn ons uitgangspunt.
- Het Europese migratiepact verdwijnt. Dit pact zou leiden tot langdurig verblijf van mensen (ook kinderen) in gesloten kampen bij de Europese grenzen.
- Nederland helpt mee om de leefomstandigheden in vluchtelingenkampen te verbeteren. Dat betekent ook ervoor zorgen dat mensen weer toekomst-plannen kunnen maken. Hiervoor stellen we geld en kennis beschikbaar.
- Nederland en de EU vangen een eerlijk deel van alle vluchtelingen wereldwijd op. Er komt ook een eerlijke verdeling van vluchtelingen over landen in de EU.
- Mensen in vluchtelingenkampen hebben recht op veiligheid, eten en drinken, medische en psychische zorg en op juridische hulp.
- Overheden moeten mensen op zee redden. Als zij dat niet doen, mogen hulporganisaties dit zelf doen. Zonder tegengewerkt of gestraft te worden. Daarna worden mensen naar een plek gebracht waar ze asiel kunnen aanvragen.
- Nederland betaalt niet mee aan grensgeweld. Landen mogen mensenrechten niet schenden door mensen met geweld tegen te houden.

De EU stopt met steun aan de Libische kustwacht: die pleegt ernstige misdaden.

- We stoppen met migratieafspraken met landen zoals Turkije, Tunesië, Libië en Niger.
- De organisatie die de grenzen van Europa bewaakt (Frontex) stopt. Hiervoor in de plaats komt hulp voor mensen in nood.
- We beschermen de rechten van asielzoekers. We bestraffen landen die deze rechten schenden, bijvoorbeeld door mensen onnodig vast te houden of onder slechte omstandigheden.
- Nederland zet zich internationaal in om mensen die vluchten voor klimaatverandering te erkennen als klimaatvluchtelingen.
- Voor Oekraïners geldt op dit moment de tijdelijke beschermingsregeling (RTB). Dat betekent dat ze overal in de EU recht hebben op bijvoorbeeld zorg, onderwijs en opvang. Deze bescherming moet ook gelden voor bijvoorbeeld mensen uit Syrië, Eritrea en Jemen.

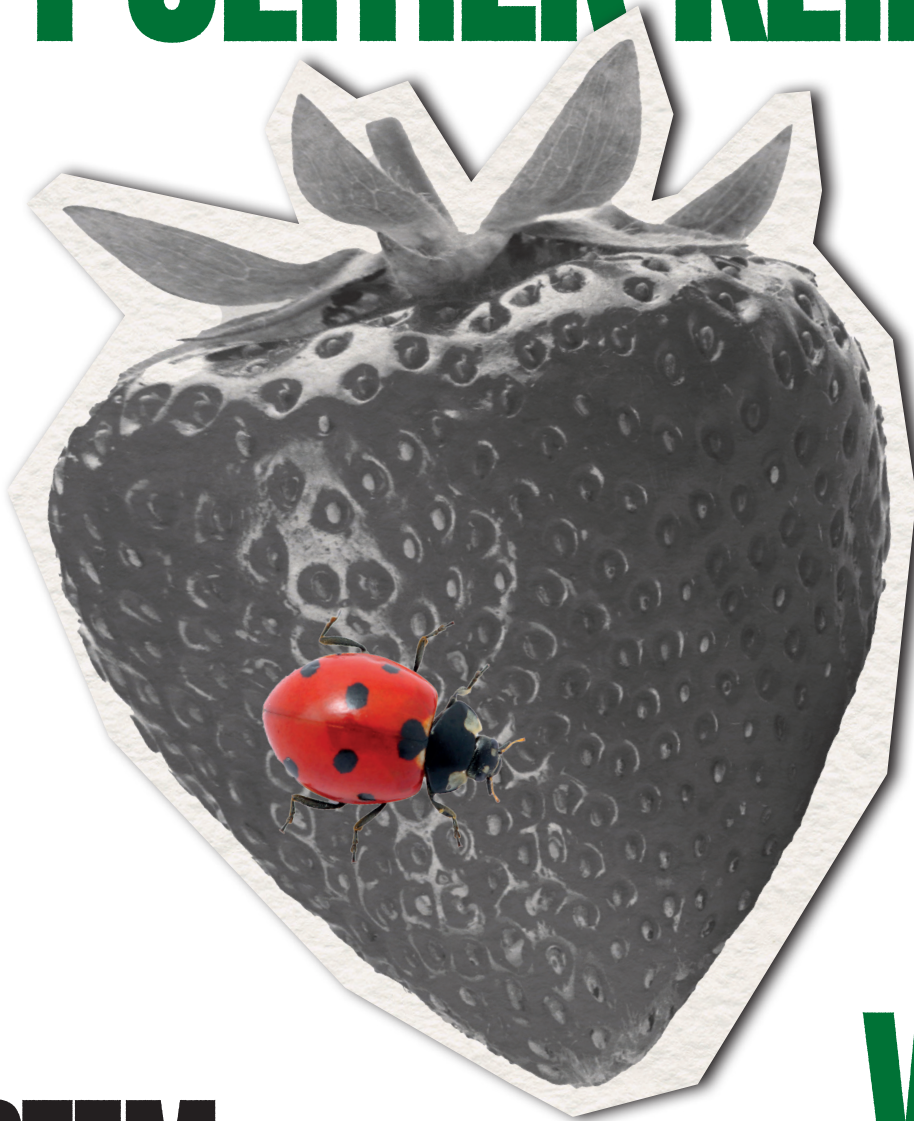
Goede opvang in Nederland

Een klein deel van alle mensen die wereldwijd vluchten komt naar Nederland. Zij hebben vaak heel nare dingen meegemaakt. Zijn misschien wel bang geweest voor hun leven. En zijn hun huis kwijtgeraakt omdat het daar niet meer veilig was. Toch krijgen vluchtelingen vaak onterecht de schuld van veel problemen in Nederland. Of er wordt gezegd dat ze alleen maar misbruik maken van onze voorzieningen. De Partij voor de Dieren wil dat opvang in Nederland respectvol gebeurt. Met goede begeleiding en snel duidelijkheid over een verblijfsvergunning. Krijgt iemand een vergunning om in Nederland te blijven? Dan moet die persoon snel mee kunnen doen in de samenleving. Hieronder lees je meer over onze plannen voor goede opvang in Nederland:

- Nederland houdt zich aan het Vluchtelingenverdrag van de VN. We sturen niemand terug naar een land waar gevaar is. Bijvoorbeeld vanwege iemands geloof, afkomst, politieke mening of geaardheid.
- We straffen mensen niet als ze geen officiële documenten hebben. Ook het helpen van hen blijft toegestaan. Ook vluchtelingen zonder 'papieren' hebben recht op onderwijs en onderdak.

- Asielzoekers krijgen sneller duidelijkheid over hun verblijfsvergunning. We maken lange wachttijden korter.
- We beschermen de rechten van vluchtelingen. We pakken discriminatie aan bij werk, wonen en zorg.
- Kinderrechten komen in de Vreemdelingenwet. Kinderen die hier zijn opgegroeid, mogen blijven en krijgen een vergunning.
- In opvangplekken krijgen mensen begeleiding, taallessen, onderwijs, zorg en psychische hulp.
- We verdelen mensen met een verblijfsvergunning eerlijk over gemeenten. Ook rijke gemeenten doen mee. We steunen kleinschalige projecten, zoals studenten die samenwonen met nieuwkomers.
- Mensen zonder verblijfsvergunning krijgen opvang en zorg. Gemeenten krijgen hiervoor steun van de overheid. Er komt een vergunning voor mensen zonder nationaliteit.
- Vluchtelingen mogen hun huisdieren meenemen.
- Jongeren die hier zijn opgegroeid krijgen toegang tot mbo, hbo en universiteit. Ook na hun 18e verjaardag.
- LHBTIQA+-vluchtelingen mogen zelf aangeven wie ze zijn. Er komt veilige opvang voor deze groep. LHBTIQA+-vluchtelingen krijgen asiel als zij in hun land worden vervolgd.
- Iedereen die hulp nodig heeft, krijgt toegang tot voedselbanken en opvang. Daarbij maakt nationaliteit of verblijfsstatus niet uit.
- Ook gezinnen die anders zijn dan het traditionele gezin, zoals queer families, mogen gebruikmaken van gezinshereniging.

**SAMEN ZORGEN
WE VOOR EEN ANDER
POLITIEK KLIMAAT.**

**STEM
29 OKTOBER**

**PARTIJ
VOOR DE
DIEREN**

NATUURLIJK.